

Susanna Kolehmainen

SAVONLINNA KIRJAILIJAN SILMIN

Kirjallisuudesta kipinää kulttuurimatkailuun

Opinnäytetyö
Matkailun koulutusohjelma

Huhtikuu 2014

MAMK

University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

		Opinnäytetyön päivämäärä 15.4.2014
Tekijä(t) Susanna Kolehmainen		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Matkailun koulutusohjelma
Nimeke Savonlinna kirjailijan silmin – Kirjallisuudesta kipinää kulttuurimatkailuun		
Tiivistelmä Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, miten Savonlinnaa on kuvattu kaunokirjallisuudessa, ja miten näitä kuvauksia voisi hyödyntää matkailussa. Kvalitatiivinen tutkimukseni kohdistuu valmiisiin, kulttuurisiin aineistoihin, joita analysoin lukemalla, valikoimalla, teemoittelemalla ja järjestelemällä. Olen kerännyt Savonlinnan ydinkaupunkiin liittyviä sitaatteja ja tehnyt niistä koosteen opinnäytetyön liitteeksi. Aineiston olen rajannut maantieteellisiin, matkailullisiin ja kirjallisiin perusteisiin. Selkeästi kaunokirjallisuudeksi luokiteltavien tekstien lisäksi olen käyttänyt lähteenä muistelmia, kirjoituksia ja matkakuvauksia. Lähtökohtana oli, että teksteissä on kaunokirjallinen ote. Työni viitekehystenä on kirjallisuusmatkailu yhtenä kulttuurimatkailun osa-alueena. Käyn aluksi läpi erilaisia näkemyksiä siitä, mitä kulttuurimatkailun venyvä käsite pitää sisällään. Kirjallisuusmatkailua tarkastelen ensin yleisesti, eri tutkijoiden näkökulmista. Sen jälkeen teen katsauksen siihen, miten kirjailijoita ja kirjallisuutta on hyödynnetty matkailussa ulkomailla, Suomessa ja Savonlinnassa. Paikkakunnan oma kulttuuri, oma historia ja omat tarinat ovat kilpailuvaltti matkailutuotteen raaka-aineena ja tunnelman luoja. Kirjallisuudesta voi etsiä aineksia matkailun sisällöntuotantoon, tapahtumatarjontaan ja markkinointiin. Kirjallisuussitaatteja voi käyttää opaskierrosten elävöittäjänä, niiden pohjalta voi kehittää uusia matkailureittejä tai kävelykierroksia tai luoda jo olemassa oleville sisällöille uutta, kulttuurista ulottuvuutta – sekä todellisessa että virtuaalimaailmassa. Mielenkiintoinen kirja voi olla myös matkustamisen motiivi. Mahdollisuudet kirjallisuuden hyödyntämiseen matkailussa ovat, tekijänoikeuslain puitteissa, monipuoliset. Savonlinna kirjailijan silmin -sitaatteja voi ajatella Savonlinnan tarinana. Parhaimmillaan matkailija, matkailupalvelun tuottaja, markkinointihenkilö tai paikallinen asukas voi kirjallisuusotteiden avulla nähdä Savonlinnan uudella tavalla, kirjailijan silmin.		
Asiasanat (avainsanat) kirjallisuusmatkailu, kulttuurimatkailu, kvalitatiivinen tutkimus, Savonlinna		
Sivumäärä 50 s. + liite 34 s.	Kieli suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Ismo Glad		Opinnäytetyön toimeksiantaja Savonlinnan Seudun Matkailu Oy

DESCRIPTION

		Date of the bachelor's thesis 15.4.2014
Author(s) Susanna Kolehmainen	Degree programme and option Degree Programme in Tourism Bachelor of Hospitality Management	
Name of the bachelor's thesis Savonlinna through the eyes of a writer – Sparks from the literature to develop cultural tourism		
Abstract <p>The purpose of the study is to find out how the town of Savonlinna has been described in literature, and how these descriptions could be used in tourism. This qualitative research focuses on completed, cultural materials, which are analyzed by reading, selecting, finding themes and arranging. I have collected quotations related to the centre of Savonlinna, and compiled them as a compendium as an appendix of my thesis. The research material has been outlined on the basis of geography, tourism and literature. In addition to texts that can be clearly classified as fiction I have also used memoirs, letters and travel descriptions. The starting point was that the text has been written with a literary touch.</p> <p>The theoretical framework of the study is literary tourism as one part of the cultural tourism. At the beginning, I present a variety of views of what the concept of cultural tourism is all about. I will first explore literary tourism in general, from the perspective of different researchers. After that, I do a review on how writers and literature have been utilized in tourism abroad, In Finland and in Savonlinna.</p> <p>The local culture of the place, its own history and stories, are an asset to be used as raw material of the tourism product and creator of an atmosphere. In literature it is possible to search for the elements for developing content production, event supply and marketing in tourism. Literature quotations can be used to give life for guided tours. They are also good material in developing new tourism routes or walking tours, or in creating new, cultural dimensions for already existing contents - both in the real and virtual world. An interesting book can also be a motive to travel. The potential to make use of literature in tourism is, within the framework of copyright law, multifaceted.</p> <p>Savonlinna through the eyes of a writer -quotations can be thought as a story of the town of Savonlinna. At its best a tourist, a producer of tourist industry, a marketing person or a local resident can see Savonlinna in a new way with the help of literary quotations – through the eyes of a writer.</p>		
Subject headings, (keywords) literary tourism, cultural tourism, qualitative research, Savonlinna		
Pages 50 p. + app. 34 p.	Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Ismo Glad	Bachelor's thesis assigned by Savonlinna Travel Ltd	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 KVALITATIIVINEN TUTKIMUS JA AIHEEN RAJAUS	3
2.1 Laadullinen tutkimus ja Grounded Theory -ajattelu	3
2.2 Aiheen rajausta maantieteellisin perustein.....	5
2.3 Aiheen rajausta matkailullisin perustein	8
2.4 Aiheen rajausta kirjallisin perustein.....	10
2.5 Kaunokirjallinen aineisto	11
3 KIRJALLISUUSMATKAILU OSANA KULTTUURIMATKAILUA	15
3.1 Vaikeasti määriteltävä kulttuurimatkailu	15
3.2 Mitä on kirjallisuusmatkailu?.....	16
3.3 Kirjallisten matkakohteiden kolmijako	18
3.4 Pitkätossun ja Potterin jäljillä teemapuistoissa	20
4 KIRJALLISUUSMATKAILU SUOMESSA	22
4.1 Päätalomatkailu	22
4.2 Kenelle Kalevala kuuluu?	23
4.3 Kajaanista Kustaviin – suomalaisia kirjallisuustapahtumia.....	24
4.4 Kotimaan käyntikohteita ja kierroksia	26
4.4.1 Tölleistä kartanoihin – suomalaisia kirjailijakoteja.....	27
4.4.2 Pii ja Poo – lastenkirjallisuudesta ammennettua	29
4.5 Kirjallisuusmatkailu Savonlinnassa	30
5 SITAATTIEN HYÖDYNTÄMINEN MATKAILUSSA	34
5.1 Kirjailijan kaupungit	34
5.2 Kirjallisuus tuotekehityksessä ja brändäyksessä.....	35
5.3 Sitaattien käyttöön liittyviä tekijänoikeuskysymyksiä.....	38
6 POHDINTA	40
LÄHTEET.....	44
LIITE	

1 JOHDANTO

Lukemaan oppiminen mullisti elämäni. Se tapahtui mummolan ruokapöydän ääressä isoveljeni opastuksella. Olin neljävuotias, ja ovi kirjallisuuden maailmaan raottui houkuttelevana. Ensimmäiset lukemani sanat olivat Parikkalan Sanomista, mutta pian kirjat löysivät minut. Kun Helsingin Töölön kirjaston lastenosasto oli luettu läpi, sain kirjastonhoitajalta erikoisluvan lainata myös aikuisten kirjoja. Seitsenvuotiaana liityin Helsingin Kalevalaisten Naisten Helkatyttö-ryhmään, jossa lausuttiin suomalaista kansanrunoutta. Siitä syttyi vuosikymmenten läpi kestänyt rakkaus runouteen. Minulla on ollut ilo tehdä työtä sanataiteen parissa lähes koko aikuisikäni, olen toiminut ohjaajana ja kouluttajana, esiintyjänä, suunnittelijana ja tuottajana. Savonlinnaan liittyviä tekstejä, lähinnä runoja, aloin keräillä toimiessani vuosina 2001–2004 sisällöntuottajana Savonlinna – Kulttuurikaupunki -hankkeessa, jonka yksi osaprojekti oli Kirjakaupunki. Jatkoin keräämistä työskennellessäni sanataiteen läänintaiteilijana Etelä-Savon taidetoimikunnassa vuosina 2004–2007.

Savonlinna on lapsuuteni lumoava kaupunki. Perheeni vietti heinäkuut kesämökillä Punkaharjun Vuoriniemellä, ja kerran kesässä kävimme Savonlinnassa. Näkymä, joka avautui torille ajaessamme Auvisenrinnettä alas, oli pääkaupungin kasvatista epätodellinen. Tuntui, kuin olisi päässyt ajassa taaksepäin. Linnankatu vanhoine puutaloineen oli kutkuttavalla tavalla pelottava paikka. Ensimmäisinä vuosina Olavinlinnaan mentiin soutuvenekyydillä, Linnanvirran ylittävä silta valmistui vuonna 1974. Yksi kaupunkiretken kohokohdista oli torin kulmalla myytävien, kuumien, pulleiden ja rasvaisten lihapiirakoiden syöminen sataman vilinässä.

Kaupunki on muuttunut vuosikymmenten myötä niin kuin kaupungit muuttuvat. Mutta minulle se on säilyttänyt osan siitä tenhosta, jota lapsena koin. Muutin Etelä-Savoon 1990-luvun lopulla. Savonlinna oli kotikaupunkini kuuden vuoden ajan, mutta olen työskennellyt siellä tai kohdistanut työni kaupunkiin paljon pitempään.

Ja sitten on näkynyt kaupunki. Vaaleina talopilkkuina on se ensin näkynyt tummasta metsästä, ja vanhan linnan tornit ovat punertaneet, ja kirkon terävä torni on ilmestynyt mäntyisen kummun takaa.

JOEL LEHTONEN. Putkinotko. 1920.

Tutkimuksen aihe

Tutkin opinnäytetyössäni, miten Savonlinnaa on kuvattu kaunokirjallisuudessa, ja pohdin, miten näitä kuvauksia voisi hyödyntää matkailullisesti. Opinnäytetyöni teoriaosuudessa käsittelem kirjallisuusmatkailua yhtenä kulttuurimatkailun osa-alueena. Selvitän, miten kaunokirjallisuutta ja kirjailijoita voidaan käyttää matkailussa hyväksi, ja mitä tällä saralla on tehty Savonlinnassa sekä muualla Suomessa ja maailmalla.

Alkuperäisenä tavoitteenani oli kerätä 60 – 80 Savonlinnan ydinkaupunkiin liittyvää sitaattia sekä kotimaisten että ulkomaalaisten kirjailijoiden proosa- ja runoteoksista. Lopullisessa koosteessa sitaatteja on 118. Pyrin löytämään kirjallisuutta laajalta aikaväliltä, ulottuen keskiajalta nykykirjallisuuteen. Järjestelin sitaatit luvuiksi teeman ja paikan mukaan. Tarkoituksena oli löytää materiaalia, jota voi käyttää matkailun sisälöntuotannossa ja markkinoinnissa. Käyn läpi myös sitaattien käyttöön liittyviä teki-jänoikeuskysymyksiä.

Aineistoa hain kirjastojen normaalikokoelmien ja varastojen lisäksi Savonlinnan kaupunginkirjaston kotiseutuarkistosta sekä Varastokirjastosta. Valtavan aineistomäärän vuoksi olen rajannut aiheen maantieteellisiin, matkailullisiin ja kirjallisiin perustein. Yhtenä innoittajana sitaattien keräämiselle oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasarja Kirjailijan kaupunki, jossa liikutaan suomalaisten kirjailijoiden jalanjäljillä eri puolilla Eurooppaa. Suomen kaupungeista oman kirjansa ovat saaneet tähän mennessä Turku ja Oulu.

Toimeksiantaja

Savonlinnan Seudun Matkailu Oy on matkailualan yritysten omistama toimija, jonka tehtävänä on kasvattaa Savonlinnan seudun matkailullista vetovoimaa. Savonlinnan lisäksi yrityksen toiminta-alueita ovat Parikkala, Enonkoski, Rantasalmi, Kesälahti ja Sulkava. Yhtiö markkinoi ja myy seudun matkailupalveluja sekä tuottaa matkailuneuvonnan työkaluja. Yrityksen arvoja ovat ekologisuus ja kestävä kehitys, asiakaslähtöisyys, elämänmakuinen ja kasvuhakuinen, pitkäjänteinen toiminta. (Savonlinnan Seudun Matkailu Oy 2014.)

Tuotestrategiaan kuuluvat luonnon tarjoamat, ekologiset aktiviteetit, esimerkiksi hiihto, luistelu ja sienestys, sekä järviluontoelämykset ja -aktiviteetit, kuten retkiluistelu, melonta, soutu, kalastus, risteilyt ja veneily. Yritys tarjoaa myös kokoustuotteita sekä hyvinvointi- ja terveystalvveluita. Tärkeässä osassa ovat kulttuuritarjonta ja tapahtumat. Kohderyhmänä ovat maksukykyiset, järviluonnon elämyksiä arvostavat asiakkaat: puhdasta luontoa arvostavat kuluttajat, rauhaa ja hyvinvointia kaipaavat kiireiset kaupunkilaiset, sekä paikallisuutta ja lähiruokaa arvostavat kokonaisvaltaiset ”hyvinvoijat”. (Savonlinnan Seudun Matkailu Oy 2014.)

Savonlinna-brändin kehittämisen lähtökohtia ovat Saimaan järviluonto, kansallispuistot ja kansallismaisema, alueen historia, paikalliskulttuuri ja tapahtumat, sekä ainutlaatuiset käyntikohteet, kuten Olavinlinna, Kerimäen puukirkko ja Valamon luostari. Lisäksi vieraille halutaan tarjota hyvä mieli, hyvä olo ja leppoisa ilmapiiri – hetki slow life-elämää. Savonlinnan Seudun Matkailu Oy:n visio on olla järvimatkailun pääkaupunki, tunnettu ja helposti saavutettava järvimatkailukohde Venäjällä ja Euroopassa, joka pystyy tarjoamaan elämyksiä ympäri vuoden. (Savonlinnan Seudun Matkailu Oy 2014.)

Yritys sopii opinnäytetyöni toimeksiantajaksi, koska tutkimuskohteeni on Savonlinna, ja tavoitteenani on saada aikaan uutta kulttuurista sisältöä kaupungin matkailutarjontaan. Kirjallisuusteema sopii Savonlinnaan hyvin, koska kaupunki on profiloitunut korkeakulttuurikaupungiksi oopperajuhlien, balettijuhlien ja erilaisten klassisen musiikin tapahtumien myötä. Savonlinnassa nostettiin myös kirjallista kulttuuria voimakkaasti esille 2000-luvun alussa Kulttuurikaupunkihankkeen sisällä toimineessa Kirjakaupunkihankkeessa. Tämän työn myötä haluan herätellä jotain siitä henkiin.

2 KVALITATIIVINEN TUTKIMUS JA AIHEEN RAJAUS

2.1 Laadullinen tutkimus ja Grounded Theory -ajattelu

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus sopii opinnäytetyöni menetelmäksi, koska se antaa monia mahdollisuuksia tiedonhankintaan, analyysiin ja aineiston tulkintatapoihin. Tutkimusongelma voi laadullisessa tutkimuksessa olla hyvinkin yleisluontoinen. Ongelmanasettelu voi olla joustavaa, eikä aina ole tarpeen tehdä pikkutarkkoja tutkimuskysymyksiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkimussuunnitelma

elää ja muotoutuu prosessin aikana. Kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, tavoitteena on kuvata todellista elämää ja löytää tai paljastaa tosiasioita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään lukumäärien sijasta löytämään merkityksiä. (Hirsjärvi ym. 2004, 151–152.)

Puusan ja Juutin (2011, 48–50) mukaan laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että kohde on ennalta tuntematon. Tämä ei tarkoita sitä, että tutkijan pitäisi löytää aihe, jota ei ole koskaan tutkittu, vaan kysymys on näkökulman valinnasta, joustavuudesta ja siitä, ettei tutkijan lähtökohtana ole testata jo ennalta asetettuja hypoteeseja eli oletuksia. Hypoteesit syntyvät kerätyn aineiston pohjalta, eivät yksittäisistä teorioista tai aiemmasta kirjallisuudesta. Mahdollista ja todennäköistä on, että aineiston keruun jälkeen tutkimuskysymys tarkentuu.

Yksi tapa tehdä laadullista tutkimusta on valmiiden aineistojen tutkiminen. Näitä ovat mm. muiden tutkijoiden keräämät aineistot, eri organisaatioiden asiakirjat ja tilastot, sekä kulttuurituotteet. Tutkimuskohteina voivat olla esimerkiksi uutiset, mainokset ja sanomalehtikirjoitukset, sekä populaarikulttuuriset aineistot, kuten elokuvat ja musiikki. Kulttuurituotteita analysoimalla voi lisätä ymmärrystä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen elämän monimuotoisuudesta, ja saada tietoa vallitsevista arvoista ja puhe-tavoista, sekä esimerkiksi valtasuhteista ja vaikuttamisesta. ”Kulttuurituotteet kertovat jotain sosiaalisesta todellisuudesta, joten niitä tutkimalla voidaan tavoittaa ja pyrkiä ymmärtämään erilaisia todellisuutemme versioita.” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tässä tutkimuksessa on perusteltua käyttää kvalitatiivista menetelmää, koska tutkimuskohteenani on kulttuurinen aineisto. Pyrin selvittämään, miten Savonlinnaa on kuvattu kaunokirjallisuudessa. Tavoitteenani ei ole löytää kaikkea olennaista, mitä kaupungista on kirjoitettu, vaan miten siitä on kirjoitettu. Kirjastonjohtaja Tapani Bomanin (2013) mukaan vastaavanlaista tutkimusta ei ole Savonlinnasta aiemmin tehty.

Tutkimuksen taustalla on Grounded Theory -ajattelu. Straus ja Corbin (1994) määrittelevät sen olevan paremminkin tapa ajatella ja käsitteellistää aineistoa kuin erillinen metodi (Metsämuuronen 2001, 24). Anttilan (1998, 308) mukaan Grounded Theory syntyi vastareaktionä perinteiselle tutkimustavalle, jossa teoria valitaan ensin, ja sen jälkeen kerätty aineisto sijoitetaan valitun teorian sanelemaan malliin. Grounded

Theoryssa tutkija luo oman teoriansa oman aineistonsa pohjalta. Tutkimuksen rakenne ei ole määriteltävissä tutkimuksen alkuvaiheessa, vaan se kehittyy tutkimuksen edessä. Myös Holopainen (2011, 236–238) korostaa, että tämän aineistopohjaiseksi teoriaksikin kutsutun menetelmän lähtökohtana on, että aineisto ohjaa teorian syntymistä. Tutkimuskysymyksen määrittely tarkentuu aineiston analyysin myötä. Aineiston laatu on määrää tärkeämpi, ja sitä pyritään keräämään niin kauan, että uutta tietoa ei enää löydy. Mäkelä (1998, 52) kirjoittaa aineiston kylläntymisestä. Se tarkoittaa, että aineiston keräämisen voi lopettaa, kun se ei enää tuota mitään uutta. Aineistoa kannattaa ensin kerätä ja analysoida pienempi määrä, ja sen jälkeen pohtia, onko lisäaineiston kerääminen tutkimuksen kannalta tarpeellista.

Analysointi tarkoittaa empiirisen tutkimuksen yhteydessä aineistoon perehtymistä, sen jäsentämistä, rakenteiden erittelyä ja sisällön järjestelyä tai luokittelua aiheittain tai teemoittain. Tutkija tiivistää aineistoa eri tavoin, ja voi ottaa eri näkökulmia esimerkiksi aineiston sisällön yhteneväisyyksiin tai eroihin. Laadullisessa tutkimuksessa yhtä ainoaa oikeaa mallia tai kaavaa analysointiin ei ole. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Analysoin kaunokirjallista aineistoa lukemalla ja valitsemalla sopivia otteita, sekä teemoittelemalla ja järjestämällä löydetyn materiaalin.

Opinnäytetyön liitteenä syntyy Savonlinna kirjailijan silmin -kooste, johon on koottu kirjailijoiden sitaatteja Savonlinnasta. Olen valinnut sitaatit oman makuni ja kirjallisen tajuni mukaisesti. Näin ollen lopputuloksena tulee olemaan yhden ihmisen subjektiivinen, diktaattorinen hahmotelma siitä, miten Savonlinnaa on kuvattu kaunokirjallisuudessa. Analysointi, eli tässä tapauksessa aineiston järjestely ja teemoittaminen on myös pelkästään oman näkemykseni tulos.

2.2 Aiheen rajaus maantieteellisin perustein

Olen valinnut Savonlinna kirjailijan silmin -tutkimuksen tarkastelukohteeksi Savonlinnan ydinkaupungin alueen (kuva 1), koska kuntaliitosten, alkaen Säamingin liittämistä Savonlinnaan v. 1973 päättyen toistaiseksi Punkaharjun ja Kerimäen liittymiseen v. 2013, myötä kaupungin alue on pinta-alaltaan suuri, lähes 360 000 km² (Savonlinnan kaupunki 2014). Näin ollen myös kirjallinen aineisto paisuisi tätä tutkimusta ajatellen liian suureksi. Rajauksen takia jouduin jättämään pois Savonlinnan tunnetuimman kirjallisen kohteen, Putkinotkon (ks. s. 30), jossa kirjailija Joel Lehtonen

vietti kesiään. Putkinotko, oikealta nimeltään Inhan tila, sijaitsee Lehtiniemen kylässä, Savonlinnan keskustasta maanteitse 15 kilometriä pohjoiseen.

KUVA 1. Savonlinnan kaupungin asemapiirros vuodelta 1900 (Ailio 1905)

Savonlinnan kaupunki sai perustansa, kun Erik Akselinpoika Tott aloitti linnan rakennustyöt Kyrönsalmessa sijaitsevalle saarelle vuonna 1475. Linna sai nimensä, Pyhän Olavin linna, suosittu norjalaisen suojeluspyhimyksen, Pyhän Olavin mukaan. Ruotsin kielessä siitä käytettiin nimeä Uusi linna (Nyslott). Asuin- ja talousteriä sijoitettiin linnan lisäksi myös lähisaarille. (Seppovaara 2001, 12–14.) Linnan ympärille syntyi yhdyskunta, joka sai kaupunkioikeudet, kun kreivi Pietari Brahe perusti Savonlinnan kaupungin vuonna 1639. Savonlinna kuitenkin menetti kaupunkioikeutensa lahjoitusmaiden peruutuksen takia vuonna 1683 ja sai ne takaisin vasta sadan vuoden kuluttua, vuonna 1784. (Saarenheimo 1939, 269, 450.)

... Mutta sitten tuli hyvä kreivi Pietari Brahe,
 ja aurinko paistoi taas.
 Kreivi perusti 1639 Savonlinnan kaupungin.
 Se on sittemmin täytynyt perustaa vielä uudestaan
 mutta nyt sillä sitten onkin vahvat perustukset.

LASSI NUMMI. Linna vedessä. 1975.

Kun Saimaan kanava avautui vuonna 1856, saatiin Savonlinnaan vesitie, jonka myötä kaupunki kehittyi merkittäväksi keskuksesi. Matkailijoita alkoi tulla kaupunkiin upean luonnon ja lähellä sijaitsevan Punkaharjun houkuttamina. Kaupungissa herättiin hyödyntämään matkailun tarjoamia mahdollisuuksia kuitenkin vasta 1800-luvun lopulla Olavin Kylpylaitoksen perustamisen myötä. (Mutka 1996, 11–14.) Vuonna 1896 perustetusta kylpylästä tuli muutamassa vuodessa maamme toiseksi suosituin kylpylaitos Naantalien merikylpylän jälkeen. Huvittelu ja seurustelu, jotka keskittyivät Kasinolle ja sen yhteyteen rakennettuun juhlasaliin, olivat tärkeä osa kylpyläelämää. Kylpylaitoksen palveluksessa oli koko kesän orkesteri. Se viihdytti vieraita päiväsaikaan näiden aterioidessa Kasinolla, ja päivän päätteeksi kajautti tanssin sävelet kesäyöhön. Kylpylä ja sen vieraat vaikuttivat koko kaupungin elämään. Aikaisemmin kulttuuri- ja seuralämältään köyhässä kaupungissa oli nyt mahdollisuus osallistua kesäisin iltamiin, juhliin ja erilaisiin taidetilaisuuksiin. (Vehviläinen 1978, 147–149, 153.)

Lauantajuhlijoita alkoi sitten ilmestyä Kasinolle, vaatimattomia, arkoja, pikkuporvarien tyttöjä, lehtoreita, komeilevia venäläisiä matroonia silkissä ja patshulin hajussa, mukana tyttäret punaisissa ja vaaleansinisissä leningeissä. Kas, tuossapa tuli Muttisen Aapeli erään ulkomaalaisen kanssa, yritellen puhua ranskaa: Oh la la laa; ja tuossapa Mimmi Könölin venäläisen kimmastin rinnalla, katsellen kavaljeeriinsa hohtaviin silmin ja koettaen puolestaan solkata venäjää.

JOEL LEHTONEN. Kerran kesällä. 1917 / 1994.

Kylpylaitoksen taloudellinen merkitys Savonlinnalle oli huomattava. Se on todennäköisesti vaikuttanut merkittävästi laivaliikenteen kehittymiseen ja siihen, että kaupunkilaiset alkoivat itse varustaa matkustajalaivoja. Elintarvikkeiden kysyntä lisääntyi kesäaikaan suuresti kylpylaitoksen myötä, ja kaupunkiin syntyi kunnollinen torikauppa. Talonomistajat saivat lisätuloja kylpyvieraille vuokratuista huoneista, rakennustoiminta vilkastui. Ansiomahdollisuuksia tarjoutui myös ajureille, kylvettäjäille ja marjanpoimijoille. Olavinlinnan kävijämäärä kasvoi kaksinkertaiseksi jo kylpylaitoksen

avajaisvuotena. Vuotta aiemmin kaupunkiin oli perustettu matkailijayhdistyksen haaraosasto. Se julkaisi ensimmäisen Savonlinnaa koskevan matkaoppaan vuonna 1900. Matkailijatoimisto perustettiin Savonlinnaan vuonna 1910. (Vehviläinen 1978, 154–157.)

Suomen matkailija-oloissa sitä vastoin on Savonlinna tärkeimpiä paikkoja. Sen, joka ensi kertaa tulee tänne kesäiseen aikaan, ei tule ainoastaan kulkea Savonlinnan läpi, vaan hänen on käytävä katsomassa ihanalla asemalla olevaa kaupunkia. Savonlinnan ympäristössä esiintyy Saimaan luonnon koko sulous täydessä tehossaan, ja tämän luonnon sylistä kohoaa vanha linna, joka on kestänyt vuosisatain hävitykset, kertoillen kuin harmaantunut sotavanhus niistä ajoista, jolloin raivattiin alaa sivistykselle Savonmaassa.

OPAS MATKAILIJOILLE SAVONLINNASSA JA SEN
YMPÄRISTÖSSÄ. 1900.

Junaradan valmistuminen, sekä laivayhteydet Viipuriin ja Pietariin lisäsi matkailijoiden määrää kaupungissa ja kylpylässä. Kylpylaitoksen viereiselle Vasikkasaarelle rakennettiin huvilayhdyskunta, ja saari nimettiin uudelleen Sulosaareksi. Savonlinnasta tuli kansainvälinen kaupunki, kaduilla ja puistoteillä kuultiin herrasväen suomen lisäksi venäjää, ruotsia, ranskaa, saksaa ja englantia. Suurin osa vieraista kuului ylempiin tulo- ja yhteiskuntaluokkiin. He olivat venäläistä ylhäisaatelistoa, upseereita, virkamiehiä ja kauppiaita. Vuonna 1912, kun Aino Ackté järjesti ensimmäiset oopperajuhlat, oli ulkomaalaisten matkailijoiden osuus kylpylävieraista jo puolet. (Mutka 1996, 18; Vehviläinen 1978, 150.)

Ensimmäisen kerran näin Olavinlinnan eräässä isänmaallisessa juhlatilaisuudessa. Auringon hiljalleen laskiessa oli linnan muureihin aukeneva maisema ylikuonnollisen ihana. Tätä näkyä en voinut unohtaa ja minussa heräsi ajatus, että tämä näkymä oli esitettävä koko maailmalle.

AINO ACKTÉ. Hufvudstadsbladetissa. 1912.

2.3 Aiheen rajaus matkailullisin perustein

Sanataiteessa esiintyvät henkilöt ja tapahtumat ovat aina yhteydessä johonkin aikaan ja paikkaan tai tilaan. Monesti kirjallisuudessa kuvatut paikat saavat historiallisia, yhteiskunnallisia, psykologisia ja filosofisia ulottuvuuksia. (Kurikka 1998, 7.) Karkama (1998, 14–18) kuvailee kaupunkia historiallisten muutosten myötä jatkuvassa muutostilassa olevaksi yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja sosiaalisten ristiriitojen ja vasta-

kohtien kentäksi, vallan ja aatteellisten taistelujen maaperäksi, jossa menneisyys, tulevaisuus ja nykyaika ovat läsnä. Tästä syystä kaupunkimiljöön on yksi kirjallisuuden keskeisistä motiiveista.

Matkailullisilla perusteilla tarkoitan sitä, että olen valinnut sitaatteja, jotka kuvaavat jotain tiettyä paikkaa kaupungissa tai koko kaupungin tunnelmaa. Olen etsinyt tekstejä, jotka voi aistia visuaalisesti tai joiden sisältö saattaa herättää lukijassa uteliaisuuden. Sitaatteja, joita voi käyttää materiaalina myös tuotteistamisessa ja matkailun markkinoinnissa. Esimerkiksi tarinat Olavinlinnaa ympäröivästä mittaamattoman syvästä mustasta virrasta ja siinä elävistä yliluonnollisista olioista palvelevat matkailua siinä missä linnaan liittyvät historialliset tosiasiatkin.

Septentrionaalisilla seuduilla kohoaa linna mustasta vedestä.
Mustat jättikalat pieksevät pyrstöillään sen kalliojuuria
myrskyöinä, kun koko linna vavahtelee
aallokon kourissa.

Suuri, syvyydeltään tutkimaton joki
virtaa sen ohi. Se saa alkunsa valkeasta järvestä
ja kuultavina valkoisina pohjolan öinä, kun koko maa kylpee
epätodellisessa valossa,
Haltia ilmestyy virrasta soittamaan kuolevaisille
onnea tai onnettomuutta.

LASSI NUMMI. Linna vedessä 1975.

Pyhän pihlajan taru kertoo Olavinlinnan kiviseinään elävänä muuratusta linnanneidosta. Tarinasta, joka on ilmeisesti keksitty vasta sen jälkeen, kun linnasta on tullut matkakohde, on olemassa eri variaatioita. Yhden version mukaan neito muurattiin, koska hän oli yrittänyt päästä vihollisen linnoituksen sisälle, toinen muunnelma kertoo, että hänet kätkettiin viholliselta turvaan. Neitosen sydänverestä kasvoi hautapaikan kohdalle kaunis pihlaja. (Seppovaara 2001, 24.) Aiheesta sävellettiin 1950-luvulla balladi, joka teki tarinan niin tunnetuksi, että itse pihlajaa ei enää tarvita.

... Niin linna kertoo: Myrsky-yönä portti aukaistiin
ja siitä linnaan ryntäs miehet vainon.
Kun taisto aamuun taukos, petos silloin tutkittiin,
syy, sanottiin, on Vienan neidon kainon.
Hän kyynelsilmin vaieten sai kuulla tuomion,
ja kiinni muurattiin niin tyrmämuuriin;
vei paaden taakse salaisuuden neito viaton,
kun rakkaimpansa oli syyllinen...

SAUKKI. Balladi Olavinlinnasta. 1956.

Erään Olavinlinnan oppaan kertoman mukaan kävijöille näytetään se paikka, jossa pihlaja on joskus ollut, katsojan oma mielikuvitus pitää huolen lopusta. Legenda tuotettiin onnistuneesti vuonna 1998 Olavinlinnassa ensi-iltansa saaneella näytelmällä *Kuut, tähdet, auringot*. Raija Orasen käsikirjoittamaa ja Kaj Chydeniuksen säveltämää musiikkidraamaa esitettiin vanhan linnanpihan katsomossa kolmena peräkkäisenä syksynä.

2.4 Aiheen rajaus kirjallisin perustein

Tutkimukseni näkökulma pohjautuu sanataiteeseen. Proosan ja runon lisäksi käytän muistelmia, kirjeitä ja matkakuvauksia. Aineiston hallittavuuden takia rajaan pois harrastajakirjoittajien tekstit sekä yksittäiset omakustanteet. Sen sijaan tietokirjallisuudeksi luokiteltavia tekstejä on valikoitunut mukaan sillä perusteella, että niissä on kielellisesti kaunokirjallinen ote. Heikkinen (1998, 200–201) toteakin, että matkakuvauksissa tekstin muotoa on monesti haettu fiktiivisestä proosasta, ja se voi tyyllillisesti olla hyvinkin kaunokirjallista. Matkakuvauksissa on tyypillistä, että minäkertoja havainnoi paikkoja ja tapahtumia tai keskustelee tapaamiensa ihmisten kanssa.

Nyt minä tiedän, missä ovat maamme kauneimmat seudut, joita me ikuisen kauneuden palvojat, Pyhän Yrjänän ritarit olemme etsineet. Minä paljastan pääni ja nöyrästi tunnustan, että ne ovat täällä Haapavedestä Pihlajaveteen laskevan Kyrönsalmen ympärillä. Jos katselet tuota sievää kaupunkia tai vanhaa, kunnianarvoista linnaa tai saarisia selkiä ja salmia taikka kaukaisten vaarojen autereisia ääri viivoja, niin sinäkin tunnustat, että Savonlinnan vertaista seutua ei ole toista. Se on Savon helmi, Suomen ylpeys ja ulkomaalaisenkin matkailijan ikuinen ihastus.

KAARLO HÄNNINEN. Suomen samoilijat 3. 1930.

Olen käsitellyt vain suomenkielistä aineistoa, vaikka Savonlinnan kaupunginkirjaston kokoelmista löytyi jonkin verran aiheeseeni sopivaa materiaalia myös ruotsin- ja eng-

lanninkielellä. Sen sijaan käännöskirjallisuutta on koosteessa mukana. Tämä on perusteltua siitäkkin syystä, että esimerkiksi Johan Ludvig Runeberg ja Zacharias Topelius kirjoittivat ruotsin kielellä. En myöskään voinut jättää pois matkakirjallisuuden klassikkoa, Mrs. Alec Tweedien Matkalla Suomessa 1896, jossa englantilainen hienostorouva matkaa sisarensa kanssa vuosisadanvaihteen Suomen pikkukaupungeissa ja maaseudulla. Vanhin mukana oleva sitaatti on peräisin Olaus Magnuksen vuonna 1555 kirjoittamasta Pohjoisten kansojen historiasta, tuorein Anneli Pääkkösen loka-kuussa 2013 ilmestyneestä pienoisromaanista Sairasta.

Tämän linnan ohi virtaa valtava joki, jonka syvyys on mittamaton; se saa alkunsa Valkeasta merestä ja laskee etelään ilman koskia. Se on pohjaansa myöten musta, varsinkin tämän linnan ympärillä, ja kaikki siinä syntyvät kalat ovat mustia. Niitä ei kuitenkaan pidetä pahanmakuisina, ei lohia, taimenia, ahvenia, haukia eikä muitakaan pehmeälihaisia kaloja. Tässä joessa syntyy myös *Trebius* (norppa), kesällä musta, talvella valkoinen kala, joka valtameressä kasvaa pitkäksi ja kun se on jalan mittainen, on sillä viiden sormen paksuinen rasvakerros. Kun se on suolattu, vetää se esiin vedestä kullan, olkoon se pudonnut vaikka kuinka syvälle, ja saa sen nousemaan pohjasta pintaan.

OLAUS MAGNUS. Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset. 1555 / 1973.

2.5 Kaunokirjallinen aineisto

Aloitin aineiston keruun tekemällä tietokonehakuja Savonlinnan kaupunginkirjaston sähköiseen aineistotietokantaan. Käytin hakusanoja, jotka liittyvät kaupungin keskustaan. Tein samanlaiset haut Varkauden ja Helsingin kaupunginkirjastojen, Joensuun seutukirjaston sekä Rantasalmella, Juvalla ja Joroisissa toimivan JJR-kirjaston sähköisiin aineistohakuihin. (Taulukko 1). Valitsin kirjastot sillä perusteella, että minun oli helppo hankkia niistä materiaalia. Karsin hakutuloksista jo tietokoneruudulla pois ne teokset, jotka selkeästi edustivat puhdasta tietokirjallisuutta. Tein lopuista kirjoista listan, ja kävin lainaamassa ne.

Lainausmatkoja tein useita, koska kaiken kaikkiaan lainattavia kirjoja valikoitui Savonlinnasta 160 kappaletta, ja niistä suuri osa oli kirjaston varastossa. Savonlinnan kaupunginkirjasto muutti uusiin tiloihin kesän 2013 aikana, ja oli muuton ajan suljettu, joten kirjoille sai kolmen kuukauden laina-ajan. Sain kirjastonjohtajalta erikoisluvan pitää lainassa yli sataa teosta kerrallaan.

TAULUKKO 1. Käytetyt hakusanat ja osumat

HAKUSANA OSUMAT

	Savonlinna	Varkaus	Joensuu	JJR	Helsinki	yhteensä
Savonlinna	1061	124	83	100	94	1462
Olavinlinna	109	24	29	21	31	214
Onnellisten saaret	0	1	0	0	2	3
Kasinonsaaret	0	0	0	0	0	0
Kasinonsaari	2	0	0	0	0	2
Kylpylä Casino	0	0	0	0	0	0
Olavin Kylpylaitos	3	0	0	0	0	3
Nälkälinnanmäki	2	0	0	0	0	2
Olavinkatu	0	0	0	0	0	0
Linnankatu	0	0	0	0	1	1
Riihisaari	1	0	0	0	0	1
Kyrönsalmi	2	0	0	0	0	2
Savonlinnan Oopperajuhlat	197	52	22	13	83	367

Taulukosta 1 voi havaita, että hakukoneet eivät antaneet montaa osumaa Kasinonsaaresta tai siellä sijaitsevasta kylpylästä, joka on alkuperäiseltä nimeltään Olavin Kylpylaitos, vaikka se on ollut heti valmistuttuaan Olavinlinnan ohella Savonlinnan suosituin matkakohde. Helsingin kaupunginkirjaston löytämä Onnellisten saaret, joiksi Kasinonsaaria myös kutsutaan, viittaa Oseaniaan. Myöskään Olavinkatu tai Linnankatu eivät antaneet osumia, vaikka ne on mainittu lukuisissa kirjoissa. Näihin paikkoihin liittyvät otteet löysin Savonlinna -hakusanan alta. Tämä johtuu siitä, että kirjastojen hakukoneissa kirjan sisältöön liittyviä asiasanoja on yleensä vain muutamia, vanhemmissa kirjoissa vielä vähemmän kuin uusissa. Esimerkiksi Raija Orasen Miljonääriromaanin (2000) asiasanoissa ei ole mitään Savonlinnaan liittyvää, vaikka kirjan ensimmäinen osa sijoittuu kaupunkiin.

Savonlinnassa sytyteltiin sähkövaloja ja öljylamppuja hämärtyviin heinäkuun lopun iltoihin, silmäiltiin ilon valtaan joutuen värikkäitä lyhtyjä, jotka heijastuvat Kasinon rannasta tumman kirkkaan veden pintaan, ja kuunneltiin jalka kapsaen soittoa, joka puhkesi Kasinon juhlasalista.

RAIJA ORANEN. Miljonääri. 2000.

Syötin hakusanoja myös Googleen, ja etsin tietoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkoaineistosta. Tämä tuotti joitain lisäosumia, jotka onnistuin saamaan lähikirjastoista lainaksi. Pari kirjaa tilasin kaukolainana Varastokirjastosta. Viideltä Savonlinnassa vaikuttaneelta kirjailijalta kysyin suoraan puhelimitse, kirjeitse tai sähköpostitse mahdollisia sitaatteja. Sain kaikilta vastauksen.

Tein toisen luettelon niistä kirjoista, joista ei ollut lainakappaleita. Ne olivat luettavissa vain kirjaston kotiseutukokoelmassa. Näitä kirjoja, lehtiä ja monistemateriaalia listasin noin 60 kappaletta. Istuin Savonlinnan vanhan, Nälkälinnanmäellä sijainneen kaupunginkirjaston pommisuojaissa sijaitsevassa kotiseutukokoelmassa neljä päivää, ja luin materiaalin. Lisäksi kävin pääpiirteittäin läpi kotiseutukokoelman kaunokirjallisen osaston, jossa on proosa- ja runoteoksia. Sen sijaan sanoma- ja aikakauslehtiä, kirjailijoihin liittyviä lehtileikkeitä, kokoomateoksia, vuosikirjoja, matkakirjoja, maantieteellisiä kirjoja tai taiteilijakuvaauksia en tutkinut alkuperäisen listani ulkopuolelta.

Kirjastonjohtaja Tapani Boman ja kotiseutukokoelmasta vastaava kirjastonhoitaja Pirkko Pulkkinen olivat arvokkaana apuna opastaessaan minua kokoelman syövereihin. Bomanin (2013) mukaan Savonlinnan kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmaa ei ole järjestelmällisesti kerätty, mutta sinne on pyritty kokoamaan sellaisia kirjoja, joiden kirjoittaja on joskus asunut tai vaikuttanut Savonlinnassa, tai joiden sisältö liittyy Savonlinnaan. Kotiseutukokoelmaan on saatu paljon materiaalia myös lahjoituksina.

Aineiston analysointi

Kesän 2013 käytin lukemiseen. En lukenut kaikkea kannesta kanteen, vaan etsin sivuilta tarkoitukseeni sopivia kaupunkikuvauksia. Minulla oli aina kirjapino mukana niin autossa, veneessä kuin puutarhassakin. Muutamia kirjoja delegoin miehelleni luettavaksi. Merkitsin mahdolliset sopivat kohdat post-it-lapuilla, myöhemmin tein lopulliset valinnat ja kirjoitin sitaatit lähdetietoineen ylös. Seurasi lumipalloilmiö: löytämäni aineiston avulla pääsin aina uusien teosten jäljille. Tärkeiksi lähteiksi osoit-

tautuivat muun muassa Kerttu Kupiaisen (1978) teos Kaupunki saarilla ja Terttu Sallisen (1989) pieni vihkonen Sanan ja runon Savonlinnaa.

Kirjoitusvaiheessa luokittelin sitaatit neljään perusr ryhmään: Savonlinna, Olavinlinna, Ooppera, sekä Kylpylä ja Kasinonsaaret. Myöhemmin järjestelin aineiston kolmeen osioon, joiden otsikot nousivat sitaattien teksteistä. ”Joka puolella vettä ja rantaa” kuvaa kaupunkia yleisesti, ”Onnellisten saarilla” liittyy kylpyläelämään ja Kasinonsaarten maisemiin. Olavinlinnan osuus on nimeltään ”Pyörteistä virtain kohoten”. Oopperaan liittyviä, koosteeseeni soveltuvia tekstejä löytyi niin vähän, että sijoitin ne Olavinlinnan kanssa samalle osastolle.

Luin muutamia julkaistuja päiväkirjoja sekä kirjeenvaihtoja, mutta vain yksi kirjesitaatti on päätynt lopulliseen koosteeseen. Esimerkkeinä Anna-Liisa Haavikon Marja-Liisa Vartion päiväkirjoista toimittamat Ja sodan vuosiin sattui nuoruus (1994), Nuoruuden kolmas näytös (1995) ja Lyhyet vuodet (1996), Pekka Tarkan Joel Lehtosen kirjeistä kokoamat Putkinotkon herra: kirjeitä 1907–1920 (1969) ja Kirjeitä (1983), sekä Pentti Savolaisen ja Matti Vainion (2002) Aino Ackté: elämänkaari kirjeiden valossa.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkistosta ja Kansalliskirjastosta olisi varmasti löytynyt paljon lisämateriaalia esimerkiksi kirjeiden ja lehtileikkeiden tai kirjailijahaastattelujen muodossa, mutta totesin, että lisäaineiston kerääminen ei ollut tämän tutkimuksen kannalta tarpeellista, koska tavoitteeni oli kerätä materiaalia, jota voi käyttää matkailun sisällöntuotannossa. Sitaatteja oli tammikuussa 2014 kerääntynyt 118 kappaletta, ja ne oli otettu 75 eri lähteestä. Mielestäni aineisto oli kylläntynyt (sivu 5). Katsoin, että uuden materiaalin kerääminen ei olisi tuottanut enää merkittävää uutta tietoa, eikä näin ollen antaisi lisäarvoa tutkimukselleni, koska tavoitteenani ei ollut löytää kaikkea olennaista, mitä kaupungista on kirjoitettu. Olin myös lähes kaksinkertaistanut alkuperäisen tavoitteeni, joka oli 60–80 sitaattia.

3 KIRJALLISUUSMATKAILU OSANA KULTTUURIMATKAILUA

3.1 Vaikeasti määriteltävä kulttuurimatkailu

Matkailun edistämiskeskus (MEK) määrittelee kulttuurimatkailun liiketoiminnaksi, jossa tuotetaan matkailupalveluja arvostaen alueellista kulttuuritarjontaa. ”Kulttuurimatkailun voimavaroja ovat kaikki ihmisen aikaansaama ja muokkaama; historia, kulttuurimaisemat, rakennettu ympäristö, arkeologiset kohteet, museot, esittävä taide, visuaalinen taide, tapahtumat, käsityö, kieli, maut, perinteet, tavat, arvot, aatteet, elämäntyylit, uskonto, luonteenpiirteet sekä saavutukset tieteessä, taiteessa, teknologiassa ja elinkeinoissa.” (MEK 2013.)

Verhelä ja Lackman (2003, 161–163) nostavat osaksi kulttuurimatkailua edellisten lisäksi esiin myös koulutuksen ja toteavat, että koska kaikki ihmisen luoma on kulttuuria, niin myös kulttuurimatkailun käsite on laaja. Se menee päällekkäin monen pienemmän matkailun osa-alueen kanssa. Kulttuuriteema matkailussa tarjoaa mahdollisuuksia myös niille alueille, joilla ei ole perinteisiä matkailun vetovoimatekijöitä. Martikainenkaan (2011,7) ei halua tehdä eroa kulttuurimatkailun ja luonto-, virkistystai urheilumatkailun välille, koska ne yleensä, etenkin syrjäseuduilla matkustettaessa liittyvät toisiinsa. Hän määrittelee kulttuurin yhteisön elämänmuodoksi, prosessiksi, joka on jatkuvassa muutostilassa ja kulttuurimatkailun paikallisia kulttuuriresursseja hyödyntäväksi matkailuksi. Lehtimäki (2013, 1, 8) painottaa, että matkailualan tulisi tunnistaa kulttuuriset voimavarat, verkostot ja rakenteet, jotta voitaisiin luoda yhteisiä toiminta-alustoja ja tuotteistaa populaari-, massa- ja korkeakulttuuria matkailun vetovoimatekijöiksi. Kestävää kulttuurimatkailua voidaan kehittää vain yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa paikallisten kulttuuritoimijoiden kanssa.

Santala (1999, 6–7) toteaa, että laajimmillaan kulttuuri käsittää suurimman osan siitä, mitä on olemassa, mutta suppeampana vain korkea- ja perinnekulttuurin. Kulttuurimatkailijoita voivat houkutella esimerkiksi taide ja musiikki, alueen historia, arkkitehtuuri ja muistomerkit, käsityö, gastronomia, uskonto ja kirkot, perinteet ja kieli. Huttunen (2004, 15) kiteyttää, että ”kulttuurimatkailu tarkoittaa kaupungeissa nähtävyyksiä ja niin sanottua taide- tai korkeakulttuuria ja maaseudulla puolestaan historiaa, perinnettä ja kansan tapoja.”

Verhelän ja Lackmanin (2003, 166) mukaan suuri osa kulttuurimatkailijoista hakee alueen omaa, paikallista kulttuuria, ei keinotekoisista tai muualta tuotua. Paikallisuuden puolesta puhuu myös Huttunen (2004, 9-10): Matkailua voidaan kehittää kulttuurisesti kestäväälle pohjalle, kun matkailutuotteet rakennetaan paikallisen kansanperinteen ja kulttuurin pohjalle. Nykyisenä globaaliuden aikakautena paikallisten kulttuuripiirteiden merkitys kasvaa entisestään. Onnistuneet, aidot ja kestävät matkailutuotteet eivät ole kopioita muualla keksityistä ideoista, vaan ne syntyvät oman kulttuurin pohjalta.

Suomalaisia keinomaailmoja voi rakentaa suomalaisten myyttien ja kertomusten pohjalta, mutta myös elokuvat, sadut ja kaunokirjallisuus ruokkivat mielikuvia aidosta kansanperinteestä. (Huttunen 2004, 32.) Paikallisen kulttuurin hyödyntäminen matkailussa ei ole ainoastaan taloudellista toimintaa, vaan matkailu voidaan nähdä myös yhtenä perinteen säilyttämisen ja sen tunnetuksi tekemisen keinona. Matkailu voi tarjota perinteelle ja tarinoille puitteet olla esillä uudessa ajassa ja uudessa ympäristössä ja perinteenvaalijoille toimintaympäristön ja yleisön. (Mt. s. 53.)

Antropologinen kulttuurimatkailu antaa turistille tai vieraille mahdollisuuden löytää uusia kulttuurisia merkityksiä ja samaistua niihin ihmisiin, jotka ovat olleet osana mytologioita tai tärkeitä kulttuurisia paikkoja. Matkailija haluaa löytää todisteita siitä, että ”suuri henkilö” on todella ollut olemassa, että myytin takana on oikea ihminen. On itsestään selvää, että kirjailijat ovat niiden suurten persoonien joukossa, jotka kiehtovat turisteja. (Robinson & Andersen 2002.)

3.2 Mitä on kirjallisuusmatkailu?

Kirjailijat ja kirjallisuus ovat olleet jo pitkään matkustamisen houkuttimena. Kirjallisuusmatkailu on yksi perinne- ja kulttuurimatkailun osa-alue, mutta kirjalliset matkakohteet ovat monesti voimakkaammin vaikuttavia kuin yleiset kulttuurikohteet. Tämä johtuu lukijan, kirjailijan ja kirjallisuuden välisestä suhteesta, jota voi luonnehtia eräänlaiseksi kolmiodraamaksi. Kirjailijat, heidän kirjoituksensa ja niihin liittyvät paikat ja maisemat voivat muuttaa paikkaa tai tilaa vierailijoiden silmissä sen mukaan, miten ne heihin vaikuttavat. Myös tarinoiden tai kirjailijoiden elämäkertojen esittäminen elokuvissa tai televisiossa lisää halukkuutta kirjallisuusmatkailuun. Sekä faktaa että fiktiopohjaisia kirjallisuusteemoja on käytetty myös erilaisten perinnekerrosten kehittämiseen. (MacLeod ym. 2012, 59–60.)

Erityisen merkittävää kirjallisuusmatkaa voi kutsua kirjalliseksi pyhiinvaellukseksi. Kirjailijan jalanjäljillä kulkeminen, asuinpaikan ja elinympäristön näkeminen ja kirjojen tapahtumapaikoilla käyminen on kunnianosoitus kirjailijaa ja hänen tuotantaan kohtaan. Kirjallinen paikka voi myös luoda uudelleen yhteyden johonkin varhaiseen lapsuuden lukukokemukseen. Pyhiinvaellusmatka voi koostua sekä todellisista että kuvitteellisista aineksista. Merkityksellistä on nähdä kirjailijan käyttämiä esineitä ja vaatteita, alkuperäisiä käsikirjoituksia, katsoa maisemaa, jota hän on katsonut, aistia ilmapiiri, jossa hän on elänyt. Myös haudoilla ja muistomerkeillä käynti on tärkeä kunnianosoitus. (Stiebel 2009, 211.)

Periaatteessa kirjallinen matkailu toimii samalla tavoin kuin kirjallisuus. Taustalla on halu kertoa tarinoita ja antaa merkitys sattumanvaraisille tosiasioille valitsemalla ja järjestämällä todellisuuden elementtejä ja kulttuurisia yhteyksiä. Kertomusten avulla syvennetään matkailijan mielenkiintoa paikkaa kohtaan. Kirjallisuusmatkailu antaa meille mahdollisuuden tutustua kirjallisuuden inhimilliseen ulottuvuuteen. Voimme osallistua kirjailijan elämään ja käydä paikoissa, joissa hän on käynyt. Kun näemme kirjailijan käyttämän sulkakynän, voimme kuvitella olevamme lähellä sitä kättä, joka on kynää pidellyt ja tätä kautta myös lähempänä suurta luomisvoimaa. (Robinson & Andersen 2002, 9.)

Kirjallisissa paikoissa vierailijalle pyritään luomaan mielikuvia, monesti niitä kehitetään ja markkinoidaan matkailukäyttöön. (Herbert 2001, 316, vrt. Hiltula 2003, 25.) Tällainen tuotteistaminen on tyypillistä kulttuurimatkailussa. Kun matkailutuotteeksi hyödynnetty menneisyys tai perinne määritellään nykyisyydestä käsin, syntyy elämys-tuote, joka on valikoitunut tietyistä lähtökohdista ja tarpeista. Kyse ei ole oikeasta historiasta vaan sen tulkinnasta. (Martikainen 2011, 8.) Myös Huttunen (2004, 29–30) toteaa, että matkailun esittämä perinne ei edusta todellista menneisyyttä, koska se on nykypäivän ihmisten muokkaamaa historiaa. Sopivia, valittuja paloja, jotka on poimitu vanhasta elämäntavasta.

Vieraat ovat kuitenkin kiinnostuneita siitä, onko kirjallinen kohde aito. Kirjallisen paikan lähtökohtana voi olla esimerkiksi, että kirjailija on syntynyt siellä, mutta muut esille tuodut asiat voivat yhtä hyvin perustua myytteihin kuin realiteettiinkin. Aitoudesta tulee subjektiivinen kokemus, joka muodostuu paikan kehittäjän motiivien ja vierailijan tulkinnan vuorovaikutuksesta. Tyypillistä kirjallisille paikoille on, että ne

esittelevät sekä todellisia henkilöitä ja puitteita että kuvitteellisia hahmoja ja paikkoja. Mielikuvitusta kiihottavat tarinat voivat olla vierailijalle tärkeämpiä kuin se mikä on totta ja mikä ei. (Herbert 2001, 317–318, vrt. Hiltula 2003, 25.)

3.3 Kirjallisten matkakohteiden kolmijako

Herbert (2001, 313–317, vrt. MacLeod ym. 2012, 60) jakaa kirjalliset matkakohteet kolmeen pääryhmään: todellisiin paikkoihin, kuvitteellisiin paikkoihin ja sosiaalisesti konstruoituin paikkoihin. Todelliset tapahtumapaikat tarkoittavat ”historiallisia sattumuksia” – paikkoja, joissa kirjailijat ovat syntyneet, eläneet, kuolleet ja haudattu. Kuvitteelliset paikat ovat romaanien, näytelmien tai runojen tapahtumapaikkoja tai puitteita. Esimerkiksi Haworthin ympärillä olevat nummet North Yorkshiressa, jotka olivat Emily Bronten inspiraation lähde hänen kirjoittaessaan *Humisevaa harjua* ja Sir Arthur Conan Doyleen luoman Sherlock Holmesin fiktiivinen koti Lontoon Baker Streetillä ovat molemmat turistien suosiossa. Sosiaalisesti konstruoidut paikat tarkoittavat kohteita, jotka on luotu houkuttelemaan matkailijoita. Näistä Herbert mainitsee muun muassa Dickens Worldin Chathamissa ja Beatrix Potterin maailman *Windermerssa*.

Squire (1994) on tutkinut Beatrix Potterin ympärille rakennettua kirjallisuusmatkailua. Hänen mukaansa matkailukokemuksia käytetään määrittelemään myös muita sosiaalisia ja kulttuurisia arvoja. Kiinnostus kirjailijan kotipaikalle, Englannin New Sawreyn kylässä sijaitsevalle Hill Top Farmille suuntautuvaa matkailua kohtaan ei johdu pelkästään Potterin lastenkirjojen suosiosta, vaan ihmiset käyttävät Potterin kirjallisuutta ja siihen liittyvää matkailua apuna lapsuuden ja ihanteellisen perhe-elämän sekä näihin mielikuvissa usein liittyvän maalaisidyllin tavoittamiseen. (Katso myös Hiltula 2003, 26.)

L. M. Montgomeryn luoman Vihervaaran Annan, ehkä maailman rakastetuimman tyttökirjasankarin ympärille on kehitetty Prinssi Edwardin saarelle erilaisia nähtävyyksiä ja aktiviteetteja. Anna-teemalla on kehitetty saarelle motelleja, matkamuistoja, leluja ja jopa oma jäätelömerkki. (Squire 1996, MacLeod ym. 2012 mukaan.) Klassisten kirjailijoiden lisäksi matkailijoita kiinnostavat myös nykyaikaisiin populaarikirjailijoihin liittyvät kohteet.

Herbertin tavoin myös MacLeod ym. (2012, 65, 67) jakavat kirjallisuusmatkat kolmeen eri tyyppiin. Nämä ovat elämäkerralliset matkat, kirjalliset maisemat ja yleiset kirjallisuusmatkat. Elämäkerrallinen matka on luonteeltaan opettavainen tai esteettinen. Matkailijoille esitetty kertomus on kronologinen ja perustuu vain tosiasioihin, se antaa paljon olemassa olevaa, yksityiskohtaista tietoa kirjailijan teoksia kunnioittaen. Elämäkerrallisen matkan sisältöön kuuluu kirjailijan elinympäristö ja yhteisö, sekä hänen elämäntarinansa ja taiteellisen inspiraation lähteet. Matkalla tavoitellaan hyödyllistä elämystä, joka valottaa vierailijoille kirjailijan elämää ja sen vaikutusta hänen tuotantonsa.

Kirjalliset maisemat tarkoittavat puitteita, joissa kirjailijan käsittelemät todelliset tai fiktiiviset henkilöt ovat eläneet. Niissä hyödynnetään kirjailijan tai hänen tuotantonsa suosiota. Tavoitteena on rakentaa mielikuva maiseman ja kirjailijan tai hänen luomiensa hahmojen välille ja yhdistää se alueeseen, luoda brändiä. Tällainen matka antaa vieraalle mahdollisuuden käyttää mielikuvitustaan, se on viihdyttävä ja tarjoaa pakoa todellisuudesta. Matkailijaa rohkaistaan löytämään henkilökohtaisia merkityksiä uppoutumalla maisemaan ja paikkoihin, välähdyksiin kirjailijan omasta elämästä, fiktiivisiin hahmoihin, mielialoihin ja tunnelmiin tai salajuoniin. Matkalle on helppo osallistua, koska yksityiskohtaista tietoa ei tarvita, vaan se perustuu enemmän aistinvaraisiin vaikutelmiin. (MacLeod ym. 2012, 65, 69.)

MacLeod ym. (2012, 65, 69–70) luokittelevat myös yleisen kirjallisuusmatkan esteettiseksi tai opettavaiseksi. Se tarkoittaa esimerkiksi paikallisten kirjailijoiden ja kansalaisryhmien, sekä paikkakunnan älyllisten tapojen ja perinteiden esittelyä. Tämä lisää tietoisuutta ja paikallista omanarvontuntoa. Ensisijainen tarkoitus onkin nostaa paikkakunnan henkevä mainetta ja statusta sekä paikallisella tasolla että matkailijoiden keskuudessa. Ohjelmassa kirjalliset henkilöt yhdistetään erityisiin paikkoihin. Paikka ja sen kirjalliset perinteet ovat yhtä merkittävässä roolissa kuin siellä kerrottu tarina. Monesti tarinan keskipisteenä ovat historialliset, maantieteelliset tai arkkitehtuuriset yksityiskohdat.

Kirjallisuusmatka voi olla myös kurssimuotoinen. Matkustamisen ja kirjallisen sankarin tai sankarittaren elämän seuraamisen lisäksi matkalla voidaan tarjota kirjoittamisen opetusta, mahdollisuutta lukemiseen, kirjoittamiseen ja keskusteluun yhdistäen kirjoittamisprosessin ja tietyn kirjailijan tuotannon. (Robinson & Andersen 2002, 22.) Taita-

vasti organisoitu, asiantuntevan kouluttajan vetämä kurssimuotoinen matka autenttisilla paikoilla voi olla hyvinkin antoisa ja inspiroiva.

3.4 Pitkätossun ja Potterin jäljillä teemapuistoissa

Viihdeteollisuuden rakentamien, mittatilaustyönä tehtyjen teemapuistojen taustalla on usein lastenkirjallisuus, koska lapset ja heidän kauttaan myös vanhemmat ovat otollinen kohderyhmä matkailumarkkinoilla. Toisaalta lastenkirjallisuus on monesti rohkeaa, ja se tarjoaa selkeät hahmot ja puitteet. Suunnittelija voi käyttää yksinkertaisia juonikuvioita, jotka toimivat kansainvälisesti ja monissa eri kulttuureissa. Lasten fiktio sallii mielikuvituksen käytön ja paon arjesta yleisölle, joka tavoittelee jännitystä ja viihdettä aitouden sijasta. (Robinson & Andersen 2002, 24–25.)

”Täällä sadut muuttuvat todeksi”, mainostetaan Astrid Lindgrenin maailmaa, joka sijaitsee kirjailijan kotiseudulla Ruotsissa, Smoolannin Vimmerbyssä. Se on esitteen mukaan taianomainen paikka, missä kaikkein odottamattomimmat asiat voivat tapahtua. Kävijä voi nähdä maailman vahvimman tytön kantamassa hevosta, pienen pella-vapäisen pojan juoksemassa hurjaa vauhtia isäänsä karkuun tai linnakkeen, joka halka- keaa kahtia salaman lyödessä. Peppi Pitkätossun ja Vaahteramäen Eemelin lisäksi Astrid Lindgrenin maailmassa elää myös muita kirjailijan luomia hahmoja, kuten Ronja Ryövärintytär, Katto Kassinen ja Joonatan Leijonamieli. Puistoalueella on useita myymälöitä, ravintoloita ja kioskeja. Siellä on myös mahdollisuus majoittua teeman mukaisesti. (Astrid Lindgren’s World 2013.) Alueella käy vuosittain noin 460 000 vierailijaa, heistä 30 prosenttia on ulkomaalaisia. Vuonna 2012 yrityksen liikevaihto oli 146 miljoonaa Ruotsin kruunua. (Visit Sweden 2013.)

Astrid Lindgreniä hyödynnetään Ruotsissa myös Gotlannin Visbyssä. Siellä sijaitseva Huvikumpu on Peppi Pitkätossun ystävien pyhiinvaelluskohde. Talon ulkokuorta on käytetty vain kahteen Peppi-elokuvaan, sisäkohtaukset on kuvattu studiossa, mutta siitä huolimatta saarella käy vuosittain kymmeniä tuhansia turisteja. Huvikumpu on pyritty sisustamaan sen näköiseksi, kuin se elokuvista ja tv-sarjoista tunnetaan. Talon ympärille on rakennettu Kneibbynin puuhamaa, jossa on vesipuisto ja muita lasten aktiviteetteja. (Penttinen 2007.) Majoitusta tarjotaan teemalla ”Asu Peppi Pitkätossun naapurina”

Peppi Pitkätossun haastaja, velhopoika Harry Potter loihtii rahaa matkailubisnekselle kahdella mantereella. Jo ensimmäinen Harry Potter -kirja, joka ilmestyi alkuperäiskielellä vuonna 1997 (suom. Harry Potter ja viisasten kivi 1998), saavutti valtavan maailmansuosion. Kirjoja on kaiken kaikkiaan seitsemän, viimeinen ilmestyi englanniksi vuonna 2007. Potter-kirjoja on myyty Suomessakin alkuperäisteoksen julkistamispäivänä yömyynnissä, koska, kuten yömyyntiä vaativassa adressissa (2007) todetaan: ”Suomalaisilla faneilla on oikeus päästä nauttimaan Rowlingin viimeisestä Harry Potter -romaanista samaan aikaan muun maailman kanssa.” Myös suomennoksia on myyty ilmestymisyönä. Kirjoista on tehty yhteensä kahdeksan elokuvaa.

Suomalainen, teemamatkoihin erikoistunut Lomalinja (2014) tarjoaa kahta erilaista Potter-pakettia velhon kotimaahan, Englantiin. Harry Potterin Lontoo -matkalla turisteja käytetään Warner Brothersin studioilla, joka on Potter-filmien kuvauspaikka. Siellä raotetaan elokuvien tekoon liittyviä salaisuuksia, ja nähtävillä on kaikki filmeissä käytetyt vaatteet ja lavasteet. Nelipäiväisen matkan ohjelmaan kuuluu myös Lontoon kaupunkikierros, joka tehdään Potterin jalanjäljillä. Se päättyy Harrods’in tavaratalon Harry Potter -myymälään.

Kummitusten ja Harry Potterin Yorkshire -matkalla ajetaan Potter-henkisellä höyryjunalla Durhamin kreivikuntaan. Siellä vierailaan Alnwickin linnassa, jossa on kuvattu joitain kohtauksia Potter-elokuvaan. Linna on suunniteltu viehättämään sekä lapsia että aikuisia. Tähän kirjalliseen matkapakettiin on yhdistetty myös Sydämen asialla -kylä (samanniminen tv-sarja perustuu löyhästi Nicholas Rhead Constable-kirjasarjaan), sekä Bronte-sisaruksien kotikylä Haworth. (Lomalinja 2014.)

Floridan Orlandoon on luotu Potterille huikea 200 miljoonaa dollaria maksanut teemapuisto. Universal-yhtiön rakentamassa The Wizarding World of Harry Potter -puistosta löytyy esimerkiksi Tylypahkan velhokoulu, lohikäärmeen muotoinen vuorisatorata ja muita huvipuistolaitteita, velhojen vaatehtimo sekä karkki-, kirja- ja taikasauvakaupat. Luonnollisesti puistossa pääsee myös huispaamaan. (Väärämäki 2012.) Tämän Tylypahkan kylää kuvaavan puiston rinnalle avataan kesällä 2014 toinen Potterpuisto, Diagon Alley (Viistokuja), joka Potter-kirjoissa on Lontoossa sijaitseva fiktiivinen velhojen ostoskatu. Näiden kahden mielikuvitusmaailman välillä kulkee Hogwarts (Tylypahka) Express -juna. (The Wizarding world of Harry Potter 2014.) Universal’s Islands of Adventure Park kerää Harry Potterin ansiosta vuosittain 7,7 mil-

joonaa kävijää (Palmeri 2013). Wizing Worldin internetsivut tarjoavat ripauksen elämästä myös virtuaalimatkoille.

4 KIRJALLISUUSMATKAILU SUOMESSA

4.1 Päätalomatkoilu

Hiltula (2003) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan Jokijärvelle suuntautunutta Päätalomatkoilua. Jo 1960-luvulla, pian Kalle Päätalon ensimmäisen romaanin ilmestyttyä, kylään alkoi tulla kirjailijasta kiinnostuneita matkoilijoita. Kirjojen suosion yhtenä syynä on Hiltulan (mts. 27) mukaan se, että ne tuovat lukijoille muistoja heidän omasta menneisyydestään. Lukijat voivat löytää yhtymäkohtia omaan elämäänsä ja kokea, että muillakin on ollut samanlaisia vaikeuksia. Jokijärven maaseutumiljöön tarjoaa matkoilijalle mahdollisuuden irrottautua kaupunkielämästä ja kiireestä ja siirtyä ajassa taaksepäin.

Turistien määrä kasvoi 1970- ja 1980 -luvuilla, ja heitä varten alettiin kehittää majoitus- ja ruokapalveluja. Päätalomatkoilun tärkein kohde on kirjailijan lapsuudenkoti Kallioniemi, jonka Taivalkosken kunta osti vuonna 1986 ja avasi sen yleisölle. Heltunen ja Saure (2013, 156–157) kuvailevat Päätalon lapsuudenkotiä näin: ”Jo matka kohti Kallioniemeä vie Päätalon maisemiin: tie kiemurtelee halki metsien ja soiden. Tähän museoon tullaan hakemaan juuria ja vahvistamaan elämänsä.” Nykyään kesämuseota hoitaa Kallioniemi-säätiö, ja talossa käy 5000 – 6000 vierasta vuodessa. Päätalon eläessä määrä oli lähes kaksinkertainen.

Jokijärven ja Taivalkosken alueella järjestetään myös monenlaista Kalle Päätalon elämään ja tuotantoon perustuvaa toimintaa. Suurin vuosittainen tapahtuma on heinäkuussa järjestettävä Päätaloviikko, johon sisältyy muun muassa seminaareja, näyttelyitä ja näytelmiä. Tapahtuma järjestetään Kalle Päätalo -seuran, Päätalo-instituutin, Jokijärven kyläseuran ja Taivalkosken kunnan yhteistyönä. Päätaloviikon kävijämäärät vaihtelevat 6 000 ja 10 000 vieraan välillä. Päätalomatkoilu tarjoaa Jokijärven kylälle ja sen asukkaille monenlaisia mahdollisuuksia, koska sekä kylässä että valtakunnallisesti on jatkuvasti kehitteillä uusia Päätaloon liittyviä hankkeita. (Hiltula 2003, 15–16, 61.)

4.2 Kenelle Kalevala kuuluu?

Suomessa väännettiin 1980-luvulla kättä siitä, kuka saa ensimmäisenä perustaa Kalevalakylän. Rajaseudun kunnissa haluttiin hyödyntää kalevalaista ja karjalaista kulttuuria kokonaisvaltaisten matkailupalvelujen tuottamiseen, johon kuuluvat perinnemaiseman lisäksi hotellit, ravitsemus- ja majoitus- sekä ohjelmapalvelut. Matkailijat haluttiin saada viipymään useiksi päiviksi. Ensimmäisenä kilpasille asettuivat Kuhmo ja Ilomantsin Parppeinvaara. Myöhemmin myös Nurmes, Kajaani, Hankasalmi ja Imatra ilmaisivat halukkuutensa hyödyntää Kalevalaa matkailussa. Hankasalmen tulevaan kylään suunniteltiin ohjelmapalveluina muun muassa Pohjolan pitoja, kalevalaista nukketeatteria ja satukalevalaa. ”Kalevala-kylään tultaisiin varta vasten tapaamaan Antero Vipusta ja ryöstämään Sampo”. (Martikainen 2011, 41.)

Kajaani halusi kilpailuun mukaan, koska siellä oli jo järjestetty Sana ja sävel kalevalaisessa Kajaanissa -tapahtumaa. Imatran perusteena oli se, että Imatrankoski mainitaan Kalevalassa: ”Ei oo Vuoksen voittanutta, ylikänyttä Imatran.” Eri paikkakuntien suunnitelmia julkistettiin sanomalehdissä, ja tilanne johti kiivaaseen kirjoitteluun, jota kesti lähes kuusi vuotta. Oma paremmuutta korostettiin ja kilpailijoiden alta vedettiin mattoa. ”Pohjoiskarjalaiset eivät voineet ymmärtää, kuinka jokin toinen paikkakunta yhtäkkiä aikoi omia kalevalaisuuden aivan heidän nenänsä edestä.” Kuhmolaisten tulisi keskittyä tervanpoltoon. Vastakkain asetettiin myös kaupallisuus ja aidon perinteen vaaliminen. (Martikainen 2011, 37–42, 51.)

Ratkaisevan käänteen asiassa teki MEK, joka ilmoitti vuonna 1986 puoltavansa Kuhmon Kalevalakylähanketta. Kylään rakennettiin ensin Kalevalan hiihtokeskus, sitten hotelli ja Kalevalakierros, jonka kohteiden suunnittelussa käytettiin apuna kansantieteilijöitä ja Neuvostoliiton Kalevala-asiantuntijoita. (Martikainen 2011, 68–72.) Kierroksella vierailaan muun muassa Väinölässä, Metsolassa, Högmanin mökissä ja Piian aitassa.

Kuhmon Kalevalakylä on konstruoitu tulkinta Suomen kansalliseepoksesta. Kalevalakierroksella mytologia herätetään henkiin erilaisten hahmojen, näytösten ja tapahtumien avulla. Sepät loitsivat ja takovat rautaa, Pohjan akka jututtaa vieraita ja Väinämöinen käy esittäytymässä. (Martikainen 2011, 91.) Kalevalakylä muutti nimensä vuonna 2008 Kalevala Spirit Elämyspuistoksi. Se mainostaa itseään elämysretkien

keitaaksi ja kalevalaisesta kulttuurista ammentavan toiminnan kodiksi. Luonnonläheisessä miljöössä on mahdollisuus oivaltaa suomalaisuuden syvin olemus ja kokea, mitä Kalevala on tänään (Wild Taiga 2014). Kylä on viime vuosina tarjonnut toimintaympäristön myös kainuulaiselle joulupukille.

Ilomantsi julistautui Kalevalakunnaksi vuonna 1982. Ilomantsin Parppeinvaaraan päätettiin perustaa runokylä, mutta alkuperäinen suunnitelma rakennuttaa paikalle hotelli kutistui 160-paikkaiseksi ravintola Parppeinpirtiksi, jota alettiin rakentaa vuonna 1991. Kuhmon konseptista poiketen Ilomantsissa konstruointiin omaa, elävää karjalaista kulttuuria matkailullisesti vetovoimaiseksi. Kalevalaisuudelle oli olemassa elävät puitteet. (Martikainen 2011, 60, 80, 91.) Parppeinvaaran runokylä on saanut nimensä ja alkusysäyksensä paikalla asuneesta runonlaulaja ja kanteleensoittaja Jaakko Parppeista. Pienessä ja syrjäisessä runokylässä on ravintolan lisäksi perinnerakennuksia eri aikakausilta, esimerkiksi Runonlaulajan pirtti, Mateli Kuivalattaren museoaitta, Luontopirtti ja Kaikkien Pyhien Tsasouna. (Parppeinvaaran runokylä 2014.)

Uusin Kalevalan valtaus on Ouluun keväällä 2014 avattava Kalevala Park. Kyseessä on huvipuisto, jonka tavoitteena on rakentaa eepinen elämysmaailma ja mahdollistaa seikkailu Kalevalan maailmassa, Pohjolan sankaritarinoiden ja myyttien keskellä. Huvipuistolaitteiden lisäksi tarjolla tulee olemaan kulttuuria ja esiintyviä taiteilijoita. Puiston motto on ”Legenda muuttuu todeksi”. (Kalevalapark 2014.) Hanke on herättänyt myös kritiikkiä. Kuvaava on mielestäni Kaleva-lehden keskustelupalstalla ollut kommentti: ”Kun en millään tahdo muistaa, mainittiinko kansalliseepos Kalevalassa 12-metristä värivaloilla varustettua kieputinta.” (Kaleva.fi 2013.)

4.3 Kajaanista Kustaviin – suomalaisia kirjallisuustapahtumia

Suomessa on lukuisia, vuosittain toistuvia kirjaan ja kirjallisuuteen liittyviä tapahtumia, joiden kesto vaihtelee puolen päivän seminaarista viikon mittaiseen festivaaliin erilaisine oheisohjelmineen. Laitakari on selvittänyt pro gradu -tutkielmassaan, miten yleisölle avoimet kirjailijoiden esiintymistilaisuudet ovat kehittyneet 1970-luvulta alkaen. Hän toteaa, että kirjallisuustapahtumien tarjonta on kasvanut ja monipuolistunut, ja niiden luonne on viime vuosikymmenien aikana muuttanut muotoaan pieni-muotoisista matineoista kohti yhä suurempia ja ammattimaisemmin järjestettyjä tilaisuuksia. Myös osallistumiskynnys on madaltunut, kirjallisia tilaisuuksia ei enää pidetä

pelkästään älymystön ja eliitin kulttuurina. (Laitakari 2011.) Suurten kävijämäärien takia kirjallisilla tapahtumilla on paikkakunnille huomattavaa matkailullista merkitystä.

Kajaanin Runoviikko on Suomen vanhin lausuntataiteen tapahtuma. Se alkoi nimellä Kajaanin Sana ja Sävel vuonna 1977. Tapahtuman keskiössä on kotimainen kirjallisuus, ja viikon aikana on mahdollisuus nähdä ja kokea kymmeniä erilaisia esityksiä. Ohjelmassa toistuu vuosittain Vuoden Suven runoilijan esittely ja Vuoden nuori lausuja -kilpailu. Alun perin runoista ja musiikista koostuvaa festivaalia on laajennettu pienimuotoisen teatterin suuntaan, nykyään tarjolla on myös eturivin suomalaista vaihtoehtorockia. Festivaalille osallistuu vuosittain noin 8000 kävijää. (Kajaanin Runoviikko 2014.)

Kouvolan dekkaripäivät on rikoskirjallisuuden keskittynyt kaksipäiväinen tapahtuma, jonka ohjelmaan kuuluu kirjojen myynnin lisäksi kirjailijoiden ja muiden asiantuntijoiden luentoja, haastatteluja ja paneelikeskusteluja. Viime vuosien teemoja ovat olleet Ahneus, Valta sekä Rikos ja rangaistus. Tapahtumassa julkistetaan myös dekkari-aiheisen kirjoituskilpailun voittaja. Kilpailuja on järjestetty novelleista, romaaneista, runoista, lauluista ja näytelmistä. Vuonna 2013 Dekkaripäivät keräsi 450-henkisen yleisön. (Kouvolan Dekkaripäivät 2014.)

Pentinkulman päivät järjestetään vuosittain Väinö Linnan synnyinpitäjässä Urjalassa, joka on myös Täällä Pohjantähden alla -trilogian maisema. Vuosien myötä tapahtuma on laajentunut yhden päivän seminaarista viikon mittaiseksi, ja se on saavuttanut vakiintuneen aseman valtakunnallisesti merkittävien kirjallisuustapahtumien joukossa. Kahdentuhannen vuotuisen kävijän joukossa on kirjallisuuden ammattilaisia, tutkijoita, harrastajia ja tavallisia lukijoita. Väinö Linnan tuotanto luo kehyksen Pentinkulman päivien eri tapahtumille. (Pentinkulman päivät 2013.)

Volter Kilpi Kustavissa -kirjallisuusviikko koostuu kirjallisuusaiheisista yleisöluennoista, teatteriesityksistä, musiikista ja retkistä Volter Kilven maisemiin, sekä maalla että merellä. Korkeatasoisen festivaalin tavoitteena on vahvistaa paikallista ja alueellista kulttuuri-identiteettiä, ja toimia erityisesti matkailuelinkeinoa vahvistavana tekijänä. Tapahtuman yhtenä erikoisuutena on Volter Kilven pääteokseen, Alastalon salis-

sa -romaaniiin perustuvan lautapelin turnausottelu. Kirjallisuusviikko keräsi lähes 5000 kävijää vuonna 2013. (Volter Kilpi Kustavissa 2014.)

Suomen kirjapääkaupungiksi vuonna 2011 julistautuneen Sastamalan Vanhan kirjallisuuden päivien perustana ovat kuudenkymmenen antikvaarisen kirjakauppiaan valikoimat. Myös uusi kirjallisuus ja kirjallisuudenharrastus ovat läsnä, päivillä on mukana kustantajia ja kirjallisuusyhteisöjä. Ohjelmassa on lisäksi seminaareja, huutokauppoja, runoesityksiä ja näyttelyitä. Kaksipäiväinen tapahtuma tuo Sastamalaan 20 000 ihmistä. (Vanhan kirjallisuuden päivät 2014.)

4.4 Kotimaan käyntikohteita ja kierroksia

Eripituisia kirjallisuusmatkoja ja kierroksia voi tehdä kirjailijan tai kirjallisen fiktiivisen henkilön jalanjäljillä – opastetusti tai omatoimisesti. Mielenkiintoisen omatoimikierroksen on suunnitellut Helsingin Kaupungin Liikennelaitos Mika Waltarin kynästä lähteneen suosituksen hahmon, komisario Palmun, ympärille. Reitillä varrella on neljätoista Palmu-tarinoihin keskeisesti liittyvää paikkaa, kuten poliisin päämaja Senaatintorilla, ravintola Kämppe, Tähtitorninmäki ja rouva Skrofin talo. Raitiovaunulla ja bussilla tehtävän Komisario Palmun jalanjäljillä -kierroksen opaskartan voi tulostaa internetistä. Oppaassa kerrotaan lyhyesti, miten kyseiset paikat liittyvät komisario Palmuun. (HKL 2014.)

Urjalan kunta on perustanut Väinö Linnan reitin yhdessä Väinö Linnan seuran kanssa. Reitillä voi kiertää omatoimisesti, internetistä ladattavan kattavan 15-sivuisen opaskirjan ja opastetaulujen avulla, tai opastetusti. Tarjolla on myös näyttelijäseurueen elävöittämiä opastuksia. Reitti on tutustumiskierros kirjailijan lapsuudenmaisemiin ja Täällä Pohjantähden alla -romaanin tapahtumapaikkoihin. Kohteita ovat muun muassa Väinö Linnan syntymäkoti, kirjailijan työhuone, Koskelan tienoo ja Ittellisen pirtti. (Urjalan kunta 2014.)

Kajaanin alueella usea eri taho kokoaa, säilyttää ja tuottaa Lönnrot-aiheista aineistoa, ja käyttää sitä toiminnassaan. Keskiössä on Kajaanin Raatihuoneelle perustettu Elias Lönnrot-keskus, jonka tehtävä on esitellä Lönnrotin henkilöä ja elämäntyötä ja toimia Kalevala- ja Lönnrot-aiheisena kulttuuri- ja informaatiokeskuksena. ”Lönnrotin perintö on pohjaton aarre, josta voidaan ammentaa Kainuun ja Suomen hyväksi monenkin

toimijan voimin.” Eri puolille kaupunkia on sijoitettu Lönnrotin elämästä kertovia opastauluja, näistä syntyy informatiivinen Lönnrot-reitti, joka kulkee Lönnrotin Hauholan majalta kaupungin keskustasta Kaukametsän kulttuurikeskuksen kautta Paltaniemen kuvakirkkoon. Keskuksen tavoitteena on perustaa myös virtuaalinen toimintaympäristö. (Elias Lönnrot -seura 2014.)

Virtuaalimaailmaa käytetään hyväksi myös Turussa, jossa on tekeillä Reijo Mäen Vares-dekkareihin perustuva kaupunkipeli. Sen avulla matkailija voi tutustua Turkuun yksityisetsivä Vareksen jalanjäljissä. Peli sisältää kaupungin kartan ja GPS-paikannuksen. Sovelluksen avulla voi katsoa omasta matkapuhelimestaan keskustan eri tapahtumapaikoilla kuvattuja elokuvakohtauksia. Myöhemmin sovellukseen on mahdollista lisätä muidenkin Turussa kuvattujen elokuvien kohtauspaikkoja. (Oske 2013.) Haapio (2008, 7-9) toteaa kirjassaan Vareksen Turku, että kaupunkiin tullaan yhä enemmän Jussi Vareksen jäljissä. Yli 20 kirjan myötä yksityisetsivä Vares on yksi maan tunnetuimmista Turku-ikoneista, osa Turku-brändiä. Kirja on tehty Vares-turisteille oppaaksi, se vie lukijan romaanien keskeisille tapahtumapaikoille: asuinpaikoille, ravintoloihin ja surmatöiden näyttämöille.

Kirjamatka -virtuaalinäyttely esittelee Suomen kirjallisia käyntikohteita patsaista museoihin. Verkkosovelluksesta voi etsiä tietoa aikakauden, kirjailijan nimen tai paikan mukaan. Helsingin yliopiston museologian opiskelijoiden tekemässä Kirjamatkassa on mukana 39 eri paikkakuntaa ja 40 henkilöä. Aikahaku alkaa 1400-luvulta, jolloin Suomen vanhin kirja Breviarium otettiin käyttöön Tyrvällä, ja jatkuu aina 2000-luvulle asti. (Kirjamatka Suomessa 2007.) Amerikkalainen Literary Tourist -sivusto (2014) toimii samalla periaatteella. Sinne on koottu kirjakauppoja sekä kirjallisia kohteita ja aktiviteetteja ympäri maailmaa. Suomi-osumia on kaksi, Akateeminen Kirjakauppa sekä Kansalliskirjasto Helsingissä.

4.4.1 Tölleistä kartanoihin – suomalaisia kirjailijakoteja

Kirjailijakoti luo fyysiset puitteet vierailijan henkiselle yhteydelle kirjailijaan ja tämän tuotantoon. Asuinhuoneet muuttuvat lavastetuiksi taustoiksi muistoille ja mielikuvitukselle. Vierailijan kokeman elämyksen keskiössä ovat usein arkielämän esineet. ”Suuren kirjailijan”, kuten muidenkin kuuluisuuksien kodissa tavalliset tavarat saavat erityisen merkityksen ja kunnioituksen: kirjailijan sänky symboloi tämän yksityiselä-

mää. Muita kiinnostuksen kohteita ovat esimerkiksi kynät, kirjoituskoneet ja kirjoituspöydät. (Robinson & Andersen 2002, 17.)

Pieni ja vaatimatonkin koti voi olla kävijälle suuri elämys. Haltiakuusen alla – suomalaisia kirjailijakoteja -teos tutustuttaa lukijat kirjailijoiden koteihin ja elämään, niihin tölleihin, torppiin tai kartanoihin, joissa suomalaista kirjallisuutta on tehty. Kirja toimii myös matkaoppaana. Sen avulla voi tehdä kirjallisen nojatuolimatkan tai suunnitella tulevia matkakohteita. Kirjassa esitellään 28 suomalaisen kirjailijan elinympäristöjä. (Helttunen ym. 2013, 6–7.) Tekijät ovat myös paketoineet omatoimisia kirjallisia turistikierroksia, esimerkiksi Pirkanmaalla liikkeessä kannattaa tutustua Väinö Linnan, Kaarlo Sarkian, Lauri Viidan ja F. E. Sillanpään koteihin ja maisemiin. Savon kierroksella käydään Joel Lehtosen, Minna Canthin, Juhani Ahon ja Kauppi-Heikin kotikonnuilla. (Mt. s. 262–263.)

Aleksis Kiven kotimuseoita on kolme. Kirjailijan syntymäkoti Nurmijärvellä on kaksokerroksinen, mansardikattoinen rakennus, joka viestii räätäliperheen kohtuullisesta vauraudesta. Vuonna 1951 museoidussa talossa on paljon alkuperäistä esineistöä ja Kivelle kuuluneita tavaroita. Museon vieressä on Kiven lapsena raamatun mukaan Taaborinvuoreksi nimeämä kukkula, jossa kylän lapset leikkivät kirkonmenoja. Pappina saarnasi pieni Aleksis. (Helttunen ym. 2013, 87–90.) Taaborinvuori on toiminut Kivi-juhlien näyttämönä jo 60 vuoden ajan. Kiven mestariteokset syntyivät Siuntion Fanjukarsissa, jossa kirjailija asui kuusi vuotta. Venäläiset purkivat alkuperäisen talon sodan jälkeen, mutta paikalle rakennettiin 2000-luvun alussa samanlainen talo vanhoja työtapoja noudattaen. Talo toimii museona, muistona paikasta, jossa eli ja työskenteli ensimmäisen suomalaisen romaanin ja koko suomenkielisen kirjallisuuden perustan luoja. Kansalliskirjailijan pieni ja vaatimaton kuolinmökki sijaitsee Tuusulan Rantatien varrella. Mökin läheisyyteen kehittyi 1900-luvun vaihteessa merkittävä taiteilijayhteisö. (Mt. s. 92–95, 99.)

Juhani Aho perheineen muutti Tuusulan Rantatien varteen, Aholaksi nimettyyn taloon vuonna 1897. Kuuluisa taiteilijayhteisö syntyikin juuri Aholan ympärille. Vuonna 2012 korjatussa talossa on kirjailijan ja hänen taiteilijapuolisonsa Venny Soldanin elämää 1900-luvun alussa esittelevä museonäyttely. Ahon lapsuudenkotimuseo, Mansikkaniemen pappila sijaitsee Iisalmessa. Siellä on paljon kirjailijalle ja hänen lapsuudenperheelleen kuuluvia esineitä ja huonekaluja. Mielenkiintoisia yksityiskohtia ovat

intohimoisena kalastajana tunnetun kirjailijan perho- ja viehekokoelma, kirjoituskone sekä öljylamppu, josta sai alkunsa Ahon ensimmäinen merkittävä kaunokirjallinen työ, Siihen aikaan kun isä lampun osti. (Helttunen ym. 2013, 12–18.)

Ahon syntymäkunnassa Lapinlahdella hyödynnetään Rautatie-romaanin päähenkilöiden nimiä. Tarinassa Matti ja Liisa tulivat katsomaan Lapinlahdelle junaa katsomaan, ennen kuin rautatietä todellisuudessa edes oli siellä. Nykyään paikkakunnalla on Martin ja Liisan mukaan nimetty, suosituksi pysähdyspaikaksi tullut huoltoasemaväylä, paikallislehti ja koulu. (Lapinlahti 2014.) Vieremän seurakunta puolestaan houkuttelee matkailijoita Juhani Ahon aikaiseen pappilamiljööseen. Väentuvassa on esillä kirjailijasta kertova valokuvanäyttely. Vieremällä sijaitseva Kyrönniemen pappila oli yksi kirjailijan lapsuudenkodeista. (Vieremän seurakunta 2014.)

4.4.2 Pii ja Poo – lastenkirjallisuudesta ammennettua

Mauri Kunnaksen piirroshahmojen suosiota hyödynnetään ainakin kolmella paikkakunnalla. Turussa on jo yli kahdenkymmenen vuoden ajan palvellut bussikierros, joka perustuu Kunnaksen kirjaan Koiramäen lapset kaupungissa. Matkaa tehdään punaisella Koiramäki-bussilla, asiantuntevan ja viihdyttävän mamsellin opastuksella. (Visit Turku 2014.) Sastamalassa on Kunnaksen lastenkirjoihin perustuva Herra Hakkaraisen talo. Ympäri vuoden avoinna olevassa talossa lapset pääsevät leikkimään Koiramäen lasten tai Kuningas Artturin miljöössä ja voivat tehdä matkan avaruuteen. Vuonna 2013 talossa vieraili 25 000 Kunnaksen ystävää. (Herra Hakkaraisen talo 2014.) Kesällä 2013 Tampereen Särkänniemeen avattiin 10 000 neliömetrin kokoinen pienoismaailma, Särkänniemen Koiramäki. Alueella on Koiramäen kaupunki, Kämpälämäki Drakkulan linnoineen, sekä maatila. Jouluna Koiramäen väki tutustutti kävijöitä suomalaisiin jouluperinteisiin. Aktiviteetteihin kuuluivat erilaiset työpajat, kuten villankehruu, joulukoristeiden askartelu ja piparinpaisto. (Särkänniemi 2013.)

Sosiaalisesti konstruoituja paikkoja (vrt. s. 18) Suomessa edustaa Särkänniemen Koiramäen lisäksi Muumimaailma. Tove Janssonin rakastetuille tarinoille perustuva teemapuisto avattiin Naantaliin vuonna 1993, ja siellä käy vuosittain yli 200 000 kävijää. Muumilaakso on kesäkohde, mutta tutut satuhahmot heräävät talviuniltaan viikoksi helmikuussa viettämään Taikatalvea. Muumimaailma markkinoi internetsivuillaan palveluja myös liikemaailmalle, yrittäjiä kehoitetaan antamaan sidosryhmilleen lahjak-

si aikaa perheen kanssa, lahjoittamaan hauska päivä Muumimaailmassa. Liikekumppaneita ja heidän perheitään voi huomioida myös vuokraamalla alueen yksityiskäyttöön sen aukioloaikojen ulkopuolella teemalla Vietä päivä Muumimaailmanomistajana! (Muumimaailma 2013.)

Kirsi Kunnaksen Tiitiäisen satupuun runoihin perustuva teemaleikkipuisto avattiin Tampereella vuonna 2013. Taide ja toiminnallisuus yhdistyvät puistossa, jossa asustaa muun muassa Jaakko Vaakko Vesirota, Herra Haitula, Tunteellinen siili ja Taikuri Pii ja Poo. Puistossa on myös lukunurkkaus. (Tampereen kaupunki 2013.) Lasten vuosittaisia kirjallisuusfoorumeita Suomessa ovat esimerkiksi Oulun Lumotut sanat -lasten ja nuorten sanataideviikot, sekä Vantaalla järjestettävä Tottatarua -lasten kirjallisuustapahtuma.

4.5 Kirjallisuusmatkailu Savonlinnassa

Joel Lehtosen huvila Putkinotko, alkuperäiseltä nimeltään Inha, on Savonlinnan kuuluisin kirjallinen paikka. Lehtonen osti Säämingin Tolvanniemen kylässä sijaitsevan 30 hehtaarin suuruisen Inhanmaan tilan huviloineen vuonna 1905. Lehtosen velipuoli perheineen muutti tilalle asumaan, kirjailija itse kävi tilalla lepäämässä ja hoidattamassa itseään. Putkinotkossa hän rauhoittui ja kokosi ajatuksiaan, rakenteli puutarhaa ja kestiti vieraita. Lehtonen myi tilan vuonna 1922, koska sen hoitaminen kävi rasakaaksi, eikä yhteiselo velipuolen perheen kanssa sujunut.

Alue siirtyi Savonlinnan maakuntamuseon alaisuuteen vuonna 1989, ja siitä alettiin rakentaa ulkomuseota. Paikalle tehtiin myös kesäteatteri, jossa esitettiin Putkinotkoa ja muita Lehtosen tuotantoon perustuvia näytelmiä. (Pelvo 1990.) Museotoiminta lakasi vuonna 2006, ja alue oli hoitamattomana useiden vuosien ajan. Vuonna 2011 Putkinotkon rakennukset lahjoitettiin Joel Lehtosen seuralle, joka on kunnostanut paikkaa ja avannut sen uudelleen yleisölle. Seuran pitkän tähtäimen tavoitteena on tehdä Putkinotkon alueesta Lehtos-keskus, jossa alkuperäiset rakennukset on entisöity nähtävyyshakkeiksi. Lehtosen patsas sijaitsee kirjailijan nimikkopuistossa kaupungin keskustassa. (Kuva 2.)

Savonlinnan oppaat tarjoavat Joel Lehtosen jalanjäljillä -teemaopastuksia. Tunnin mittaisella kävelykierroksella tutustutaan Lehtosen elämänvaiheisiin huutolaispojasta

kansalliskirjailijaksi. Kiertoajelulla kerrotaan kirjailijan lapsuudesta ja nuoruudesta sekä paluusta Savonlinnaan maineikkaana kirjailijana. Reitti kulkee Savonlinnan keskustasta kirjailijan lapsuudenkotiin Pihlajaniemen Vuohimäelle. Lehtosen elämäntyötä juhlustetaan vuosittain 13.7. Joelin päivänä, jolloin kokoonnutaan Joel Lehtosen patsaalle. Nimipäiväpuheiden ja patsaan kukituksen jälkeen tilaisuutta jatketaan Juuvelinpäiväkahveilla Putkinotkossa, Vuohimäessä tai Haukiniemessä, joka on Lehtosen syntymäpaikka. (Savonlinnan oppaat ry.)

KUVA 2. Wäinö Aaltosen vuonna 1953 veistämä Joel Lehtosen patsas on yksi Savonlinnan merkittävistä kirjallisista käyntikohteista (kuva kirjoittajan)

Onnistunut esimerkki kirjallisuuden tuotteistamisesta matkailun käyttöön Savonlinnassa on Mustat kalat. Kirjailija Eeva Tenhusen vuonna 1964 ilmestynyt suomalaisen dekkarin klassikko, Olavinlinna sijoittuva murhamysteeri, dramatisoitiin ja kantoesitettiin Savonlinnan teatterissa vuonna 2012. Olavinlinnan jyhkeät puitteet saatiin lavastuksessa upeasti esiin. Museovirasto teki teatterin kanssa yhteistyötä ja toteutti Olavinlinna Mustat kalat -teemakierroksen, jolla pääsee tutustumaan dekkarin autenttisille tapahtumapaikoille. Valo- ja äänitehostein elävöitetty opastus noudattaa Tallisaaresta alkavaa reittiä, jota Olavinlinnan oppaat käyttivät 1960-luvulla.

Juna oli sukeltanut korkealle rautatiesillalle. Rikinkeltainen taivas. Musta virta syvällä alhaalla. Ja nuo kolme itseensäsulkeutunutta kivistä tornia. Jossakin taustalla jyrisi ukkonen.

EEVA TENHUNEN. Mustat kalat. 1964 / 2001.

Savonlinna – Kirjakaupunki

Savonlinna profiloitui 2000-luvun alussa Kirjakaupungiksi. Ajatuksen taustalla oli, että kaupungissa oli poikkeuksellisen suuri määrä kirjakauppoja kaupungin asukasluvuun nähden. Kirjakaupunki oli yhtenä osaprojektina kulttuurimatkailun tuotekehitystä ja markkinointia edistäneessä Kulttuurikaupunkihankkeessa. Euroopan aluekehitysrahaston tukema hanke kehitti ja toteutti uusia, sesongin pidentämiseen tähtääviä palveluja, jotka perustuivat pääasiassa seudun historiaan ja kulttuuriperintöön. Savonlinnassa Kirjakaupunki tarkoitti kirjakauppojen lisäksi myös uusia kirjallisuuteen pohjautuvia sisältöjä kaupungin kulttuuritarjontaan. (Vahela-Kohonen 2005.) Mutta kuten hankkeissa yleensä, kävi Kulttuurikaupunkihankkeessakin niin, että hankerahan loputtua useimmat toiminnot loppuivat.

Kirjakaupunkihankkeen yksi pysyvän jäljen jättäneistä toimista oli sääminkiläissyntyisen kirjailija Marja-Liisa Vartion tiedostaminen ja tunnetuksi tekeminen alueella. Kirjailijan elämäntyötä kunnioitettiin näyttävästi vuonna 2002 viettämällä Maan ja veden välillä -teemapäivää, joka nimettiin kirjailijan vuonna 1955 ilmestyneen novellin mukaan. Päivä aloitettiin Talvisalon hautausmaalla Vartion haudan seppelöinnillä, josta siirryttiin Sulosaareen Onnellisten polulle vihkimään käyttöön Marja-Liisa Vartion puistoa. Muistopuun, suomenpihlajan, istuttivat Vartion puoliso, akateemikko Paavo Haavikko ja heidän poikansa Heikki Haavikko. Höyrylaiva S/S Savonlinnan risteilyllä kuultiin Vartion kuunnelma Säkki. Valtakunnallistakin huomiota saanut teemapäivä huipentui Savonlinnasalissa vietettyyn iltajuhlaan. Seuraavana päivänä kirjallisuuden ystävät pääsivät höyryjunakyydillä Savonlinnasta Pieksämäelle Sylvi Kekkonen Symposiumiin. (Kirjallinen savumerkki 6/2002.)

Poimi runoja! -kampanja vuonna 2002 toi savonlinalaisten kirjoittajien tuotantoa kaupungille, arjen kohtauspaikoille. Seinille kiinnitettiin runojulisteita ja ravintoloiden ja kahviloiden pöydille vietiin runoja sisältäviä pöytäkoristeita. Mukana oli myös VR, joka antoi pikajunistaan savolaiselle runoudelle 300 julistepaikkaa. Savonlinnan runo-

tempausta voi pitää edelläkävijänä elintarvikeyritys Valion yhdeksän vuotta myöhemmin toteuttamalle kampanjalle: Brändiasiantuntija Sounio (2011, 87) kirjoittaa, että Valio teki runo- ja taidemaidoillaan viestinnän historiaa Suomessa. Tunnetut taiteilijat kutsuttiin ensin kuvittamaan, sen jälkeen kirjoittamaan runoja maitopurkkien kylkeen. Valion maidosta tuli puheenaihe, joka kiinnosti maailmaa aina Amerikkaa myöten.

LOISTO-lukulomakampanja toteutettiin Savonlinnassa loma-asuntomessukesänä, vuonna 2002. Lukulomaidea perustui yksinkertaisiin asioihin: kesä, loma, kirja, mökki ja Saimaa. Yhteistyössä olivat mukana taskukirja LOISTO Oy, Savonlinnan matkailupalvelu, Savonlinnan Loma-asuntomessut, paikalliset kirjakaupat ja Kulttuurikaupunkihanke. Matkailupalvelun kautta mökin vuokrannut sai hakea kirjakaupasta maksutta pokkarin lomalukemiseksi. Loma-asuntomessuille Huvila Palatsin torniin sisustettiin kirjailija Raija Oraselle luku- ja leponurkkaus. Huvila sai nimensä Raija Orasen Palatsi-teoksen mukaan, joka on toinen osa historiallista Palladium-sarjaa, Sarjan ensimmäisen osan, Miljonääri, tapahtumat sijoittuivat osin Savonlinnaan. (Kirjallinen savumerkki 2/2002.)

Kaupungissa juhlistettiin näytävästi kirjallisia merkkipäiviä, kuten Kalevalan, Runebergin ja Aleksis Kiven päivää. Kirjan ja Ruusun päivänä järjestettiin erilaisia tempauksia ja yleisötapahtumia. Vuonna 2003 avattiin kirjallinen suunnistusreitti, joka kiertää keskustan kauniita kulttuurimaisemia. Reitin varrella on kahdeksan pronssilaattaa, joissa on paikkakunnan kirjailijoiden Savonlinna-kuvauksia. Tekstit liittyvät teemaltaan kyseiseen paikkaan, ja toimivat myös yksittäin kaupunkikuvan elävöittäjinä. Kävelyreitillä kartta oli jaossa paikallisissa kirjakaupoissa, kirjastoissa, majoitusliikkeissä, kaupungin palvelupisteissä ja matkailupalvelussa. Kartan toisella puolella oli runoihin liittyviä kysymyksiä. Kortti tuli palauttaa kirjakauppaan, ja oikein vastanneiden kesken arvottiin kirjapalkintoja. Kirjakulttuurin ja -turismin edistämiseksi järjestettiin myös kirjallisuusseminaareja, kirjailijavierailuja ja erilaisia keskustelutilaisuuksia.

Ei tiedä maailman matkailusta mitään se, joka ei ole nähnyt Savonlinnaa. Mikä ihanuus, mikä vehreys, mikä veden kimallus. Ei ihme, että skalden Runeberg huomautti, että ei vettä rantaa rakkaampaa. Olemme sen verran tallukoineet tämän maapallon pintaa, että kenkämme korot ovat flintallansa. Ei Savonlinnalle piisaa Bangkok ei Boston, ei Hongkong ei Hiroshima, ei Toronto ei Tokio.

ILMARI TURJA. Apu-lehdessä 3.9.1971.

5 SITAATTIEN HYÖDYNTÄMINEN MATKAILUSSA

5.1 Kirjailijan kaupungit

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisemassa kymmenosaisessa Kirjailijan kaupunki -kirjasarjassa on kuvattu Euroopan eri kaupunkeja suomalaisten kirjailijoiden sitaatein. Sarjan ensimmäiset osat, Pariisi ja Tartto ilmestyivät vuonna 2003. Sen jälkeen kirjan saivat Rooma, Berliini, Praha, Budapest ja Lontoo. Suomen kaupungeista ovat mukana Turku (2008), Oulu (2009) ja historiallisessa mielessä ajatellen myös Viipuri (2009). Ranki (2003, vii) toteaa Pariisi-kirjan esipuheessa, että kirjan tarkoitus on tyydyttää matkailijan kirjallista nälkää. Se on tarkoitettu matkalle mukaan otettavaksi, joskaan sen motiivi ei ole täsmällisten tietojen antaminen. Praha-kirjan kirjoittanut Hakkarainen (2005, x) puolestaan haluaa antaa lukijalle virikkeitä ja haastaa tämän tarkkailemaan kirjailijan jälkiä Prahassa.

Lontoo-kirjassa on pääosassa kahden kulttuurin kohtaaminen, se kertoo Lontoosta, mutta samalla myös suomalaisista kirjailijoista itsestään. Miten kirjailijat ja muut kulttuurivaikuttajat ovat Lontoon nähneet ja kokeneet eri aikakausina? Miten ennakkokäsitykset ja erilaisista matkaoppaista, elokuvista ym. hankittu tieto vaikuttavat kirjoittajan omaan Lontoo-kokemukseen? (Niemi 2008.) Heikkinen (2006, ix) kirjoittaa Budapest-kirjan etenevän aineistonsa ehdoilla: ”Kaupungin hengen ja sen ihmisten luonnehdinnan ohella kirjan lukija kohtaa tavallisia matkailijan kohtaamia haasteita: nuhjuisia majapaikkoja ja epämiellyttävästi yllättäviä ravintola-aterioita.”

Kirjailijoiden Rooma ei tarjoa perinpohjaista selvitystä kaupungin monumenteista ja taidearteista. ”Syytöntä ihmiskuntaa on suhteettoman paljon rääkätty matkakirjoissa kuolettavilla selostuksilla Italian ja varsinkin Rooman nähtävyyksistä.” Sen sijaan pääosassa ovat ravintolat, viinituvat, junanvaunut, hotellihuoneet, luonto ja paikalliset ihmiset. Elämykset, rakkaudet ja inhon kohteet kuvataan voimakkain aistein. Kirjailijoiden kuvauksissa munkit ovat paheellisempia, hedelmänmyyjät kovaäänisempiä ja rauniot muinaisempia kuin tavallisen matkustajan kokemina. Suvikumpu (2004, vii-xii) kuitenkin toteaa, että Rooma on elämys, jota ei voi lukea kirjoista, vaan sinne on matkustettava.

Turku-teoksen punaisena lankana on ollut kaupunki itse, ja sen herättämät mietteet ja tunnelmat. Tekijät ovat sitaatteja valitessaan tavoitelleet eloisaa, ristiriitaistakin kuvaa Suomen vanhimmasta kaupungista. Historiaa on tarjolla tuokiokuvina, mutta kirjan ei ole tarkoitus olla täydellinen katsaus Turun menneisyyteen. Yhtenä tavoitteena on ollut tehdä suomalaista kirjallisuutta tunnetuksi Turkuun liittyvien kaupunkikuvausten myötä. (Hapuli ym. 2008.) Paulaharju (2009) maalailee Oulu-kirjan johdannossa pohjoista lakeutta, avaraa taivasta, revontulia ja merta. Kaupunkia, joka on sieltä pois läheneiden kirjailijoiden kaipuun kohde. Runoilijoiden ja laivanvarustajien Oulua, joka on kuuluisa kouluistaan ja tervanpolttokulttuuristaan.

Krohn (2009) esittelee Viipuria kirjailijan, historioitsijan ja muistelijan näkökulmasta. Nykyinen Viipuri on Krohnin mukaan entisen historiallisen kaupungin, ilon ja onnen tyyssijan ja taistojen tantereen kulissi. Kansainvälinen, nelikielinen kaupunki, jonka kulttuurielämä kukoisti ja jossa olivat Suomen vanhimmat kaupunkirakennukset, on nyt yksikielinen ja yksikulttuurinen venäläisten asuttama kaupunki. Kirja etenee kronologisessa järjestyksessä, ja historialla on teoksessa tärkeä rooli. Krohn haluaa johdattaa lukijat vanhan Viipurin muistorikkaille kujille, porvareiden asuinalueille ja Kauppatorin ja Pyöreän tornin luona vilisevän rahvaan pariin. Viipuri-kirjaan on otettu teksteistä laajempia otteita kuin Kirjailijan kaupunki -sarjan muihin teoksiin.

5.2 Kirjallisuus tuotekehityksessä ja brändäyksessä

Matkailutuotteen raaka-aineena ja tunnelman luojana kannattaa käyttää paikkakunnan omia tarinoita, koska omaperäisyys ja paikallisuus ovat kilpailuvaltti. Perinteestä ja historiasta nostettuja aiheita voi käyttää myös matkailutuotteiden esitteissä. Katkelma kansanrunosta tai -tarinasta auttaa parhaimmillaan luomaan mielikuvan tuotteen omakeimaisuudesta ja paikallisuudesta. Pitkä ikä ja perinteet kiinnostavat matkailijoita, joten paikkakunnan historiaa ja kulttuuria kannattaa esitellä. Myös vanhoja tarinoita ja taruhahmoja voi herättää eloon. (Huttunen 2004, 43–44.)

Mielikuvitushahmoja kannattaa synnyttää myös kuntamarkkinointiin. Näitä voi poimia esimerkiksi kirjallisuudesta, sarjakuvista tai elokuvista. Historiallisia hahmoja mahtuisi Suomeen tuhansittain lisää. (Sounio 2011, 37.) Savonlinnassa on jo elollistettu kaupungin suojeluspyhimys Pyhä Olavi ja kaupungin perustaja Pietari Brahe. Myös kirjailija Joel Lehtonen esiintyy silloin tällöin eri tilaisuuksissa. Savonlinnan matkai-

lumarkkinoinnissa käytetään Hannu Härkösen pilapiirrosten pohjalta luotuja Tornin veljeksiä. Olavi, Erik ja Axel Torni ovat Olavinlinnan torneista ideoituja hahmoja, matkailun viestinviejiä, jotka toimivat sekä matkailuneuvojina virtuaalimaailmassa että elävinä nukkeina eri tapahtumissa. Tornin veljekset on kehitelty yhteistyössä Härkösen, Savonlinnan ammatti- ja aikuisopiston ja Savonlinnan Seudun Matkailu Oy:n kanssa. (Savonlinna voitti Tornin veljeksillä 2010.) Kirjailijoiden tuotantoa tutkimalla voi löytyä tuotteistettavaksi uusia, mielenkiintoisia hahmoja elävöittämään kaupunkia ja sen matkailua.

Culture Finland -katto-ohjelmassa nostetaan esiin viihtyisät reitit. Matkailijat haluavat kuljeskella siellä missä paikallisetkin ihmiset, ja tutustuvat ympäristöön mielellään kävellen. Kiintopisteitä reiteille muodostavat museot ja muistomerkit, ravintolat, kaupat ja kahvilat, puistot ja aukiot. Tavanomainen ja arkinen muodostuu eksoottiseksi ja erityiseksi. Reittien tulisi rakentaa tarinoita paikkakunnasta ja sen historiasta ja ihmisistä. (Lehtimäki 2013, 26.) Kirjallisuus tarjoaa oivallista materiaalia erilaisten reittien suunnitteluun.

Lehtimäki (2013, 12–13) toteaa, että maisema tulisi asettaa lähtökohdaksi kulttuuri- matkailun kehittämiseksi. Maisemaan sisältyy asutushistoriaa ja luonnonarvoja, rakennettua ympäristöä ja rakennusperintöä, perinnettä ja elämyksellisyyttä. Maisema luo puitteet paikalliselle kulttuurille, se on paikallisen kulttuurin kehys ja kasvualusta aineettomalle kulttuuriperinnölle. Näin ollen tiettyyn paikkaan liittyvä kirjallisuus, runous ja kertomusperinne synnyttävät tarinoita ihmisen asemasta kyseisessä paikassa.

Savonlinna kirjailijan silmin -sitaatteja voi ajatella Savonlinnan tarinana, joko yhtenä tai 118 erillisenä tarinana. Parhaimmillaan matkailija, paikallinen asukas, matkailupalvelun tuottaja tai markkinointihenkilö voi kirjallisuusotteiden avulla nähdä Savonlinnan uudella tavalla, kirjailijan silmin. Ja samalla myös oppia jotain kaupungin värikkäästä historiasta, johon – pitkälti mystisen Olavinlinnan ansiosta – sekoittuu sekä faktaa että fiktiota. Kaupunki on jättänyt jälkensä monien kirjojen sivuille, kiitos keskiaikaisen linnan ja Kasinonsaarille vuonna 1896 perustetun Olavin Kylpylaitoksen. Savonlinnaan liittyvät kirjallisuussitaatit ja lähdeluettelo auttavat ruokkimaan matkailijan kirjallista nälkää ja voivat johdattaa uusien, kaupunkiin liittyvien teosten äärelle. Toisaalta mielenkiintoisen kirjan lukeminen voi toimia matkustuksen motiivina.

Dan Kieran kirjoittaa teoksessaan Joutilas matkailija (2013, 72–73), ettei ota matkoille mukaan perinteisiä opaskirjoja, vaan valikoi lukemisensa elävöittämään matkakokemusta. Yhtenä esimerkkinä Kieran mainitsee Agatha Christien Hercule Poirot -tarinan Varjossa auringon alla, jota hän luki lomaillessaan Etelä-Devonin rannikolla Burgh Island Hotelissa. Kirja sijoittuu autenttisenä säilytettyn hotelliin ja sen ympäristöön, ja Kieran toteaa, että raja mielikuvituksen ja todellisuuden välillä hämärtyi. ”Christie osoittautui paremmaksi opaskirjailijaksi kuin saaren historiasta melko rasittavan oppaan kirjoittanut henkilö.”

Tarinan synnyttämä kokemus voimistuu, jos on fyysisesti läsnä sen tapahtumapaikoilla. Myös tapahtumapaikka voi saada uusia ulottuvuuksia tarinan myötä. Paikka saa osakseen uudenlaista mielenkiintoa, jos kuuluisa henkilö on vierailut siellä. Esimerkiksi Aku Ankan vierailu Savonlinnassa (kuva 3) vuonna 2013 uutisoitiin näyttävästi paikallislehdissä. Ankkalinnan väen tuo Saimaan rannalle Roope-sedän halu ostaa Olavinlinna. Tarinassa kehitellään bisnestä myös savolaisherkuista ja otetaan kantaa norpansuojeluun.

© Disney

KUVA 3. Aku Ankan Saimaa-tarina saa alkunsa Olavinlinnan matkailullisesta vetovoimasta (Käsikirjoitus ja piirros Kari Korhonen 2013)

Ihmisten kiinnostuksesta sarjakuvasankarin vierailua kohtaan kertoo se, että Aku Anka -lehdet myytiin Savonlinnassa loppuun jo heti ilmestymispäivän aamuna. Sai-

maan lisäksi Aku Ankan kuusiosaiseen Suomen kiertomatkaan kuului Etelä-Pohjanmaa, Turun saaristo, Kainuu, Helsinki ja Lappi. Maakuntakiertue saavutti niin suuren suosion, että ankat tuodaan vuonna 2014 vielä yhdelle ylimääräiselle Suomen matkalle. (Aku Ankka 2014.)

Markkinointi liittyy oleellisena osana matkailuun. Aaltonen ja Heikkilä (2003, 25, 129) toteavat, että emotionaalisesti vaikuttavat tarinat ovat tärkeä osa markkinointia ja brändin rakentamista. Mainonnassa ja markkinoinnissa huomio kiinnitetäänkin tunteisiin vetoamiseen järjellisten tosiasioiden sijaan, tai niiden lisäksi. Tarina on tuotteen tai yrityksen syvin olemus, sen historia ja sielu (mts. 84–85), asiakkaat eivät osta pelkästään tuotetta tai palvelua, vaan brändiä. Sounio (2011, 24) määrittelee brändin olevan pärsää ja sielua. Pärsä, eli ulkoisesti näkyvät asiat luodaan visuaalisin ja viestinnän keinoin. Vaikeampaa on sielun tavoittaminen, se on jotain, mikä on ulkoisten asioiden takana. Brändissä yhdistyvät tosiasiat, mielikuvat ja tarinat. Hyvää brändiä voi verrata mielenkiintoiseen ihmiseen, jonka haluaa tavata uudelleen.

Paikalliskulttuuri, historia ja maisema ovat järviluonnon lisäksi Savonlinna-brändin kehittämisen punaisia lankoja. Kirjailijoiden Savonlinna-kuvaukset vastaavat paikallisuuden tarpeeseen (ks. sivu 16), koska niiden kautta avautuu näkymä kaupungin merkittävimpiin kohteisiin ja historiaan. Kirjallisuussitaatteja voi käyttää kaupungin ja sen matkailun markkinoinnissa ja esimerkiksi opastusten elävöittäjänä. Kirjallisuuden pohjalta voi luoda uusia matkailureittejä ja kävelykierroksia tai luoda jo olemassa oleville sisällöille uutta, kulttuurista ulottuvuutta. Kirjailijoiden mielteiden myötä voi myös löytää kokonaan uusia ajatuksia matkailun sisältö- ja tapahtumatarjontaan. Savonlinnassa vierailevalle turistille otteet voivat toimia kaunokirjallisena matkaoppaana. Virtuaalimaailman koko ajan kehittyessä materiaalin sähköisen hyödyntämisen mahdollisuudet lisääntyvät. Tästä hyvä esimerkki on Turussa toteutettava Vares-aiheinen kaupunkipeli. (Ks. sivu 27.) Sitaattien käytössä tulee huomioida tekijänoikeuslaki.

5.3 Sitaattien käyttöön liittyviä tekijänoikeuskysymyksiä

Tekijänoikeuslain mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen luoneella henkilöllä on tekijänoikeus teokseensa. Tekijänoikeuden saaminen edellyttää teoskynnyksen ylittämistä, joka tarkoittaa sitä, että teoksen on oltava riittävän itsenäinen ja omaperäinen. Kirjallisuuden osalta teoskynnys on alhainen, joten lähes kaikki kirjallisuus nauttii

tekijänoikeussuojaa. Teoksen laadulla tai taiteellisella arvolla ei ole tekijänoikeussuojan kannalta merkitystä. (Sanasto 2014.)

Kaunokirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit, novellit, erilaiset käsikirjoitukset ja runot. Yksi runo luetaan yhdeksi teokseksi. Myös käännös on tekijänoikeussuojan alainen, mikäli se ylittää teoskynnyksen. Tekijänoikeussuoja päättyy, kun tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta. Yhteisteoksissa suojan päättyminen lasketaan viimeiseksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta. Julkaisumuodolla ei ole tekijänoikeuden kannalta merkitystä. Teos on tekijänoikeussuojan alainen, vaikka se olisi vapaasti saatavilla ja luettavissa esimerkiksi internetissä. (Sanasto 2014.)

Yksi merkittävimmistä tekijänoikeuden rajoituksista on siteeraus- eli lainausoikeus. Se antaa oikeuden käyttää suojattua aineistoa osana uutta teosta. Sitaatti voi olla sanatarkka lainaus aikaisemmasta teoksesta, mutta siteeraamista on myös aineiston referointi vain vähäisin muutoksin. Siteerattavaa teosta ei saa muuttaa tai lyhentää siten, että sen tyyli tai merkitysisältö muuttuu. Siteerausoikeus koskee kaikkia teoslajeja riippumatta siitä, missä muodossa teos on. (Harenko ym. 2006, 172–173.)

Siteerausoikeus palvelee sekä käytännöllisiä että yhteiskunnallisia intressejä. Käytännössä olisi mahdotonta, jos lainaajan tulisi hankkia jokaisessa yksittäistapauksessa lupa käyttää teosta osana omaa teostaan. ”Vielä painavampi peruste siteerausoikeudelle on se, että mahdollisuus käyttää olemassa olevia teoksia osana uusia aineistoja edistää niiden tulemistä laajan yleisön tietoon ja palvelee näin koko yhteiskunnan sivistyksellisiä ja kulttuurisia etuja”. (Harenko ym. 2006, 172-173.) Sitaatiooikeus ei ole rajoitettu tiettyyn teoslajiin tai tekniikkaan, vaan sitä voidaan käyttää myös digitaalisin keinoin tapahtuvassa siteeraamisessa (Walden 1998, 67).

Kolmen perusedellytyksen tulee täytyä, jotta siteerausoikeutta voidaan käyttää. Nämä ovat lainattavan teoksen julkisuus, käytön hyvän tavan mukaisuus ja sallitun lainaamisen laajuus. Julkistamatonta teosta, kuten esimerkiksi yksityiskirjettä, sähköpostiviestiä tai pöytälaatikkorunoa ei saa lainata ilman tekijän suostumusta. Hyvän tavan mukaisuus tarkoittaa sitä, että tekijän nimi ja lähde mainitaan asianmukaisessa laajuudessa. Lainaukset mainos- ja markkinointikäyttöön tai muuhun kaupalliseen tarkoitukseen eivät kuulu siteerausoikeuden piiriin, vaan näihin tarvitaan tekijän lupa. (Harenko ym. 2006, 173–177.)

Siteeraus oikeuden nojalla ei ole mahdollista tehdä useista teoksista poimitujen osien koostetta, mikäli mukana ei ole tekijän omaa luovaa panosta, pelkistä sitaateista koostuvan kokoelman julkaiseminen ei täytä tekijänoikeuslain edellytyksiä. Sallitun lainaamisen laajuudesta ei ole yleispätevää sääntöä, mutta esimerkiksi neljän sivun mittaisesta artikkelista on mahdollista lainata omaan teokseen yhden sivun verran tekstiä. Toisessa esimerkissä ”tarkoituksen edellyttämä laajuus” määritellään niin, että 200-sivuisesta kirjasta voi lainata osia kolmen sivun verran. (Harenko ym. 2006, 173–177, 694.)

6 POHDINTA

Kulttuurisen, tässä tapauksessa kaunokirjallisen aineiston analysointiin ei ole yhtä ainoa oikeaa mallia tai kaavaa. Olisin voinut tutkia tekstejä kirjallisesta näkökulmasta, pohtia sanavalintoja ja etsiä yhteneväisyyksiä ja eroja. Mutta koska opinnäytetyöni liittyy matkailuun, päädyin analysoimaan lukemalla, valitsemalla ja teemoittelemalla materiaalin käytettäväksi Savonlinnan matkailun ja sen markkinoinnin raaka-aineena ja uusien sisältöjen inspiroijana.

Grounded -teorian edustama ajattelumalli sopi hyvin opinnäytetyöni taustalle, vaikka en käyttänyt sitä kokonaisuudessaan tutkimusmenetelmänä. Keräsin ja analysoin kaunokirjallisen aineiston ensin, ja opinnäytteen teoria nousi aineistosta lähtevistä tarpeista. Esimerkiksi joidenkin Savonlinnan historiaan liittyvien seikkojen selvittäminen aiheen maantieteellisen rajauksen yhteydessä oli välttämätöntä, koska kaupungin rajat ovat muuttuneet ajan myötä moneen kertaan. Myös monet matkailullisesti merkittävät paikat ovat oleellinen osa kaupungin historiaa. Pyrin yhdistämään sitaateista tehtyä koostetta ja opinnäytetyön teoriaosuutta laittamalla sitaatit keskustelemaan teorian kanssa.

Oma tutkimukseni rajautui Savonlinnan ydinkeskustaan. Jatkotutkimusaiheeksi esitän kaupungin muiden osien kirjallista haravointia. Savonlinnan länsipuoli, jossa toimii muun muassa Laitaatsillan telakka, voi osoittautua rikkaaksi ja kiinnostavaksi lähteeksi, samoin kaupungin itäpuoli tehtaineen ja kartanoineen. Mielenkiintoista olisi laajentaa tutkimusta myös Savonrannalle, Kerimäelle ja Punkaharjulle, joista etenkin vii-

meksi mainittu tuottaisi todennäköisesti runsaan sadon ainutlaatuisen kansallismaise-
mansa ansiosta.

Opinnäytetyöni perusteella voi todeta, että mahdollisuudet kirjallisuuden hyödyntämi-
seen matkailussa ovat monipuoliset. Mikroesimerkki on matkailuesitteessä käytettävä
sitaatti, makrotasolla liikutaan satojen miljoonien dollarien Harry Potter -maailmassa
tai Prinssi Edwardin saarella, joka on profiloitunut kirjailija L. M. Montgomeryn luo-
man fiktiivisen Vihervaaran Annan elinympäristöksi. Näiden väliin mahtuu erilaisia
kierroksia, käyntejä kirjallisilla paikoilla, seminaareja, teemapäiviä ja tapahtumia niin
lapsille kuin aikuisille. Voi olettaa, että tulevaisuudessa virtuaalimaailma tulee ole-
maan kirjallisuusmatkailussakin entistä enemmän läsnä.

Savonlinnan mahdollisuuksia

Kirjailijoita ja kirjallisuutta voisi hyödyntää Savonlinnan matkailussa paljon nykyistä
enemmän. Kirjakaupunkihankkeessa toteutetut toimenpiteet osoittivat, että potentiaa-
lia kirjallisuusmatkailuun on. Esimerkiksi Lukuloma-teemaa kannattaisi jatkaa Savon-
linnan seudulla. Savonlinnan uusi, hieno ja helposti saavutettava kaupunginkirjasto
Joeli tukisi omalta osaltaan lukuloma-ajatusta. Putkinotkoa yhtenä Suomen rakaste-
tuimman klassikkoromaanin miljoonä kannattaisi nostaa aktiivisesti esiin. Toiseksi
kirjallisuusmatkailun keulakuvaksi sopisi itseoikeutetusti Marja-Liisa Vartio, joka oli
suomalaisen modernismin edelläkävijä ja valtakunnallisesti arvostettu kirjailija.

Suurten, matkailullisesti merkittävien kirjallisuustapahtumien järjestäminen vaatii
laajaa yhteistyötä eri tahojen kesken: Ammattitaitoinen tuottaja, kunta, matkailun ja
kulttuurin toimijat, yrittäjät, yhdistykset ja järjestöt, talkoolaiset ja paikallinen media
yhdessä voivat saada aikaan tapahtumakokonaisuuden, joka ajan myötä vakiinnuttaa
asemansa suomalaisessa kulttuurielämässä - ja vakuuttaa myös ulkopuoliset rahoitta-
jat. Palvelujen ja oheisohjelmien kautta työllistävä vaikutus koskettaa monia ihmisiä.

Monissa kunnissa ja yli kuntarajojen on rakennettu kirjailijoiden ja kirjallisuuden poh-
jalta erilaisia kulttuurikierroksia ja -reittejä. Sellaiseen olisi erinomainen mahdollisuus
myös upeasta järviluonnostaan tunnetulla Savonlinnan seudulla: Joel Lehtosen pat-
saalta lähtevä kulttuurireitti voisi kulkea Olavinlinnan ja Marja-Liisa Vartion puiston
kautta Putkinotkoon. Matka jatkuisi Punkaharjulle, Runebergin kummulle, johon on

kansallisrunoilijan kunniaksi pystytetty kolmen ja puolen metrin korkuinen kivipaasi. Kerimäellä kiinnostava kohde on ulkomuseona toimiva Hytermä. Se oli paikallisen kuuluisuuden, nimismies ja sotakamreeri Heikki Häyrysen kesänviettosaari. Romu-Heikkinä tunnettua nimismiestä on kuvannut mm. kirjailija Anneli Huopalainen samannimisessä näytelmässään. Kerimäen kirkkoon puolestaan sijoittuu Arto Paasilinnan romaani Tohelo suojelusenkeli. Kerimäen ja Savonrannan kylistä kertoo Sulo Strömberg kirjassaan Tarinoita Paasveen piruista ja pohuista. Kirjallisuutta tutkimalla Savonlinnan seudulta löytyisi aineksia mielenkiintoisen kirjallisen kulttuurireitin tekemiseen.

Olen erityisen iloinen siitä, että pääsen soveltamaan opinnäytetyötäni käytäntöön. Helmikuussa 2014 aloin suunnitella toimeksiantajani, Savonlinnan Seudun Matkailu Oy:n käyttöön Savonlinna kirjailijan silmin -kävelyreittiä. Luon opinnäytteessä tuottamani materiaalin pohjalta myös kaunokirjallista sisältöä yrityksen uudistuville internet-sivuille, etsin sivuille sopivia sitaatteja, teen kirjailijaesittelyjä ja kokoan matkailijoita varten lukulistan Savonlinnaan liittyvistä kirjoista. Uskon ja toivon, että materiaalia tullaan hyödyntämään vielä monella muullakin tavalla. En sulje pois myöskään ajatusta siitä, että toimitan tulevaisuudessa sitaattien pohjalta kirjan, kaunokirjallisen matkaoppaan Savonlinnan keskusta.

Lopuksi

Kirjailijat ovat vieneet minut pitkälle matkalle Savonlinnaan, sen historiaan ja nykypäivään. Olen matkustanut lentämällä, junalla, vesitse ja jalan. Olen tavannut mielenkiintoisia persoonia, oikeita ja fiktiivisiä henkilöitä. Sain nähdä, kuinka Olavinlinna kivi kiveltä nousi Kyrönsalmen keskelle, olen palellut sen vankityrmissä ja tirkistellyt jykevien muurien seinissä olevista ampuma-aukoista ulos. Olen tuntenut linnan vavahattelun aaltojen kourissa ja nähnyt mustan pässin ottavan pirunmuodon haltian soittaessa synkässä, pohjattomassa virrassa. Olen kuunnellut kyyhkyjen kujerrusta, höyrylaivojen huutoa ja venäläisten pienen kirkon iloista soittelua: ”Pilova, Malikova, Krikunova, Pomilof, bom, bom.” Pysähtynyt torille iäkkään hanurinsoittajan viereen, aistunut tirisevien muikkujen käryn ja tervan tuoksun. Olen kylpenyt Ollin saunassa ja ihmetellyt ylhäisten venäläisnaisten loisteliaita iltapukuja ja heidän hetkuvaharteisia, parrakkaita puolisoitaan. Ihaillut Kasinon rannasta heijastuvia värikkäitä lyhtyjä heinäkuun

hämärtyvässä illassa soiton soidessa. Katsonut Näлкälinnan tornista avautuvaa maisemaa, Pihlajaveden välkettä ja Haapaveden selkää.

Keskellä suurten Saimaan vetten
Luoja on luonut kauneintaan,
heittänyt saarten heleät helmet
syliin aaltojen uinumaan,
siintävät selät, soiluvat salmet,
kalliokaaret korkeat on,
pyhäinen valkeus rannoilla päylyy,
korprien rauha on koskematon. ...

HELMI AUVINEN. Savonlinna. 1952.

Kiitän Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahastoa opinnäytetyöni tukemisesta.

LÄHTEET

Aaltonen, Mika & Heikkilä, Titi 2003. Tarinoiden voima. Miten yritykset hyödyntävät tarinoita? Helsinki: Talentum.

Ackté, Aino 1912. Hufvudstadsbladet. Teoksessa Savolainen, Pentti 1980. Savonlinnan oopperajuhlat. Aino Acktésta Martti Talvelaan. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.

Adressit.com 2007. Harry Potter and the Deathly Hallows yömyyntiin myös Suomessa. WWW-tiedosto. <http://www.adressit.com/yomyynti>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 11.2.2014.

Ailio, Julius 1905. Savon linna: kuvallinen matkaopas. Suomen nähtävyyksiä 3. Helsinki: Suomen matkailijayhdistys.

Aku Ankka 2014. Maakuntakiertue. WWW-tiedosto. <http://www.akuankka.fi/teema/maakuntakiertue>. Päivitetty 27.1.2014. Luettu 27.1.2014.

Anttila, Pirkko 1998. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Jyväskylä: Akatiimi Oy.

Astrid Lindgren's World 2013. Esite.

Auvinen, Helmi 1952. Savonlinna. Moniste. Savonlinnan kaupunginkirjaston kotiseutuarkisto.

Boman, Tapani 2013. Henkilökohtainen tiedonanto 14.3.2013. Kirjastotoimenjohtaja. Savonlinnan kaupunginkirjasto.

Elias Lönnrot -seura ry 2014. WWW-tiedosto. <http://www.eliaslonnrotseura.fi/index.html>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 4.1.2014.

Haapio, Markku 2008. Vareksen Turku. Keuruu: Otava.

Hakkarainen, Jussi-Pekka 2005. Praha: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1014. Jyväskylä.

Hapuli, Ritva, Åkerman Tuuli & Päivölä, Leena (toim.) 2008. Turku: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1189, Tieto. Jyväskylä.

Harenko, Kristiina, Niiranen, Valteri & Tarkela, Pekka 2006. Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirja. Helsinki: WSOYpro.

Heikkinen, Jani 2006. Budapest: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen runot ja Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1088. Jyväskylä.

Heikkinen, Kaija 1998. Venäläinen matkalla Karjalassa – kenen katse? Teoksessa Hakkarainen, Marja-Leena & Koistinen, Tero (toim.) 1998. Matkakirja – Artikkeleita kirjallisista matkoista mieleen ja maailmaan. Joensuun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia n:o 9.

- Helttunen, Anne, Saure, Annamari & Suominen, Jari 2013. Haltiakuusen alla – suomalaisia kirjailijakoteja. Helsinki: Avain.
- Herbert, David 2001. Literary Places, Tourism and the Heritage Experiences. *Annals of Tourism Research*, vol. 28 No. 2, 312–333.
- Herra Hakkaraisen talo 2014. WWW-tiedosto. <http://www.herrahakkaraisentalo.net/>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 31.1.2014.
- Hiltula, Irene 2003. ”Se tuli pirttiin ihan niinku tutumpaan ki paikkaan”. Kirjallisuusmatkailu Kalle Pääntalon maisemissa Jokijärvellä. Lapin yliopisto. Pro gradu-tutkielma. Sosiologia.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- HKL 2014. Komisario Palmun jalanjäljillä. WWW-tiedosto. http://www.hel.fi/hki/HKL/fi/Tietoja+HKL_sta/Julkaisut/Kaupunkiloman+tarpit/Komisario+Palmun+jalanj_ljill_. Päivitetty 3.2.2014. Luettu 3.2.2014.
- Holopainen, Arja 2011. Grounded teoria. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Vantaa: Johtamistaidon Opisto.
- Huttunen, Sirpa 2004. Matkailuelämyksiä perinteestä. Vantaa: Kalevalaisten naisten liitto ry ja Opintotoiminnan keskusliitto ry.
- Hänninen, Kaarlo 1930. Suomen samoilijat 3. Helsinki: Valistus.
- Kajaanin Runoviikko 2014. WWW-tiedosto. <http://www.runoviikko.fi>. Päivitetty 13.1.2014. Luettu 31.1.2014.
- Kaleva.fi 2013. Juttutupa / matkailu. WWW-tiedosto. <http://www.kaleva.fi/juttutupa/matkailu/kalevala-park-ette-oo-tosissaan/2663039>. Päivitetty 8.6.2013. Luettu 30.1.2014.
- Kalevala Park 2014. WWW-tiedosto. <http://kalevalapark.fi/>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 30.1.2014.
- Karkama, Pertti 1998. Kaupunki kirjallisuudessa. Ongelmia ja näkökulmia. Teoksessa Kurikka, Kaisa (toim.) 1998. Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa. Turku: Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A. N:o 37.
- Kieran, Dan 2013. Joutilas matkailija – hitaan matkustamisen taito. Suom. Jussi Korhonen. Helsinki: Basam Books Oy.
- Kirjallinen savumerkki 2/2002. Kulttuurikaupunkihanke. Savonlinna.
- Kirjallinen savumerkki 6/2002. Kulttuurikaupunkihanke. Savonlinna.
- Kirjamatka Suomessa 2007. WWW-dokumentti. <http://www.helsinki.fi/museologia/kirjamatka/>. Päivitystietoja ei saatavilla. Luettu 5.2.2014.

Korhonen, Kari 2013. Roope-setä – Kalakukkkobaliikki. *Aku Ankka* 17/2013, 1.

Kouvolan Dekkaripäivät 2014. WWW-tiedosto. <http://www.dekkaripaivat.fi/>. Päivitetty 7.1.2014. Luettu 31.1.2014.

Krohn, Aarni 2009. Viipuri: kirjailijan, muistelijan ja historioitsijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1215, Tieto. Porvoo.

Kupiainen, Kerttu 1978. Kaupunki saarilla. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osa-
keyhtiö.

Kurikka, Kaisa (toim.) 1998. Paikkoja ja tiloja suomalaisessa kirjallisuudessa. Turku: Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A. N:o 37.

Laitakari, Simo 2011. Ei tänne taida tulla enää ketään. *Kiiltomato.net*. WWW-tiedosto. <http://www.kiiltomato.net/ei-tanne-taida-tanaan-tulla-ketaan/>. Päivitetty 7.12.2011. Luettu 31.1.2014.

Lapinlahti 2014. Lapinlahden kunnan WWW-sivut. <http://www.lapinlahti.fi/fi>. Päivitetty 4.2.2014. Luettu 4.2.2014.

Lehtimäki, Marianne 2013. Kulttuurista särmää matkailun kehittämiseen. Kulttuuri-
matkailun katto-ohjelma. Culture Finland. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Lehtonen, Joel 1994. Kerran kesällä. Jyväskylä: Gummerus.

Lehtonen, Joel 1920. Putkinotko 1-2. Hämeenlinna: Karisto

Literary tourist. WWW-tiedosto. <http://literarytourist.com/browse.php>. Päivitetty 7.1.2014. Luettu 5.2.2014.

Lomalinja 2014. WWW-tiedosto. <http://www.lomalinja.com/kulttuurimatkat>. Päivivitystietoa ei saatavilla. Luettu 30.1.2014.

MacLeod, Nicola, Hayes, Deborah & Slater, Alix 2012. Reading the Landscape: The Development of a Typology of Literary Trails that Incorporate an Experiential Design Perspective. Teoksessa Scott, Noel, Laws, Eric & Boksberger, Philipp (toim.) *Marketing of Tourism Experiences*. London: Routledge.

Magnus, Olaus 1973. Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset. Suom. Kaarle Hirvonen. Keuruu: Otava.

Martikainen, Milla 2011. ”Kilpalaulanta kalevalaisesta perinteestä”. Ilomantsin ja Kuhmon kuntien oikeus kalevalaisen perinteen matkailulliseen hyödyntämiseen puhunnassa ja toteutuksessa. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia. Pro gradu –tutkielma. PDF-dokumentti. <http://epublications.uef.fi/pub>. Päivitetty 18.10.2011. Luettu 30.1.2014.

MEK 2013. Culture Finland. PDF-dokumentti. <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/05/CF-Culture-Finland-2013-esite.pdf>. Päivitetty 8.5.2013. Luettu 2.12.2013.

- Metsämuuronen, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia –sarja 4. Helsinki: Methelp.
- Mutka, Pertti 1996. Kylpyläelämää ”Onnellisten saarilla”. Savonlinna: Painolinna Oy.
- Muumimaaailma 2013. WWW-tiedosto. <http://www.muumimaaailma.fi/>. Päivitetty 11.11.2013. Luettu 3.2.2014.
- Mäkelä, Klaus 1998. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Saarijärvi: Gaudeamus.
- Niemi, Marjaana 2008. Lontoo: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1139, Tieto. Jyväskylä.
- Nummi, Lassi 1975. Linna vedessä. Keuruu: Otava.
- Opas matkailijoille Savonlinnassa ja sen ympäristössä 1900. Savonlinna: Suomen matkailijayhdistyksen Savonlinnan haaraosasto.
- Oranen, Raija 2000. Miljonääri. Jyväskylä: Gummerus.
- Oske 2013. Vareksesta tekeillä kaupunkipeli matkailijoille. Uutiskirje. WWW-tiedosto. <http://www.experiencebusiness.fi/uutiset-jajulkaisut/>. Päivitetty 8.10.2013. Luettu 9.12.2013.
- Palmeri, Cristopher 2013. U.S Theme Park Revenue Is on Its Best Ride In Years. Bloomberg Businessweek. 30.5.2013. WWW-tiedosto. <http://www.businessweek.com/articles/2013-05-30/>. Päivitetty 30.5.2013. Luettu 30.1.2014.
- Parppeinvaaran runokylä 2014.. WWW-tiedosto. <http://www.parppeinvaara.fi>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 30.1.2014.
- Paulaharju, Marjut 2009. Oulu: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1205, Tieto. Porvoo.
- Pelvo, Martti 1990. Unieni Savo: Joel Lehtosen Putkinotkon aika. Savonlinna: Savonlinnan maakuntamuseo.
- Pentinkulman päivät 2013. WWW-tiedosto. <http://www.pentinkulmanpaivat.fi/tapahtuma>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 31.1.2014.
- Penttinen, Tarja 2007. Pepin jäljillä. Iltä-Sanomat / matkat. WWW-tiedosto. <http://www.iltasanomat.fi/matkat/art-1288338303156.html>. Päivitetty 7.6.2007. Luettu 23.1.2014.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Vantaa: Johtamistaidon Opisto.
- Ranki, Kristiina 2003. Pariisi: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 906. Jyväskylä.

- Robinson, Mike & Andersen, Hans Christian 2002. Literature and tourism: Essays in the reading and writing tourism. London: Thomson International.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkójulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Päivitystietoja ei saatavilla. Luettu 11.4.2013.
- Saarenheimo, Mikko 1939. Savonlinnan kaupungin historia 1. Helsinki: Savonlinnan kaupunki.
- Sallinen, Terttu 1989. Sanan ja runon Savonlinnaa. Savonlinna: Savonlinnan kaupunki.
- Sanasto 2014. Tekijänoikeus. WWW-tiedosto. <http://www.sanasto.fi/faq/faq-tekijanoikeus/>. Päivitystietoja ei saatavilla. Luettu 13.1.2014.
- Santala, Pauli 1999. Kultuurimatkailu tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Etelä-Suomen Matkailun Kehitys Oy.
- Saukki 1956. Balladi Olavinlinnasta. Teoksessa Laula kanssamme 1988. Helsinki: Oy Valitut Palat – Readers Digest Ab & Fazer-musiikki Oy.
- Savonlinnan kaupunki 2014. WWW-sivut. <http://www.savonlinna.fi/>. Päivitetty 28.1.2014. Luettu 28.1.2014.
- Savonlinnan oppaat ry 2014. Joel Lehtonen. WWW-tiedosto. <https://sites.google.com/site/savonlinnanoppaat/joellehtonen>. Päivitetty 4.2.2014. Luettu 10.2.2014.
- Savonlinnan Seudun Matkailu Oy 2014. Pähkinänkuoressa. Yrityksen oma esittelymateriaali. Powerpoint-esitys.
- Savonlinna voitti Tornin veljeksillä 2010. Kunta.TV. WWW-tiedosto. <http://www.kunta.tv/web/guest/video?fileId=22113>. Päivitetty 27.5.2010. Luettu 4.3.2014.
- Seppovaara, Juhani 2001. Kivistä syntyi laulu. Hämeenlinna: Rakennustieto Oy.
- Sounio, Liisa 2011. Brändikäs. Helsinki: Tammi.
- Stiebel, Lindy 2009. On the Trail of Rider Haggard in South Africa. Teoksessa Watson, Nicola J. 2009 (toim.) Literary Tourism and Nineteenth-Century Culture. New York: Palgrave Macmillan.
- Squire, Shelagh 1994. The Cultural Values of Literary Tourism. Annals of Tourism Research. Volume 21, Issue 1 1994, 103-120.
- Suvikumpu, Liisa 2004. Rooma: kirjailijan kaupunki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 960. Jyväskylä.

- Särkänniemi 2014. WWW-tiedosto. <http://www.sarkanniemi.fi/koiramaki/>. Päivitetty 17.1.2014. Luettu 3.2.2014.
- Straus A & Corbin J 1994. Grounded Theory Methodology. Teoksessa Denzin NK & Lincoln YS (toim.) 1994. Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Tampereen kaupunki. WWW-tiedosto. Tiitiäisen satupuiston avajaiset Näsinpuistossa 17.11.2013 klo 15. <http://www.tampere.fi/tampereinfo/ajankohtaista/6L5u4z5hk.html>. Päivitetty 13.11.2013. Luettu 3.2.2014.
- Tenhunen, Eeva 1964. Mustat kalat. Porvoo: WSOY.
- The Wizarding world of Harry Potter 2014. WWW-sivut. <https://www.universalorlando.com/harrypotter/>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 29.1.2014.
- Turja, Ilmari 1971. Apu 35, 3.9.1971. Teoksessa Kupiainen, Kerttu 1978. Kaupunki saarilla. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.
- Urjalan kunta 2014. Väinö Linnan reitti. WWW-tiedosto. <http://www.urjala.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/vaino-linnan-reitti>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 3.2.2014.
- Vahela-Kohonen, Riitta 2005. Sisältöjä ja syköttä! Savonlinna – kulttuurikaupunki – hanke 2000-2004. Loppuraportti.
- Vanhan kirjallisuuden päivät 2014. WWW-tiedosto. <http://www.vanhankirjallisuudenpaivat.com/>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 31.1.2014.
- Vehviläinen, Olli 1978. Savonlinnan kaupungin historia 3. Savonlinna: Savonlinnan kaupunki.
- Verhelä, Pauli & Lackman, Pekka 2003. Matkailun ohjelmopalvelut. Porvoo: WSOY.
- Wild Taiga 2014. Kalevala Spirit –elämyspuisto. WWW-tiedosto. <http://www.wildtaiga.fi/Kulttuurituotteet/Kayntikohteet-Kuhmossa/Kalevala-Spirit>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 30.1.2014.
- Visit Sweden 2013. Astrid Lindgrenin maailma panostaa vahvasti vuoteen 2013. Lehdistö tiedotteet 2013. WWW-tiedosto. <http://www.visitsweden.com/ruotsi>. Päivitetty 29.4.2013. Luettu 23.1.2014.
- Visit Turku 2014. Koiramäen lasten kaupunkikierros. WWW-tiedosto. http://www.visitturku.fi/koiramaen-lasten-kaupunkikierros_fi-1. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 3.2.2014.
- Walden, Jorma 1998. Sitaatiooikeuden laajuus. Teoksessa Rajala, Kristiina (toim.) 1998. Tutkimuksen tekijänoikeudet. Juva: WSOY.
- Vieremän seurakunta 2014. WWW-tiedosto. <http://www.vieremanseurakunta.fi/>. Päivitystietoa ei saatavilla. Luettu 5.2.2014.

Volter Kilpi Kustavissa 2014. WWW-tiedosto. <http://www.vkkustavissa.fi/vk/>.
Päivitetty 12.1.2014. Luettu 31.1.2014.

Väärämäki, Heidi 2012. Harry Potter -teemapuistossa on taikaa 200 miljoonalla dollarilla. Helsingin Sanomat. Matka. WWW-tiedosto.
<http://www.hs.fi/matka/a1355375329459>. Päivitetty 14.12.2012. Luettu 2.1.2014.

SAVONLINNA KIRJAILIJAN
SILMIN

kooste

toim. Susanna Kolehmainen

Kyll' onnetar, yö-silmä kultahaps,
 loi elämäni, luulen vastakohtaa.
 Kas oonhan Savon loiton, kauniin laps, -
 veet välkkyy siellä, vaarat siintää, hohtaa ...

JOEL LEHTONEN. Rakkaita muistoja. 1911.

JOKA PUOLELLA VETTÄ JA RANTAA

Pieni kaupunki kuulsikin jo tuolta vaaleana ja keveänä, saariltaan salmien keskeltä,
 aivan kuin suoraan vedestä kohoten.

JOEL LEHTONEN. Kerran kesällä. 1917 / 1994.

Lensin kerran Helsingistä Kuopioon ja takaisin. Lensin yli Puulaveden, joka kuuluu kauttaaltaan Savoon, vaikka sen vedet eivät kuulukaan Saimaan vesistöön, ja sitten yli vesirikkaimman Saimaan ... Näky oli aivan suurenmoinen. Äkkäsin, että onhan meillä Suomessakin jotain näytettävää, jota saattaa verrata Norjan tuntureihin. Tuo järvien paljous oli kerrassaan valtava. Oikein tinki naurattamaan. Kuka niiden lukua ennätti laskemaan! Olihan omituista, että samalla kertaa näkyi silmiin Puumala, Savonlinna ja Mikkeli sekä Kangasniemi Puulan rannalta. Ihmettelin, miten tässä maassa pääsi matkustamaan maitse minnekään. Vesiteitähän täällä on noudatettava. Siellä täällä näkyi kyllä maanriekaleitakin, nimittäin harjuja, mutta sieltä ylhäältä oli vaikea tajuta, miten ne olivat yhteydessä keskenään. Maakaistaleistakin pisti esiin lampareita, jotka välkkyivät kuin hopeanapit tummanvihreän samettipuvun rintamuksilta. Metsän puut reunustivat tyynien lampareitten rantoja kuin ripset kaunottaren silmiä.

ERNST LAMPEN. Savo ja savolaiset. 1935.

Savo on Suomen vesirikkain maakunta. Se merkitsee jo jotakin, kun Suomi on Euroopan vesirikkain maa. Varsinkin on Etelä-Savo aivan kuin vesien rikki uurtama suistomaa. Suomea sanotaan tuhansien järvien maaksi, Savo taas on kymmenientuhansien järvien maakunta.

ERNST LAMPEN. Savo ja savolaiset. 1935.

Hyvä herra, jos kerran näkisit Saimaan kimaltelevan auringonpaisteessa ja kuulisit Imatran kaukaisen pauhinan tai katselisit ihanaa sisämaan-saaristoamme Punkaharjun selänteeltä, etpä koskaan valitsisi muuta kuin Savonmaan.

ZACHARIAS TOPELIUS. Maamme kirja. 1876 / 1980.

Savonlinnan kaupunki on rakennettu saarille vanhan Olavinlinnan viereen. Olavinlinna sijaitsee itse pienellä saarella keskellä Kyrönsalmea, joka on suurin niistä salmista, jotka yhdistävät Saimaan vesistön pohjoisimmat vedet sen eteläisimpiin. Näistä salmista itäisin on Kyrönsalmi, keskimmäinen Pitkäsillan salmi ja läntisin kaupungin varsinaisen alueen ulkopuolella, pari kilometriä kaupungista.

OPAS MATKAILIJOILLE SAVONLINNASSA JA SEN YMPÄRISTÖSSÄ. 1900.

Nyt minä tiedän, missä ovat maamme kauneimmat seudut, joita me ikuisen kauneuden palvojat, Pyhän Yrjänän ritarit olemme etsineet. Minä paljastan pääni ja nöyrästi tunnustan, että ne ovat täällä Haapavedestä Pihlajaveteen laskevan Kyrönsalmen ympärillä. Jos katselet tuota sievää kaupunkia tai vanhaa, kunnianarvoista linnaa tai saarisia selkiä ja salmia taikka kaukaisten vaarojen autereisia ääriviivoja, niin sinäkin tunnustat, että Savonlinnan vertaista seutua ei ole toista. Se on Savon helmi, Suomen ylpeys ja ulkomaalaisenkin matkailijan ikuinen ihastus.

KAARLO HÄNNINEN. Suomen samoilijat 3. 1930.

Matka Puumalasta Savonlinnaan on vielä jylhempää erämaata kuin Saimaa. Ei kalastajan majaakaan keksi silmä. Ainoa väylän varrella oleva asumus on Seviän saari ja ainoastaan silloin tällöin tulee vastaan joku hinaajalaiva loppumatonta lotjajonoa perässään kiskoen. Mutta muuten vaan kivikkosaarta kivikkosaaren vieressä, niinkuin jättiläisten tekemiä saunan kiukaita, jotka ovat joutuneet veden alle. Päivä kuumentaa ne polttaviksi, petäjän pihka tuoksuu vesien yli ja jalkaa kirpeloi, kun maalle astuu. Lasketaan venhe paaden reunaan, noustaan maihin, uidaan, ongitaan ja keitetään rantakalaa.

Savonlinnassa tämä kivikkomaisema kehittyi kuin huippuunsa. Kun tulemme sinne, on taas ilta ja aurinko valaisee ruskeakivistä linnaa, joka on niin luonnollisena jatkona siitä kalliosta, minkä päälle se on rakennettu, mutta josta se näyttää olevan kuin veistetty. Kiinnitämme purtemme ohikulkiessa vanhan linnan pääportin eteen, jätämme sen siihen hetkeksi keinumaan ja käymme katselemaan Olavinlinnan raunioita. Olla se oma asumus, olla se purjehtijan kesähuvila tuo, jonka torneihin näkyvät kaikkialla siintävät selät! Mutta johan on kylläksi siinäkin, kun on tuollainen paikka hetkenkään verran siinä levähtääksemme.

JUHANI AHO. Purjehdus sisävesillä. 1893.

SAVONLINNAN LAULU

On kaupunki saarilla kaunoinen,
Savon mainetta kauas se kantaa,
sinivirrat viehkeät keskellä sen,
joka puolella vettä ja rantaa,
mäet, kalliot nousevat partailta veen,
talot kunnailta kukkeine puistoineen.

Oi kiehtovat kesäiset päivät ja yöt!
Sulosalmet ja poukamat päilyy,
yli salmien kaartuvat siltojen vyöt –
kuvat sieluun ne piirtyy ja päilyy.
Ja saarien ylle kun yön hämy saa,
koko kaupunki on kuni satujen maa.

Ja talven vaippahan valkeaan
suven sulot kun sulkeutuvat,
niin mielen valtaavat tenhollaan
taas kuultavat talviset kuvat.
Nyt virtojen vuolaus vaimentuu,
ja kaupunki uinuu ja uneksuu.

On vanhojen muistojen kaupunki tää,
syvä soi sävel muinaisuuden.
Näin kuiskivat rannat ja kunnat nää:
Ajat rauhan ja rauhattomuuden
on koettu, kestetty synkkäkin sää,
sukupolville menneille kunnia jää.

Mikä tunnelma mielen valtaakaan
likitienoilla muinaislinnan!
Tarunhohtoa henkii se torneistaan
läpi muurien harmaan pinnan.
Niin yhtyy ylväine hahmoineen
se sointuen seudun kauneuteen.

Oi kaupunki, pieni ja kaunoinen!
Tutut kaikki on katujen kaarteet,
pyhät puistojen tiet, polut rantamien –
ne kätkevät muistojen aarteet.
Ikirakkaat on rauhaisat maisemat nää-
Savon helmenä kaupunki kimmeltää

J. A. REINIKAINEN. Luonto laulaa. 1964.

Purjehditaan järvenselältä toiselle, monta peninkulmaa eteenpäin, lukemattomien saarien, niemien, kannasten ja vaihtelevien rantojen sivuitse, aivan kuin meren rannikon saaristossa. Saimaalla näkee kyllä joka taholla maata, mutta suurille selille näkyy maa kaukaa siintävänä. Vesi on niin kirkasta, että selvällä säällä ja tyynellä ilmalla näkyy pohja melkoisen syvältä. Ja tähän kuultavaan veteen kuvastuu taivas niin puhtaana; pienet, valkoiset pilvenhattarat liitelevät kuin kyyhkyset syvällä aallon helmassa.

ZACHARIAS TOPELIUS. Maamme kirja. 1876 / 1980.

Ei tiedä maailman matkailusta mitään se, joka ei ole nähnyt Savonlinnaa. Mikä ihanaus, mikä vehreys, mikä veden kimallus. Ei ihme, että skalden Runeberg huomautti, että ei vettä rantaa rakkaampaa. Olemme sen verran tallukoineet tämän maapallon pintaa, että kenkämme korot ovat flintallansa. Ei Savonlinnalle piisaa Bangkok ei Boston, ei Hongkong ei Hiroshima, ei Toronto ei Tokio.

ILMARI TURJA. Apu-lehdessä 3.9.1971.

... Tänne jäämme! Tänne teemme
lahden kylkehen kylysen!
Täällä on tanhuja Tapion,
Vellamon kisakiviä,
maita, Pellervon periä
suitsussa sinisen kasken!

Kääntyi kokka. – Viikon vierren
siinsi Säämingin salossa
saunan siintyvän savuja.

Se oli alku armaan heimon
Haukiveden vieremille,
seuduille Simunan seljän. ...

KAARLO JULKUNEN. Juhlaruno Savonlinnan kaupungin 300-vuotisjuhlaan. 1939.

... Mutta sitten tuli hyvä kreivi Pietari Brahe,
ja aurinko paistoi taas.
Kreivi perusti 1639 Savonlinnan kaupungin.
Se on sittemmin täytynyt perustaa vielä uudestaan
mutta nyt sillä sitten onkin vahvat perustukset.

LASSI NUMMI. Linna vedessä. 1975.

Ja sitten on näkynyt kaupunki. Vaaleina talopilkkuina on se ensin näkynyt tummasta metsästä, ja vanhan linnan tornit ovat punertaneet, ja kirkon terävä torni on ilmestynyt mäntyisen kummun takaa.

JOEL LEHTONEN. Putkinotko. 1920 / 1995.

Keskellä suurten Saimaan vetten
Luoja on luonut kauneintaan,
heittänyt saarten heleät helmet
syliin aaltojen uinumaan,
siintävät selät, soiluvat salmet,
kalliokaaret korkeat on,
pyhäinen valkeus rannoilla päylyy,
korprien rauha on koskematon. ...

HELMI AUVINEN. Savonlinna. 1952.

Suomen matkailija-oloissa sitä vastoin on Savonlinna tärkeimpiä paikkoja. Sen, joka ensi kertaa tulee tänne kesäiseen aikaan, ei tule ainoastaan kulkea Savonlinnan läpi, vaan hänen on käytävä katsomassa ihanalla asemalla olevaa kaupunkia. Savonlinnan ympäristössä esiintyy Saimaan luonnon koko sulous täydessä tehossaan, ja tämän luonnon sylistä kohoaa vanha linna, joka on kestänyt vuosisatain hävitykset, kertoillen kuin harmaantunut sotavanhus niistä ajoista, jolloin raivattiin alaa sivistykselle Savonmaassa.

OPAS MATKAILIJOILLE SAVONLINNASSA JA SEN YMPÄRISTÖSSÄ. 1900.

Kuin kesäpäivän auringossa uiden
nään kotikaupunkini kunnaineen,
sen tummat kalliot ja varjot puiden
ja talot vanhat rantamilla veen.
On virran pientareella puistotie
ja punasillat suvisaariin vie. ...

AARO LIUKKO. Runoja vanhaan tapaan. 1966. (Kotikaupunki)

Kävely kesäisellä Linnankadulla oli sinänsä kokemisen arvoinen. Katua oltiin ehostamassa historiaa kunnioittaen. Jokunen vanha puutalo oli museoviraston suojeluksessa. Kadun toisessa päässä oli Tallisaari ja Olavinlinna; toinen pää avautui satamaan, joka oli täynnä matkustajalaivoja ja risteilyaluksia.

ESKO LAULAJAINEN. Oopperakaupungin murhat. 2011.

Mikä viehättävä runollinen pikkukaupunki sen ajan Savonlinna olikaan! Sen väkiluku nousi vaivoin toiselle tuhannelle. Alkuperäinen luonto oli vielä säilyttänyt laajan ja vahvan aseman kaupungin alueella ja ympäröi sen kaikella sillä kauneudella, mihin luonto tällä leveysasteella pystyy: välkkyvillä ulapoilla, salmilla ja lahdelmilla, mäki-sillä niemillä ja saarilla. Ja luonnon kauneuteen oli menneiden vuosisatojen sotainen uurastus liittännyt omansa: kalliosaarella, virtaavien vesien keskellä nousevan Olavinlinnan.

EINO KALIMA. Sattumaa ja johdatusta. 1962. (1889)

Kotikatu – vanha Linnankatu – oli kodikas vanhoine mataline puutaloineen. Koti-ikkunoiden alla rinteessä on katu edelleenkin nupukivinen. Se on jäänyt hyvin mieleen kun piti joskus nyökkiä sitä kitkemässä. Ei saanut jäädä yhtäkään heinätöpästä kivien väliin. Konstaapeli oli hyvin tarkkana, että varsinkin tässä linnan lähellä turistipaikalla, katu oli siisti. Poliisilaitos näet valvoi, että talonomistajat huolehtivat katuosuuksistaan.

KERTTU KUPIAINEN. Kaupunki saarilla. 1978.

”Äiti, äiti...”

”No ... mitäs sinä?”

Jopi kysyy, katsellen yhä joka taholle:

”Missä se kaupunki on?”

Rosina ällistyy, ja puhkeaa hiljaiseen nauruun.

”Missäkö?” toistaa hän. ”Kaupunkiko, hihii! Nyhän siinä ollaan ... Tässä ... ympärillä!”

JOEL LEHTONEN. Putkinotko. 1920 / 1995.

Vääräsaaren ja Talvisalon lisäksi kaupunkialueeseen kuuluu useita pieniä saaria. Linnan lähellä ovat vanhastaan tunnetut Tallisaari ja Riihisaari sekä Mallatsaari salmen itärannalla. Pihlajaveden puolella on vielä kallioinen Törninyöry sekä pieni luoto, jolle on rakennettu uimala. Kasinon kautta johtaa silta kauniille Sulosaarelle, jota aikaisemmin on sanottu Vasikkasaareksi. ... Savonlinnaa sanotaan kauniiksi, ja totta on, että meille on annettu luonnonkauneutta ”roppakädellä”. Saaremme ja salmemme, niememme ja lahdenpoukamamme ovat sellaisia, ettei niiden veroista muualla tapaa. Luonto on lähellämme, vettä näkyy miltei joka ikkunasta, ja vesille me kaipaamme aina keväisten tuulien mukana.

LINNA JA MAAKUNTA. 1958.

Matkailijat nousivat Näлкälinnan korkeaan, puiseen torniin. Sieltä oli hyvä näköala. Etelässä, aivan kaupunkia kaartuen välkkyi Pihlajavesi auringon kimmelteessä satoine saarineen ja salmineen, ja pohjoisessa päilyi Haapaveden selkä. Tornista katselija sai myös mainion yleissilmäyksen jyhkeän Olavinlinnan virtojen ympäröimästä asemasta, samoin saarikaupungista, joka näyttäytyi olevan kokonaan saarille rakennettu, sijoitukseltaan harvinaisen viehättävä.

AARO. A. NUUTINEN. Suvista Savoia. 1935.

Huudellen ja höyryä sihisten olivat lukuisat laivat laskeneet kirkko- ja juhlarahvasta kapealle laiturille, tungeksimaan ja pakinoimaan kuin praasnikkoihinsa rientäneet karjalaiset. Vähitellen oli sieltä väki tallustellut punaiseen tiilikirkkoon, jonka kellot kutsuivat sitä surullisin ja ontuvin soinnuin, kun taas venäläisten pieni kirkko, sillä heilläkin sattui olemaan juhla, soitteli iloisin kelloin: ”Pilova, Malikova, Krikunova, Pomilof, bom, bom.”

JOEL LEHTONEN. Kerran kesällä. 1917 / 1994.

On luonnollista, että laivaranta ja Olavinlinnan edessä oleva Tallisaari, jonka rantakalliolta ohikulkevia laivoja saattoi varsin läheltä seurata, tulivat alusta alkaen minun ja ennen pitkää myös pikkuveljeni mielipaikoiksi. Millä innolla me pikkupojat juoksimme laivarantaan isoja laivoja vastaan, millä ihailulla ja kunnioituksella me katselimme niitä ja kaikkia laivassa olijoita.

EINO KALIMA. Sattumaa ja johdatusta. 1962. (1889)

Valkeakylkiset laivat olivat laiturissa perätysten, liput lepattivat. Ne lähtisivät kaikki pian, yksi oli jo lähtemässä, portaita vedettiin ylös. Se kulki kaupungin ja saariston väliä, mutta toinen, jonka kannella näytti olevan ulkomaalaisiakkin, menisi toiseen kaupunkiin.

MARJA-LIISA VARTIO. Mies kuin mies, tyttö kuin tyttö. 1958 / 1988.

... Laiva huusi, kuohut pauhaa.
 Tuolla salmein sokkeloissa
 soilottavat lautat, proomut.
 Päivänpaiste kasvaa, virta
 kimmeltää kuin kissankulta,
 kierii ohi nimen, jolla
 pinot loistaa kalliolla
 kultaisina helteheissä. ...

JOEL LEHTONEN. Munkkikammio. 1914. (Katukuva)

Kiihottavia olivat sen sijaan laivojen tulot ja menot kaupungin satamassa. ...Matkustajalaivoja kulki säännöllisesti päivittäin ja ne olivat tärkeitä liikennevälineitä, koska rautatietäkään ei vielä ollut.

RAFAEL KOSKIMIES. Helsinki ja härjänvatsa: muistelua. 1953.

Jussi tuli avainta heiluttaen takaisin ja Eeva päätti, että käveltäisiin järven rantoja pitkin torille, sen reunalla oli kahvila auki perjantai-iltaisina myöhään yöhön. Rannoilla pukeille alassuina nostetut veneet köyristelivät heille selkiään, jokunen vene seisoivat vielä vedessä liikkumatta, musta vesi katsoi tyyneesti ohikulkijoita.

ANNELI PÄÄKKÖNEN. Erään miehen sydän ja muita ihmistarinoita. 2006. (Värttinäluu)

Kauniilla säällä kävelimme yhdessä hitaasti rantatietä, ihailimme Luojan luomat paikat. Ihmettelimme, kuinka nopeasti ihmisen rakentamat betonihäkkyvät, autojen parkkipaikat ja vieriviereen rakennetut kahvilat ja ravintolat olivat vallanneet vapaat puistot ja viimeistenkin tilalle oli tullut metalliverkoilla aidattuja, lukittuja leikkipaikkoja lapsille. Kun pääsimme kirkkopuistoon, istuimme penkille lehmusten varjoon ja olimme onnellisia, että verkkoaidat eivät olleet vielä ennättäneet sinne asti, eikä meitä ollut vielä tarhattu, eikä mihinkään virikehäkkiin suljettu.

HILKKA VENTO. Lasikuituun valetut perät. 2009.

Tori oli järven rannalla ja lähistöllä oli lava, jolla soitettiin letkeää swingiä. Rantatiellä istui kapsäkin päällä iäkäs hanurinsoittaja, joka swingistä häiriintymättä soitteli rauhassa omiaan. Figaro-niminen höyrylaiva irtosi laiturista ja päästi korkean, puoliksi tukahtuneen äänen, kuin hätähuudon.

LAURIINA VILKKONEN. Ensi-iltahuvit. 2005.

Torin ympärillä on ruskeita ja vihertäviä puurakennuksia ja herrain koulu, jonka ikkunat ovat isot kuin minkäkin kirkon. Siellä torin nurkalla Rosina vasta katselee, meneekö hän oikeaa katuja. Tuossa on niiden venäläisten kirkko, hospottajien, kaunis ... kultaisine munineen ja risteineen.

JOEL LEHTONEN. Putkinotko. 1920 / 1995.

Torikauppiat olivat lopettaneet työnsä, ja laivaravintolat odottelivat asiakkaitaan. Hopeasalmen sillan edustalla nökötti saimaannorpan patsas, vastapäisellä rannalla Joel Lehtosen pysti ja sen takaa tyttölyseon vanha rakennus, joka nykyisin oli osa taidelukiota. Seurahuoneen Muikkubaarissa vallitsi kesäisen iltapäivän leppoisa tunnelma.

ESKO LAULAJAINEN. Oopperakaupungin murhat. 2011.

Juna oli sukeltanut korkealle rautatiesillalle. Rikinkeltainen taivas. Musta virta syvällä alhaalla. Ja nuo kolme itseensä sulkeutunutta kivistä tornia. Jossakin taustalla jyrisi ukkonen.

EVA TENHUNEN. Mustat kalat. 1964.

Ja kun juna sujahti suurelle sillalle kaartan alle, laajeni Perrin silmiin kuin elokuvissa järvimaisema ja kaiken keskellä linna. Perri seiso i henkeä vetämättä ja vain katsoi sen hetken minkä näkyä kesti.

EVA ILLOINEN. Perri lähtee sotaa pakoon. 1981.

Nuo talot, paikoin aivan rantaan veen
 raketut, virtain, monten siltain saareen, -
 kaks kujaa nousten torin aukeuteen
 kapeina portain, vääntyin moneen kaareen!
 Uus kirkko, ruma giraffi, kun pisti
 maakirkon kunta ladoks, - kuvat sen
 sai kappeliinsa linna ammoinen. ...

JOEL LEHTONEN. Rakkaita muistoja. 1911.

Pyhiinvaeltajan tuntein saavu i vanhaan koulukaupunkiin. Sain Seurahuoneelta rannanpuoleisen huoneen. Sen ikkunoista katselin myöhään yöhön Pitkäsillan holvien alta tunkevan virran pyörteiden tummia kuvioita ja virran toisella rannalla leppeässä kesäyössä uinuvia tuttuja taloja.

EINO KALIMA. Kansallisteatterin ohjissa. 1968. (1933)

... Kun tulín sillalle, niin aurinko
juur aleni taa Saimaan ulappain,
suruisiin metsiin; tornikello tuttu
löi verkallensa, luulen yhdeksän.
Ma seisoin kasvot kaupunkia päin,
jonk´ iltarusko kuulas kultaeli,
punaiset päädyt, katot portahittain.
Ol´ ilma tyyni, kostea ja virta
se välkkyi vihreää ja valkeaa.
Uus lehti, kukat tuoksui syreeneissä. –
Ja kaukaa, jostain, takaa vetten, ilman
soi viulu kirkas Ave-Mariaa.

JOEL LEHTONEN. Munkkikammio. 1914. (Onnen hetki)

Olavinkatu näytti leveältä kuin Champs-Élysées, ja sillan alla kulkeva pyörteinen vesi
kimalteli kuin linnunrata naurutalossa.

MARI MÖRÖ. Kolmen ruudun kalifi. 1996.

Öinen Kyrönsalmen ranta on yksinään kulkevasta pelottava. Tummuus tiivistyy Talli-
saaren ja Olavinlinnan välissä.

ESKO LAULAJAINEN. Oopperakaupungin murhat. 2011.

Hän näki seisovansa lähellä tuota katua vanhalla kivisillalla, joka tuntui hänestä yht-
äkkiä merkillisen somalta. Silta johti muuten saareen, suurta punaista viljamakasiinia
kohti, - kunnan viljamakasiinia ... Aurinko paistoi, - sen Antti nyt huomasi, oikein
huomasi. Vedet ympärillä kimaltelivat silmiä autuaasti häikäisten. Terva tuoksahteli
sillasta ja venheistä, joita oli tuolla pitkin rantoja.

JOEL LEHTONEN. Onnen poika. 1925.

Oli jo tullut hämyinen ilta meidän jutellessamme kirjallisista asioista ja vähän muista-
kin. Kuutamo loisti ulkona, Hopeasalmen kirkkaan veden solina kuului avatun akku-
nan kautta perähuoneen savuiseen ilmaan ja jonkun yksinäisen vaeltajan askelet kajah-
telivat Pitkälläsillalla. ... Yhtäkkiä Jukka katkaisi hiljaisuuden palaamalla jälleen arki-
elämään. – Jos olisi vene mukana, niin hätäkös sillä olisi nyt soudella Putkinotkoon
kuun hopeisessa valokuovassa. Mutta jalan sinne meno ei kannata, tuleehan sinne niin
perhananmoinen huippaus nienten ja poukamien kautta kierrellessä.

VÄINÖ KOLKKALA. Taipaleella tapaamiani. 1948. (Joel Lehtosen kanssa Seura-
huoneella 1917)

Savonlinna on seutua, jonka ihmisillä on voimakas mielikuvitus ja kertojan lahjat. Olen kirjoittanut Säämingin historian lisäksi Puumalan ja Pieksämäen historian ja voin sanoa, ettei näillä seuduilla, mutta ei myöskään Kuopion seuduilla ihmiset kerro niin rikkaita tarinoita, kuin Savonlinnan seuduilla.

PEKKA LAPPALAINEN. Aini Rössin teoksessa Heitänkö helekoo. 1981.

Jos muuten joku on sitä mieltä, että suomalaiset ovat juroja ja vaikenevat kaikilla virallisilla kielillään, niin hänen kannattaa tulla Savonlinnaan. Täällä on aina joku kimpussa. Täkäläiset ovat uteliaita ja kohteliaita, mutta eivät kuitenkaan halua tulla osaksi elämäni. He tarvitsevat vain jonkun, joka on kuuntelevinaan. Heille jokainen hetki on ikuisuus, ja he ovat hanakoita tarttumaan siihen juuri silloin, kun olen ateriani pääteeksi aikeissa ryhtyä täyttämään iltapäivälehdessä sanaristikkoa. Silloin joku heistä istuu lounasruokalassa pöytäni ja rupeaa kyselemään mielipidettäni maailmanpolitiikasta.

MARKKU TURUNEN. Vaeltaja. 2000.

Pitkän talven jälkeen odotin tätä:
kevyt hiekka pölyää askelissa
ja silmiä
sokaisee oudon vastaantulijan hymy.

Odotan aina kevättä.
Että satamapuiston kioskille
hulmahtavat tummat tytöt.
Vanhan suvun patriarkka uupuilee
alas Olavinkatua takinnapit auki.

Kukako minä olen?
Yhdet jäljet Casinon sillalla,
huonoryhtinen varjon ohivilahdus
näyteikkunassa.

ANNELI HUOPALAINEN. Runokuvia Savonlinnasta. 1986.

Hieman hämmästyneenä katselin vanhan, ränsistyneen tiilirakennuksen portailta maisemaa, jonka täyttivät tasakatkoiset varastorakennukset. Maisema ei ollut minulle ennestään tuttu, vaikka olin asunut kaupungissa jo lähes kaksikymmentä vuotta. En ollut koskaan aikaisemmin eksynyt sinne. Läheisellä mäellä olin joskus lukioaikoina käynyt istuskelemassa. Sieltä pystyi näkemään koko kaupungin yhdellä silmäyksellä: tuomiokirkko vastakkaisella mäellä, oikealla hautausmaan korkeat kuuset, vasemmalla kauempana linnan tornit, ympärillä joka suunnassa järvet. Mutta ei tätä varastohallialuetta silloin vielä ollut.

HILKKA VENTO. Lasikuituun valetut perät. 2009.

On ehtinyt iltapäivä Savonlinnassa. Sade on lakannut, mutta yhä viipyvät synkät pilvet taivaalla. Olen ehtinyt päivän mittaan maleksia asemalla, istua kahviloissa, katsoa salmen takaa linnan muureja, pasteerailla silloilla ja mittailta katuja jalkani kankeaksi ja etsiä Kerimäen ja Punkaharjun tietä, kuitenkin onnistumatta.

PENTTI HAANPÄÄ. Muistinmerkintöjä vuosilta 1925–1939. 1989. (Savonlinnassa 6.6.1928)

Ehoti, et ajetaa miu taksilapul Majakkaa syömää, ko hiuko nii. Ois ollu hienoo männä Seurahuonee kattoterassil kattelee maalimaa ylävinkkelist, mut syksy ol nii pitkäl et koivuje oksat harotti paljain vitsoin ja terassit ol sulet.

ANNELI PÄÄKKÖNEN. Sairasta. 2013.

Savonlinna on tavallaan vanhanaikainen ja ”maalauksellinen” kaupunki, mataline puutaloineen, puistoineen ja pihapuineen. Ja salmessa seisoo sen vieressä niin kaunis muistomerkki, ettei missään muualla maassamme sen vertoja, Olavinlinna torneineen ja muureineen. Missäpä sen vuoksi kylpyvieraat paremmin viihtyisivät kuin tässä kaupungissa, joka samalla yhdistää vesistöilmaston raikkauden ja sisämaan luonnon vionon, lauhkean herttaisuuden?

I. K. INHA. Suomen maisemia. 1909 / 1988.

Hän jäi pois kyydistä torin kohdalla, käveli puusillalle ja pysähtyi puoleen väliin siltaa. Casinon vierassatamassa oli isoja paatteja, ihmisiä lojui kansilla, jostain kuului kitaran soitto.

REIJO HONKONEN. Varjo vain. 2003.

ONNELLISTEN SAARILLA

Kylpylaitos perustettiin 1896. Juhlinta saattoi silloin olla hyvinkin vilkasta. Suuresta maailmasta mm. Pietarista tuli kylpyvieraita ja naiset päivänvarjoineen ja miehet silinteripytyineen antoivat kosmopoliittista sävyä kaupungin ulkoiseen kuvaankin.

KERTTU KUPIAINEN. Kaupunki saarilla. 1978.

Olavin kylpylaitos sijaitsee kauniilla ja maan laadultaan epätasaisella Vääräsaarella eli Haapaniemellä, jonka Koulu- eli Hopealahti erottaa vanhasta kaupunginosasta. Kaupungin keskustasta, kauppatorin kohdalta vie mukava silta kylpylaitoksen alueelle. ... Kävelijällä on täällä tilaisuus useita eri suuntiin vieviä teitä pitkin ohjata askeleensa, joko paikoille, missä kauniin luonnon ystävät vastustamattomasti viehättyvät toinen toistaan tuntehikkaammista ja viehättävimmistä maisemista, jotka leviävät silmien eteen. Niin on puiston yhdestä osasta laaja näköala kaupunkiin johtavan kulkuväylän ja sataman yli vilkkaine laivaliikkeineen, toisesta osasta taas Runokallion viehättävien kallioiden ja, kun on saavuttu puiston korkeimmalla kohdalla olevaan näkötorniin, viehättyy mieli suurenmoisesta näköalasta yli Saimaan laajojen ulappain, kauniiden lahtien ja viheriäpukuisten saarien, joiden taustana kaikkea vallitsevina ovat Olavinlinnan mahtavat rauniot.

OPAS MATKAILIJOILLE SAVONLINNASSA JA SEN YMPÄRISTÖSSÄ. 1900.

Savonlinnassa sytyteltiin sähkövaloja ja öljylamppuja hämärtyviin heinäkuun lopun iltoihin, silmäiltiin ilon valtaan joutuen värikkäitä lyhtyjä, jotka heijastuvat Kasinon rannasta tumman kirkkaan veden pintaan, ja kuunneltiin jalka kapsaen soittoa, joka puhkesi Kasinon juhlasalista.

RAIJA ORANEN. Miljonääri. 2000.

Kaikki oli hiljaista, silloin tällöin kuului vain kadulta äänekästä naurua ja anturain kapsutusta, sivuitse kulkevien venäläisten kylpyvierasten, sillä kaupunki oli kylpypaikka. Nyt palasi heitä monetkin rakastelevat parit Kasinolta tai souturetkiltä, naiset nauraen ja korkein rinnoin, vieressään mustapartaiset, laihat miehet. Tai kuului loitompaa, salin ikkunain kautta järveltä käsiharmonikan helinää, lähenevää ja ohitse haipuvaa, keveistä, käyräkokkaisista sisämaan veneistä.

JOEL LEHTONEN. Kerran kesällä. 1917 / 1994.

Ennen Venäjän vallankumousta Savonlinnan kylpyvieraat edustivat korkeinta sosiaali- ja tuloluokkaa. Savonlinnalaiset saivat kylpylän musiikki-iltojen yhteydessä ihastella venäläisten ja suomalaisten upseerien komeita univormuja, Venäjän ylhäisaateliston loisteliaita iltapukuja, arvonsa tuntevien tsaarin virkamiesten komeutta ja rikkaiden kauppiaiden sekä heidän parfymoitujen puolisoitensa pönäkkyyttä. Oli joukossa toki ihan tavallisia pulliaisiakin Savonlinnasta ja ympäristöstä ja muualta Suomesta.

PERTTI MUTKA. Kylpyläelämää ”Onnellisten saarilla”. 1996.

Ja jo ryssät, kylpyvieraat
 kaiuttavat melullansa
 katuamme kylällistä:
 Miehet, laihat fantastiset,
 parrat niinkuin Jeesuksilla,
 hetkuvaiset, veltot harteet;
 naiset rintavat matroonat,
 oivalliset esikuvat
 matronaatin, jonka nimi
 Venäjä on, töppösvalta.
 Kaikuu huudot, raikuu naisten
 nauru turtur-kyyhkyn äänin.
 Punaiset on päivänvarjot,
 välkähtävät korot kenkäin, -
 naiset, vetäin ketjuissansa
 jos ei miehiään, niin muita
 rähmäsilmä-rakkejansa. ...

JOEL LEHTONEN. Munkkikammio. 1914. (Katukuva)

Lauantaijuhlijoita alkoi sitten ilmestyä Kasinolle, vaatimattomia, arkoja, pikkuporvareiden tyttöjä, lehtoreita, komeilevia venäläisiä matroonia silkissä ja patshulin hajussa, mukana tyttäret punaisissa ja vaaleansinisissä leningeissä. Kas, tuossapa tuli Muttisen Aapeli erään ulkomaalaisen kanssa, yritellen puhua ranskaa: Oh la la laa; ja tuossapa Mimmi Könölin venäläisen kimmastin rinnalla, katsellen kavaljeeriinsa hohtaviin silmin ja koettaen puolestaan solkata venäjää.

JOEL LEHTONEN. Kerran kesällä. 1917 / 1994.

Kylpylä onkin hieno ja viehättäväksi suunniteltu suihkuineen, uinteineen, höyry- ja mutakylpyineen, neljine- tai viisinekymmenine pienine yksityishuoneineen, joista muutamissa on jopa sohva – ja siellä on ainakin kymmenen naista huolehtimassa vieraiden mukavuudesta.

MRS ALEC TWEEDIE. Matkalla Suomessa 1896. 1897/1989.

Kesäkuussa meni hän kylpemään, Ollin saunaan, pikkukaupungin kylpylaitokselle. Mutta ne kylvyt kävivät hänestä niin peijakkaan kalleiksi, Kylpylän hierojatkin harmittivat häntä; aamuissa pohmelossaan tulivat nuo keltanokat ylioppilaat muka häntä hieromaan, annettuaan hänen odotella kokonaisen tunninkin hieromasalissa, ja sitten se sivelivät kymmenisen minuuttia käsivarsia ja reisiä kuin kanansulalla, - ja se maksoi kerralta kauniin vitosen.

JOEL LEHTONEN. Kuolleet omenapuut. 1918 / 1995.

Aino istui Suruton-huvilan pienellä parvekkeella ja ihaili edessään kimaltelevaa Hopeasalmea. Oli vuosi 1913. Kuten edellisenäkin kesänä hän oli vuokrannut vaatimattoman kaksikerroksisen huvilan oopperajuhlien ajaksi. Vilkas Kasino ja kylpylä olivat vain kivenheiton päässä, mutta Suruttomassa sai kuitenkin olla omassa rauhassaan, silloin kun sinne ehti kiireiltä lepäämään.

OUTI PAKKANEN. Pariisin primadonna Aino Ackté. 1998.

Muistin kesäpäivän pikkukaupungin kasinon saarella. Kävelin äitini kanssa siltaa pitkin. Sillankorvalla oli kioski, ihmiset tungeksivat kioskin ympärillä, ostivat suuria sokerisia munkkeja ja joivat limonadia, ja juuri kun join sitä, alettiin kasinon terassilla soittaa.

MARJA-LIISA VARTIO. Maan ja veden välillä. 1955. (Ulosottomies)

Sillan päässä näkyi tunnelmallinen Wanha Kasino suurine lasi-ikkunoineen ja erkkeineen. Rakennus oli aikoinaan osittain palanut ja muutama vuosi sitten sitä oli laajennettu kunnioittaen olemassa olleita, vanhoja piirustuksia. Konserttialista oli tullut komea ja toimiva.

LAURIINA VILKKONEN. Ensi-iltahuvit. 2005.

... Pyhimys aulis! Juhlat Olavin!
 Kuu keskikesän paistaa. Niin kuin hopee
 kimaltaa salmet, sillat köynnöksin...
 Regatta liukuu soihduin, kukka-kopee.
 Ja verannalle kylpylän soi kuumat
 säveleet Casinolla ... maljat luo
 kevyeks sielun, runon lentää suo, -
 yöst´ ilotulten käy jasmiinein huumat! ...

JOEL LEHTONEN. Rakkaita muistoja. 1911.

PYÖRTEISTÄ VIRTAIN KOHOTEN

... Hiven kalkkia, siru hiekkaa
 ja kivi kiveltä, päivä päivältä, kyynärä kyynärältä
 kohoaa rakennus, linna
 kalliosaarelle
 mustan veden keskelle.

LASSI NUMMI. Linna vedessä. 1975.

Olavinlinna – Erik Akselinpoika Tottin perustama ja hurskaan Pyhän Olavin suoje-
 lussa vuosisatoja säilynyt linnoitus – oli ollut saarellaan Kyrönsalmessa lähes 200
 vuotta ennen kuin kaupunki perustettiin. Virta on syvä ja mustavetinen. Se kuljettaa
 vedet Haapaveden puolelta Pihlajaveteen ja siitä edelleen monien selkien ja salmien
 kautta Saimaaseen.

KERTTU KUPIAINEN. Kaupunki saarilla. 1978.

... Nimetön kala ui nimetöntä vettä alas.
 Nimetön säyne-selkä. Haapavettä, pihlajavettä.
 Hohti somer, häilyi hiekka.
 Joka puolelle aukenevien joka hetki hengittävien vesien
 partailla
 ei ainuttakaan nimeä, ei yhtään turhaa sanaa.
 Vain havisevaa hiljaisuutta.

Helisi haapa, punersi pihlaja,
 huokaisten hiljeni salmi.
 Tummui päilysilmiä, sammui.
 Lumimyrskyt, raekuurot, pimeys. Äänetön, hohtava metsä,
 päivä päivältä valoisampi – ja äkkiä, kevään viherrys, linnut!

Ja vuodesta vuoteen, myrskystä myrskyyn
 koko korkean taivaan alla
 ei muita ääniä kuin nämä.
 Pyhää, havisevaa hiljaisuutta. ...

LASSI NUMMI. Linna vedessä. 1975.

Se saarien, salmien kaupunki on
 monin silloin ja sinisin lahdin.
 Näet linnan sen liepeillä torneineen
 kuin vapauden harmaan vahdin.

Se tummasta virrasta nousee kuin
 ajan mennen ankara taru.
 Mut sammalmuuri myös myhäillä voi
 kuten seutukin kaunis ja karu.

KAARLO JULKUNEN. Kaupunki saarilla. 1934.

Tämän linnan ohi virtaa valtava joki, jonka syvyys on mittamaton; se saa alkunsa Valkeasta merestä ja laskee etelään ilman koskia. Se on pohjaansa myöten musta, varsinkin tämän linnan ympärillä, ja kaikki siinä syntyvät kalat ovat mustia. Niitä ei kuitenkaan pidetä pahanmakuisina, ei lohia, taimenia, ahvenia, haukia eikä muitakaan pehmeälihaisia kaloja. Tässä joessa syntyy myös *Trebius* (norppa), kesällä musta, talvella valkoinen kala, joka valtameressä kasvaa pitkäksi ja kun se on jalan mittainen, on sillä viiden sormen paksuinen rasvakerros. Kun se on suolattu, vetää se esiin vedestä kullan, olkoon se pudonnut vaikka kuinka syvälle, ja saa sen nousemaan pohjasta pintaan.

OLAUS MAGNUS. Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset. 1555 / 1973.

Septentrionaalisilla seuduilla kohoaa linna mustasta vedestä.

Mustat jättikalat pieksevät pyrstöillään sen kalliojuuria
myrskyöinä, kun koko linna vavahtelee
aallokon kourissa.

Suuri, syvyydeltään tutkimaton joki
virtaa sen ohi. Se saa alkunsa valkeasta järvestä
ja kuultavina valkoisina pohjolan öinä, kun koko maa kylpee
epätodellisessa valossa,

Haltia ilmestyy virrasta soittamaan kuolevaisille
onnea tai onnettomuutta.

LASSI NUMMI. Linna vedessä. 1975.

Olavinlinnasta tuli jo 1800-luvun puolella Savonlinnan suurin nähtävyys. Tuhannet matkailijat saapuivat vuosittain ihaillemaan sen muureja sekä kuuntelemaan sen vanhoja tarinoita muurin sisään muuratusta linnaneidosta ja pyhästä pihlajasta, linnan suojeleuspyhimyksen nimeä kantavasta linnanpässistä, jonka katoaminen tietäisi sotia ja onnettomuutta, sekä ruokkimaan säynäviä ja muita kaloja, jotka jo Olaus Magnuksen 1555 Roomassa ilmestyneen Pohjoismaisten kansojen historian mukaan olivat yhtä mustia kuin Haapaveden ja Pihlajaveden yhdistävä syvyydeltään tutkimaton linnanvirta.

VESA MÄKINEN. Suomen vanhat linnat. 1975.

Erään Saimaan pohjoisen lahden rannalla on pieni Savonlinnan kaupunki ja lähellä sitä kaitaisen salmen takana ikivanha linnoitus korkeine muureineen ja muutamine pyöreine torneineen. Rauhallisina aikoina on tätä lujaa paikkaa käytetty pahantekijäin vankilaksi, ollen se kahta surullisempi sija onnettomien asua sekä kolkouteensa että ympäristön ihanuuteen nähden. Kuinka monet lienevätkään ne ikävöivät katseet, jotka näistä elävitten haudoista ovat lähteneet harhailemaan yli Saimaan kimmeltävien aaltojen, antaakseen villiytyneen tai särkyneen sydämen vaan sitä elävämmin tuntea vankilan ummehtuneen ilman ja kahleen painon tuottamaa katkeruutta.

JOHAN LUDVIG RUNEBERG. Johan Ludvig Runebergin teokset 1. 1902. (Linnanvangit)

Nyt terve sulle, sotavanhus ylväs,
sä, linna harmaa Pyhän Olavin.
Oot ollut Savon lukko, tukipylväs,
kun riehui taiston tyrske ankarin.
Kun oli hätä, puute, vaara suuri,
sä olit Suomen vankka suojamuuri.

...Oi, linna Olavin, sä saareltasi
oot nähdä saanut kansas´ kohtalot.
Oot nähnyt, kuinka verkkaan turvissasi
sai elämän nää paljaat kalliot.
Sä olit korven sivistyksen tuoja
ja onnen muuri, Suomen lipun suoja. ...

REINO HIRVISEPPÄ. Tulen ja valon lauluja. 1935. (Olavinlinna)

Alempana levisi kolmelle taholle hiljaisia, tummia vesiä, hänen edessään oli tuo vanha linna, jonka kolme tornia näytti kohoavan ja katoavan pilviin; kauempana näkyi suomalaisten vartiotuli ja sieltä täältä jokin yksinäinen valo puolittain poroksi ammutusta kaupungista; vasemmalla puolen oli metsätöyry, jonne päin viholliset tähtäsivät tykkjänsä. Salama toisensa jälkeen leimahti linnan mustista muureista, valaisi öisen, pilvisen taivaan ja kuvastui salmeen, joten jokainen tulisäihke välähti kahtena.

ZACHARIAS TOPELIUS. Talvi-iltain tarinoita. 1881 / 1949. (Kuninkaan hansikas, historiallinen kertomus Kustaa III:n ajalta)

Ja linnan ja kaupungin välissä virtaa syvä, voimakas salmi, joka ei jäädy kovimpina-kaan talvina. Keväisin ja kesäisin virran vesi säilyy lämpimän sinisenä kuten suuret järvenselät sen ylä- ja alapuolella, mutta syksyisin ja talvisin se tohisee mustana ja hyytävän viluisena.

VÄINÖ KOLKKALA. Henrik Hyyryläisen elämä. 1922.

... Näät täällä keskellä virran vuossa
on linna mahtava Olavin,
kuin vanhus harmaa se seisoo tuossa
ja katsoo silmin niin vakaisin
kuin tahtois meille se hallaöistä
tuhannet kertoa tarinat,
ja kuvat loihtia kuolon töistä,
kun tykit tultansa tuiskivat. ...

KASIMIR LEINO. Runoja. 1899. (Olavinlinnan edustalla)

Vaikka linnoitus olikin pieni, kuljimme lukuisia käytäviä pitkin kosteissa ja pimeissä kellareissa, massiivisten, salvoin varustettujen rautaovien kautta. Tynkkynen halusi ehdottomasti näyttää meille linnan kellarit, joissa Ruotsin valtakaudella säilytettiin vankeja. Lyhdyn valossa laskeuduimme syviin kellareihin, joiden seinät olivat hopeen peitossa. Siellä leijui hautaholvin lemu, ja jatkuvasta kosteudesta johtuen holveihin oli muodostunut katosta riippuvia, välkehtiviä stalaktiitteja. Jollakin kummallisella tavalla nämä pimeät luolat olivat sopusoinnussa maan luonnon kanssa: vankityr-
mätkin olivat täällä yhtä tylyjä ja synkkiä kuin sen metsät ja kalliot.

ALEKSANDR PETROVIC MILJUKOV. Kuvauksia Suomesta. Matkamuiistiinpanoja vuosilta 1851 – 1852. 1856 / 2007.

Paitsi tavatonta luonnonkauneutta vetävät sinne ihmisiä historialliset muistomerkit. Siellähän kohoavat tummavetisen virran pieneltä kalliosaarelta Olavinlinnan mahtavat rauniot, joiden kolme ehyttä tornia salaperäisyydellään houkuttelevat matkailijaa luokseen nauttimaan viileydestä heinäkuun helteisinä päivinä.

J.P. RAIVIO. Erakkomaisteri. 1916.

Näin vuolaan virran luodolla on linna Olavin
 ja mietteissään se katsoo virtaan mustaan.
 Se silloin suojas maata vahvoin muurein, kivisin,
 kun aallot ajan toivat ahdistustaan.
 On vaientunut soitti salmen ahdin kanteleen
 ja poissa on myös musta oinas linnan.
 Nyt linna kertoo sulle tarun kauan säilyneen,
 jos ymmärrät vain huokaukset sen. ...

SAUKKI. Balladi Olavinlinnasta. 1956.

Ensimmäinen linnassa vietetty merkittävä juhla oli v. 1875 pidetty linnan 400-vuotisjuhla. Tässä juhlassa vallitsi erittäin ylevä ja isänmaallinen mieliala, ja luonto hymyili kesäisenä. Oli heinäkuun 29.päivä, Olavinpäivä, jota tämän jälkeen alettiin pitää linnan juhlapäivänä. Tämän päivän juhlallisuuDET aloitti kaupungin torilla pidetty jumalanpalvelus. Sen jälkeen alkoi juhlaväki tykinlaukausten kaikuessa siirtyä veneillä linnaan, joka oli juhlan kunniaksi koristeltu köynnöksin, lipuin, vaakunoin ja kirjoituksin. Ylinnä Olavintornissa (Kellotornissa) liehui valkea leijonalippu. ... 50 vuotta myöhemmin, heinäkuun 29. ja 30 päivänä 1925, vietettiin linnan 450-vuotisjuhlaa osittain samalla tavalla. Mutta nyt olivat ajat muuttuneet. Linnan tornissa liehui nyt itsenäisen Suomen tasavallan siniristilippu, ja tasavallan toinen presidentti Lauri Kristian Relander kunnioitti juhlaa vierailullaan.

LINNA JA MAAKUNTA. 1958.

... Et ole enää rajanvartija;
 Maan raja siirtyi kauas länteen, itään.
 Rauhassa nuku, sull´ ei virkaa mitään.
 Vaan ei – ei vielä – vielä virkana
 Tok´yks ois sulla – suoja muinaisuuden!
 Nyt seisot vahtina, ett´ unohtaa
 Tää polvi nuor´ei isiänsä saa. ...

SUONIO. Suonion kootut runoelmat ja kertoelmat. 1897. (Savonlinnan 400-vuotisen muistojuhlan viettämiseksi 1875)

Niin aikakaudet, vallat vaihtuu
 kuin aaltojansa virta vie.
 Pois kaikki heikko, halpa haihtuu;
 mi sorru ei, se suurta lie.
 Käy valtavammin vain se esiin,
 kun unhon yöhön uppoo muu,
 kuin tornit tumman virran vesiin
 se korkeana kuvastuu.

...Näin uhmasi se vainon uhat,
 näin nosti suojamuurit maan,
 näin vapaan Suomen vuosituhat
 saa koota kultatoukojaan;
 näin kuvastella Suomen vesiin
 ne kunniakkaat muurit voi,
 ja Suomen kukkiviin ne kesiin
 näin kauneutta kukkuroi. ...

OTTO MANNINEN. Virrantyven. 1925. (Muistojen muurit, Olavinlinnan 450-
 vuotisjuhlaan 29.7.1925)

Pyörteistä virtain kohoten
 kuin ihmelinna satujen
 sä seisot, tarun taikaa
 säteilet muistoin muinaisin.
 Uljaana uhmaat aikaa
 noin muodoin muuttumattomin.

Kas, täällä armas isänmaa
 näin kaunihina kukoistaa –
 ja helmenäpä hohtaa
 tää linna suurten muistojen
 lomassa Saimaan saarien
 ja mieleen vielä johtaa
 työt Suomen miesten menneiden. ...

J. A. REINIKAINEN. Luonto laulaa. 1964. (Olavinlinna, juhlaruno Olavinlinnan 450-
 vuotisjuhlaan 29.7.1925)

... Tua västinki tuassa jo seissu on
 vuosjaat niin tosesa jäläkee.
 Sen tornista silimälle reissu on
 joka puolelle luaja ja väläkee.
 Sata kertoo kesässä nähny se on
 metän takkoo nousevan auringon
 tuljkeränä kulukevan taevaan kattoo.
 Vuosj vuoljta nii oj jatkunna tua
 ja vuosia nii om männynnä vua
 jo puolev viijettä sattoo.

Samallaesena väläkkynnä salamiin suut
 on hoppeeta kylyväessä aaringon.
 Samallaesina suariir rannalla puut
 kesätuulen hengessä heilunna on
 ja hohtanna taevasta vasten.
 Salomaelta ja suurista korvista
 savu noussunn´on lakkeistorvista
 elommerkkinä immeistel lasten.
 Samallaesena niil lie kiitännä kae
 vuosjatoja vesj Kyrönsalamessai.

KALLE VÄÄNÄNEN. Sanarrieskoo. 1931 / 1984. (Kivet mittee huastella voes. Olavinlinnan 450-vuotisjuhlaan 30.7.1925)

... Vei kankaillemme kauas vainon kulku,
 ja myrskyn viimat touon kauniin kaas.
 uus kylvö tehtiin, luotiin surman sulku.
 Yön vallat väistyi, aukes aamu taas.
 Se muurit muhkeat sai Savon salmeen,
 jäi jälkeen uljas Erik Tottin työ.
 Voi vainiolleen kylvää heimo halmeen.
 Ja vapaa laine rannoillaan nyt lyö. ...

AARO LIUKKO. Runoja vanhaan tapaan. 1966. (Riemusaattoon, Savon kansa! Olavinlinnan 450-vuotisjuhlan johdosta v. 1925)

... Näin linna kertoo: Myrsky-yönä portti aukaistiin
 ja siitä linnaan ryntäs miehet vainon.
 Kun taisto aamuun taukos, petos silloin tutkittiin,
 syy, sanottiin, on Vienan neidon kainon.
 Hän kynnelsilmin vaieten sai kuulla tuomion,
 ja kiinni muurattiin niin tyrmämuuriin;
 vei paaden taakse salaisuuden neito viaton,
 kun rakkaimpansa oli syyllinen ...

SAUKKI. Balladi Olavinlinnasta. 1956.

... Yhä huokailen, onneton orjuuttain –
oli linna ja linnassa impi –
jos huolisi joku mun huoliain,
sois kantelo kaunihimpi.

Hän lauloi näin, hän näkyi näin –
oli saari ja saarella linna –
hän elämän onnesta orvoksi jäi,
oli laulu hän Suomen rinnan. ...

EINO LEINO. Painuva päivä. 1914. (Savonlinnan laulu. Juhlaruno laulu- ja soittojuhliin 4.-6.7.1913)

...elokuun alussa pidettiin toki vuotuiset Olavin juhlat, jotka nimen mukaan oli omistettu muinaiselle suojeluspyhimykselle mutta jotka todellisuudessa palvelivat yksinomaan kaupunkilaisten ja kylpyvieraiden huvittelun tarvetta. Linnassa soitettiin ja tanssittiin, korkealla keinuivat kirjavat valot, ja kun yö oli pimennyt, räiskittiin taivaalle värikkäitä raketteja ja kallisteltiin maljoja ... Virralla linnan ympärillä kelluivat kymmenet juhla-valaistut purret ja moottoriveneet, ja siitä puhuttiin venetsialaisena regattana, heijastuivathan edestakaisin liukuvien pienten alusten valot veden pintaan kuin kanaaleilla ikään, ja niiden tuhoilta kuului samppanjan ja punssin siivittämä laulu.

RAIJA ORANEN. Miljonääri. 2000. (1915)

... Niin on linna luodolla
kuin kiuas ja veden sihadus
harmaana iltana
kun saari nukkuu veden sylissä
kuin mies naisen ...

PAAVO HAAVIKKO. Juhlaruno 350-vuotiaalle Savonlinnalle. Sanomalehti Itä-Savo 6.8.1989.

Virran rinta huohottaen nousee, laskee. Laskee suvannossa, nousee mahtavasti jälleen kaidassa salmessa, josta kohoavat vanhan linnan rauniot. Nousee virta, hyväilee, halaillee vallien helmuksia kuten ennen, jolloin linna ylpeänä, valkeana kohosi syvistä vesistä, jolloin sen kanuunat verikoirina torniaukoista yli seutujen kurkistelivat, irvistelivät ikeniään, murisivat jylhää, ylpeää vihaa. Halailee virta rauniotornin helmuksia, räiskyttää hopeapisaroita huimaan korkeuteen, vaahtoa ohi rannan päättömän, punaisenkirjavan aittarivin ...

JOEL LEHTONEN. Villi. 1905 / 1924.

Tummasta virrasta kohoaa linna, jonka ampuma-aukkojen silmät tuijottavat voimaa uhkuvista muureista. Pyöreät tornit kasvavat kalliosta kuin jättimäiset puut. Tervapääskyt risteilevät taivaalla, sujahtelevat tornin pesäkoloihin kummitusten seuraksi.

JUHANI SEPPOVAARA. Kivestä syntyi laulu. 2001.

Tuo vihantanurminen piha lehtevine puineen näytti jo hyvin erikoiselta jykevine muuri- ja linnanseinäympäristöineen. Jo tässä tuli ja tunsin siirtyneensä nykyajasta satojen vuosien takaiseen aikakauteen, muinaisuuden maailmaan. Ja tämä tunnelma vahvistui hyvin voimakkaaksi ja herkkävireiseksi, kun lähdettiin tutkimaan pihan luoteiskulmassa olevaa Kirkkotornia, jonka kolmannessa kerroksessa on vanha katolinen kirkkosali eli kappeli. Pihan kaakkoiskulmassa nähtiin jätteitä kolmannesta samanlaisesta tornista, jota aikoinaan nimitettiin Pyhän Eerikin torniksi eli Mustaksitorniksi.

AARO. A. NUUTINEN. Suvista Savo. 1935.

Me olimme keskellä Suomen sydänmaata, seisomassa kuulun, lähes raunioituneen ja asumattoman linnan porttien juurella – ja tunsimme olevamme kuin kotonamme! Nousevan auringon ensisäteet valaisivat tuota romanttista ympäristöä kun me kuljimme pitkin tuntemattomia käytäviä, joiden seinämien paksuus vaihteli viidestä viiteentoista jalkaan, kurkistimme kellareihin ja tyrmiin, kumartelimme mahtuaksemme normannilaisiin holveihin, ja saavuimme vihdoon etupihaan. Sieltä lähti salaperäisiä kierteisiä porraskäytäviä, jotka johtivat ylös, tai alas syvään pimeään mysteeriin. Raunioista sai sen vaikutelman, etteivät ne suojelisi ketään enää edes sateelta eivätkä tuulelta, mutta kohta ympärillämme oli läpitunkemattomilta tuntuvia muureja ja niiden takana saleja, joiden ikkuna-aukoista kyyhkysketelivät sisään ja ulos aivan kuten niitä huvitti.

MRS ALEC TWEEDIE. Matkalla Suomessa 1896. 1897/1989.

... Vanhaan linnaan voi tulla
pitkin kuunsiltaa
virtaa veneettä.
Kun on kaukana ja
ajatus retkeilee
kohisevaa virtaa ja hopeapajua.

TELLERVO SUVILAHTI. Hopeapajua. 1964.

Maaseudulle tehdyltä matkalta on ensi sijassa mainittava käynti Olavinlinnassa. Savon maakunnan sydämessä on pieni Savonlinnan kaupunki, ja aivan sen vieressä Saimaan saarella, virtaisten salmien ympäröimänä kohoaa itse linna. Raskaina, jyrkevinä ja kunnioitusta herättävinä ylenevät sen punertavat tornit maiseman keskellä, joka yhtä hyvin voisi kuulua Värmlantiin kuin Suomeen. Tummiä metsiä, joissa siellä täällä näkyy syksyn ensimmäisiä kellastuneita koivuja, matalia harjuja, siintäviä järvenselkiä, vehmaita saaria. Linna, joka on eräs Pohjolan parhaiten säilyneitä rakennuksia, muodosti pitkät ajat Ruotsin vahvimman rintavarustuksen itää vastaan.

PRINSSI WILHELM. Muistelmia kotoa ja kaukaa. 1952. (1925)

Olj selekee ja raitis se sunnuntai,
 kun Kustaa kuningas kahella sai
 tään kaupunnin kaunetta hurmoovoo
 ja linna-vanhusta kuulusoo.
 Näk palasen luonnon parrainta kohtoo,
 näk Saimaan salamiihem puhasta hohtoo,
 näk lahta ja nientä ja mehtee ja mäkkee,
 näk kahtomaan tullutta huutavoo väkkee
 ... Ja kyllä se rinssikii linnasta tykkäsij,
 nous Olavintornin huippuun se Ville
 ja vilekutti allaalta immeisille.

J. A. REINIKAINEN. Luonto laulaa. 1964. (Ruotsin kuningas meijän kaupuntii kah-
 tomassa, 1925)

Olavinlinnalla on oma ihmeellinen, salatuntuinen viehätyksensä. Linnan hämärissä huoneissa ja kaikuisissa käytävissä, seitsemän metrin paksuisten käytävien ympäröimissä suojissa tunnet siirtyneesi nykyisten päivien kiihkeärytmisestä elämästä sydämesi lyöntejä tasoittavaan muinoisuuden maailmaan hartauden hiljaisuuteen.

AARO A. NUUTINEN. Saimaa – kesäkiertos Euroopan ihanimmalla järvellä. 1936.

Ohitimme taas Linnansaaren ja Olavinlinnan. Katsoimme linnaa Kyrönsalmen sillalta. Täysikuu oli tarttunut Pyhän neitsyen torniin. Se näytti enteeltä. Näimme linnan siluetin ja Kyrönsalmesta nousevan kylmän huurun, joka teki ihmeellisen usvavyön linnan ympärille ja loihti esiin linnan samalla kertaa houkuttavan ja kauhean luonteen, kuten aiheellista onkin paikassa jonka seiniin muurataan viattomia.

HANNU VÄISÄNEN. Kuperat ja koverat. 2010.

Linnassa kummittelee. Paksussa bastionissa nähdään kuutamoöinä istumassa mietteliäs, käteensä nojaava mies, joka lähestyttäessä haihtuu ilmaan. Tottin kammarissa kummittelee harmaapukuinen mies. Kummituskäytävässä kuullaan askelia ja huokauksia.

AIMO KEJONEN. Kansantarinat. 2008.

Etenkin syyspimeällä, tuulisina öinä jostain voi kuulua raskaita huokauksia, toisaalta nyhkytystä tai – ehkä surkeaa valitusta. Tuikahtiko tuolta ikkunasta kynttilän valo? Käytävässä kaikuu ikään kuin juoksuaskeleita, avaimet kilisevät ... mutta ketään ei näy... holveissa kuului vain hyiiii-hyiii-hyiii...

REIJO PAKARINEN. Gunillan vieraat. 2005.

Inkeri oli mennyt holvin perälle, hän kumarteli katsomaan ampuma-aukoista ulos ja jokaisesta kohtasi sama näky: palanen aaltoilevaa järven selkää. Seinistä huokui kylmyys ja kosteus, tuuli vihelsi.

MARJA-LIISA VARTIO. Tunteet. 1962 / 1970.

Se on pieni linna, mutta jalolta näyttävät kuitenkin sen kolme paksua tornia, sen seinät, sen uhkaavat vallinkulmat, - se on kaunein, eheimpänä säilynyt keski-ajan linna mikä meillä on Suomessa. ... Savonlinna, järvi- ja lehdikkomäkireunoinensa olisi epäilemättä kehuttu ihanimmaksi kaupungiksi, jos ei sen maineen loistoa vielä ihanampi maakunta pimentäisi.

ZACHARIAS TOPELIUS. Matkustus Suomessa. 1873 / 1984.

Heti ensi silmäyksellä arvostelin Olavinlinnan maailman ihanimmaksi linnaksi ja nähtyäni sittemmin muita, sekä peloittavia, että rauhallisia, raunioina riutuvia ja muhkeita, totesin arvostelussani osuneeni oikeaan.

AINO ACKTÉ. Taiteeni taipaleelta. 1935.

Linnan harmaat, jykevät muurit kuvastuvat suvannon kirkkaaseen veteen, josta päilyvät myös leppien vehreät puvut. Autioista saleista ja tornikamareista kuuluu kyyhkysten vienoa kuherrusta aivan kuin jalojen linnanrouvien ja neitojen puhelua.

VÄINÖ KOLKKALA. Henrik Hyyryläisen elämä. 1922.

Illan hämy korosti kapeiden puutalokujien tunnelmaa ja Tallisaaren takana kohoava linna näytti epätodelliselta, trikkikuvalta.

LAURIINA VILKKONEN. Ensi-iltahuvit. 2005.

Vein Possen pyykit pestäviksi Malmisaaren rantaan, missä naiset kiehuttivat vettä suurissa padoissa. Saaren rantaa myötäili häthätää hevosrattailla kuljettava kuja, jonka varrelle oli rakennettu hirsimökkejä. Siellä asusti linnan kirvesmiehiä, seppiä, räätäleitä, suutareita, pyykkäreitä, keittäjiä, viinantekijöitä, oluenpanijoita, tynnyrintekijöitä, köydenpunojia, teurastajia ja muuta työväkeä. ... Kilkuttelun ja kalkuttelun seassa raikui eukkojen kiljunta, penskojen mekastus ja elukoitten mölinät ja kaakatukset. Terva, piki, savu, ruokien käryt, eläinten ja ihmisten jätökset, tunkiot ja pärekatoilla kuivuvat kalat levittivät hajujaan kylän ainoalle mainittavalla kujalle sekä sen varrella oleville pihuille ja kinttupoluille.

MARKKU TURUNEN. Vaeltaja. 2012. (1495)

Ahtaan Kyrönsalmen vartijana vanha, paljon nähnyt Olavinlinna tervehti tulijoita jyrkein, harmain muurein ja tornein. Sen järeäntuntuinen olemus näytti uhoavan karua elämän vakavuutta.

AARO. A. NUUTINEN. Suvista Savoia. 1935.

Kun hän kävelisi rantatietä pitkin, linna tulisi ennen pitkää vastaan. Uhkaavan kaunistan, mustan veden ympäröivää linnaketta ei kuulemma voinut olla huomaamatta.

LAURIINA VILKKONEN. Ensi-iltahuvit. 2005.

Suvi siinteleo linnan ja kaupungin vaiheilla aukeavissa vesissä ja vihertelee vallien ja katujen vierillä. Pyhä pihlajakin linnanmuurin kupeessa on jo täydessä lehtivaipasaan.

VÄINÖ KOLKKALA. Henrik Hyyryläisen elämä. 1922.

Auringossa kyljet kiiltäin
 soluu hiljalleen
 laiva kuljettama monen uoman,
 meren kaukaisen ja tuulen tuoman.
 Hiljaa lipuu laiva syvää vettä viiltäin.
 Kivilinna lumonnutko ois
 miehet vieraan veen?

ANNELI HUOPALAINEN. Kaukaisen maan laiva. 1988.

Linnan yllä sirittävät tervapääskyt lähtevät elokuussa kohti etelää aivan kuin puoli vuosituhatta sitten. Ihmisiä tulee ja menee – linna pääskyineen pysyy.

JUHANI SEPPOVAARA. Kivestä syntyi laulu. 2001.

Ensimmäisen kerran näin Olavinlinnan eräässä isänmaallisessa juhlatilaisuudessa. Auringon hiljalleen laskiessa oli linnan muureihin aukeneva maisema ylikuonnollisen ihana. Tätä näkyä en voinut unohtaa ja minussa heräsi ajatus, että tämä näkymä oli esitettävä koko maailmalle.

AINO ACKTÉ. Hufvudstadsbladetissa. 1912.

Sinähän voisit järjestää tänne omat oopperajuhlat, ylpeä Heikki kuiskasi vaimolleen tämän palattua paikalle syli täynnä kukkia. Mies oli oikeassa: Olavinlinnaa kauniimpaa ympäristöä ei löytyisi mistään muualta. Myös akustiikka vaikutti erinomaiselta. ... Talvisin pieni puutalokaupunki nukkui Ruususen unta, mutta kesäisin Savonlinnaan tulvi huvittelunhaluisia kylpylävieraita. Myös ulkomaalaiset olivat löytäneet veden ympäröimän kaupungin. Pietarista oli lyhyt matka ja höyrylaiva liikennöi Savonlinnan ja Pietarin väliä kolmasti viikossa. Oopperajuhlille ei tarvittaisi kuin asiansa osaava johtaja.

Tässähän minä istun, Aino naurahti itsekseen kuunnellessaan ympärillään sorisevaa ilonpitoa. Savonlinnaan on järjestettävä suomalaiset oopperajuhlat kansainväliseen tyyliin.

PAKKANEN OUTI. Pariisin primadonna Aino Ackté. 1998. (1907)

Olen vakuutettu sitä, ettei mikään paikka Suomessa niin sovellu tuumani toteuttamiseksi kuin Savonlinna. Ensiksikin on kaupunki Suomen luonnonihanin ja siten omansa muodostaman oikean kehyksen työlleni että houkuttelemaan osanottajia kauempaakin. Toiseksi yhdistää Savonlinnan erinomaiset kulkulaitokset kesällä koko Savon ja Karjalaa eikä muualtakaan sinne matka ole hankala. Ja lopuksi on Olavinlinna mitä oivallisin paikka taivasalla pidettävälle oopperanäytännöille.

AINO ACKTÉ. Kirje Savonlinnan kaupunginvaltuusmiehille. 14.1.1912.

Virittelevät soittimiaan jo.
 Kuoro avaa ääntä.
 Näen ne taas kun ummistan silmäni.
 Penkkirivit täytyvät
 niistä, jotka haluavat nähdä
 ja niistä
 joiden pitää näkyä.
 Fifteen minutes ...

ANNELI HUOPALAINEN. Runokuvia Savonlinnasta. 1986

Paina korvasi sitä vasten ja kuuntele. Se soi:
 luutun helähdys virralta, talven laulu, ja kevään, ja pihlajan,
 ja vanhat tarinat, unet ja kuvitelmat
 ja virren mahtava sointi.

LASSI NUMMI. Linna vedessä. 1975.

x x x x

Niin Sääminkiä laulellut nyt oon
 pääpiirtein harvoin, kuten mulle hohtaa
 sen muisto. Ah, kuin Saimaan saaristoon
 ja kallioihin kesän päivä pohtaa,
 niin kaunis, lämpöinen on muisto tuo. ...

JOEL LEHTONEN. Rakkaita muistoja. 1911.

LÄHTEET

- Actté, Aino 1912. Hufvudstadsbladet. Teoksessa Savolainen, Pentti 1980. Savonlinnan oopperajuhlat. Aino Acttésta Martti Talvelaan. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.
- Acttè, Aino 1912. Kirje Savonlinnan kaupunginvaltuusmiehille 14.1.1912. Teoksessa Savolainen, Pentti ja Vainio, Matti (toim.) 2002. Aino Actté. Elämänkaari kirjeiden valossa. Helsinki: WSOY.
- Actté, Aino 1935. Taiteeni taipaleelta. Helsinki: Otava.
- Aho, Juhani 1893. Purjehdus sisävesillä. Nuori Suomi 3/1893.
- Auvinen, Helmi 1952. Savonlinna. Moniste. Savonlinnan kaupunginkirjaston kotiseutuarkisto.
- Haanpää, Pentti 1989. Muistiinmerkitöjä vuosilta 1925-1939. Keuruu: Otava.
- Haavikko, Paavo 1989. Juhlaruno 350-vuotiaalle Savonlinnalle. Sanomalehti Itä-Savo 6.8.1989.
- Hirviseppä, Reino 1935. Tulen ja valon lauluja. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Honkonen, Reijo 2003. Varjo vain. Keuruu: Otava.
- Huopalainen, Anneli 1988. Kaukaisen maan laiva. Monistemateriaali.
- Huopalainen, Anneli 1986. Runokuvia Savonlinnasta. TV 1, asiaohjelmat. 2.7.1986.
- Hänninen, Kaarlo 1930. Suomen samoilijat 3. Helsinki: Valistus.
- Illoinen, Eva 1981. Perri lähtee sotaan pakoon. Helsinki: Tammi.
- Inha, I. K 1988. Suomen maisemia. Helsinki: WSOY.
- Julkunen, Kaarlo 1939. Juhlaruno Savonlinnan kaupungin 300-vuotisjuhlaan. Sanomalehti Savonmaa 29.7.1939.
- Julkunen, Kaarlo 1934. Kaupunki saarilla. Teoksessa Linna ja maakunta 1958. Karttunen, Toivo J., Liukko, Aaro & Vaahtoluoto, Jalmari (toim.) Helsinki: Otava.
- Kalima, Eino 1968. Kansallisteatterin ohjissa. Porvoo: WSOY.
- Kalima, Eino 1962. Sattumaa ja johdatusta. Porvoo: WSOY.
- Kejonen, Aino 2008. Kansantarinat. Jyväskylä: Karttakeskus.
- Kolkkala, Väinö 1922. Henrik Hyyryläisen elämä. Helsinki: Otava.
- Kolkkala, Väinö 1948. Taipaleella tapaamiani. Jyväskylä: Gummerus.

Koskimies, Rafael 1953. Helsinki ja härjänvatsa: muistelua. Helsinki: Otava.

Kupiainen, Kerttu 1978. Kaupunki saarilla. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.

Lampen, Ernst 1935. Savo ja savolaiset. Helsinki: Otava.

Lappalainen Pekka. Haastattelu 2.6.1981. Teoksessa: Rösssi, Aini 1981. Heitänkö helekoo ja muita savolaisia kummitustarinoita. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.

Laulajainen, Esko 2011. Oopperakaupungin murhat. Unigrafia: Edico.

Lehtonen, Joel 1994. Kerran kesällä. Jyväskylä: Gummerus.

Lehtonen, Joel 1995. Kuolleet omenapuut. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtonen, Joel 1914. Munkkikammio. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja.

Lehtonen, Joel 1925. Onnen poika. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiö.

Lehtonen, Joel 1920. Putkinotko 1-2. Hämeenlinna: karisto

Lehtonen, Joel 1911. Rakkaita muistoja. Helsinki: Otava.

Lehtonen, Joel 1924. Villi. Hämeenlinna: Karisto.

Leino, Eino 1914. Painuva päivä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kirja.

Leino, Kasimir 1899. Runoja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Linna ja maakunta 1958. Karttunen, Toivo J., Liukko, Aaro & Vaahtoluoto, Jalmari (toim.) Helsinki: Otava.

Liukko, Aaro 1966. Runoja vanhaan tapaan. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.

Magnus, Olaus 1973. Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset. Suom. Kaarle Hirvonen. Keuruu: Otava.

Manninen, Otto 1925. Virrantyven. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Miljukov, Aleksandr Petrovic 2007. Kuvauksia Suomesta. Matkamuistiinpanoja vuosilta 1851-1852. Suom. Sergei Pogreboff. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mutka, Pertti 1996. Kylpyläelämää ”Onnellisten saarilla”. Satavuotias Savonlinnan kylpylaitos. Painolinna OY.

Mäkinen, Vesa 1975. Suomen vanhat linnat. Porvoo: WSOY.

Mörö, Mari 1996. Kolmen ruudun kalifi. Juva: WSOY.

- Nummi, Lassi 1975. Linna vedessä. Keuruu: Otava.
- Nuutinen, Aaro A. 1936. Saimaa – kesäkiertros Euroopan ihanimmalla järvellä. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Nuutinen, Aaro A. 1935. Suvista Savo. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Opas matkailijoille Savonlinnassa ja sen ympäristössä 1900. Suomen matkailijayhdistyksen Savonlinnan haaraosasto (toim.). Savonlinna: Etelä-Savon kirjapaino.
- Oranen, Raija 2000. Miljonääri. Jyväskylä: Gummerus.
- Pakarinen, Reijo 2005. Gunillan vieraat. Sulkava: Kirja-Pakari.
- Pakkanen, Outi 1988. Pariisin primadonna Aino Ackté. Porvoo: WSOY.
- Prinssi Wilhelm, 1952. Muistelmia kotoa ja kaukaa. Suom. Juho Tervonen. Porvoo: WSOY.
- Pääkkönen, Anneli 2006. Erään miehen sydän ja muita ihmistarinoita. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Pääkkönen, Anneli 2013. Sairasta. Norderstedt: ntamo.
- Raivio, J.P. 1916. Erakkomaisteri. Helsinki: Otava.
- Reinikainen, J. A. 1964. Luonto laulaa. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.
- Runeberg, Johan Ludvig 1902. Johan Ludvig Runebergin teokset 1. Uusi suomennos, toim. Juhani Aho, Paavo Cajander, Arvi Jännes, Eino Leino, O. Manninen ja Alpo Noponen. Porvoo: WSOY.
- Rössi, Aini 1981. Heitänkö helekoo ja muita savolaisia kummitustarinoita. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.
- Saukki 1956. Balladi Olavinlinnasta. Teoksessa Laula kanssamme 1988. Mänttä. Oy Valitut Palat – Readers Digest Ab & Fazer-musiikki Oy.
- Seppovaara, Juhani 2001. Kivestä syntyi laulu. Hämeenlinna: Rakennustieto Oy.
- Suonio 1897. Suonion kootut runoelmat ja kertoelmat. Savonlinnan 400-vuotisen muistojuhlan viettämiseksi. Täydennetty painos. Helsinki: Otava.
- Suvilahti, Tellervo 1964. Hopeapajuja. Teoksessa Kupiainen, Kerttu 1978. Kaupunki saarilla. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.
- Tenhunen, Eeva 1964. Mustat kalat. Porvoo: WSOY.
- Topelius, Zacharias 1980. Maamme kirja. Näköispainos. Köping: Bokförlaget Oden AB.

Topelius, Zacharias 1949. Talvi-iltain tarinoita. Suom. Ilmari Jäämaa. Porvoo: WSOY.

Topelius, Zacharias 1984. Matkustus Suomessa. Toim. Aarni Krohn. Hämeenlinna: Littera.

Turja, Ilmari 1971. Apu 35, 3.9.1971. Teoksessa Kupiainen, Kerttu 1978. Kaupunki saarilla. Savonlinna: Savonlinnan Kirjapaino Osakeyhtiö.

Turunen, Markku 2012. Vaeltaja. Juva: Gummerus.

Tweedie, Alec 1989. Matkalla Suomessa 1896. Suom. Aarne T. K. Lahtinen. Keuruu: Otava

Vartio, Marja-Liisa 1955. Maan ja veden välillä. Helsinki: Otava.

Vartio, Marja-Liisa 1988. Mies kuin mies, tyttö kuin tyttö. Helsinki: Otava.

Vartio, Marja-Liisa 1970. Tunteet. Helsinki: Suuri Suomalainen Kirjakerho.

Vento, Hilikka 2009. Lasikuituun valetut perät. Suomussalmi: Myllylahti Oy.

Vilkkonen, Lauriina 2005. Ensi-iltahuvit. Juva: WSOY.

Väisänen, Hannu 2010. Kuperat ja koverat. Keuruu: Otava.

Väänänen, Kalle 1984. Sanarrieskoo: kootut murrerunot. Hämeenlinna: Karisto.